

Dr. Elek András

A Kárpátokból a Vásárhelyi Pusztára

A MACZELKA CSALÁD 300 ÉVES TÖRTÉNETE

Hódmezővásárhely, 2010

Dr. Elek András

A Kárpátokból a Vásárhelyi Pusztára

A MACZELKA CSALÁD
300 ÉVES TÖRTÉNETE

Hódmezővásárhely
2010

A kötetet összeállította: dr. Elek András
2008. november – 2010. július
Tel.: +36/30-338 0569
dr.elekandras@t-online.hu

Lektorálta és a betűhív idézetek kivételével
a szöveget gondozta Szentí Tibor

Az összeállítás magánkiadásban készült.
B/5 méretben, 100 oldal terjedelemben

Nyomdai előkészítés, nyomtatás és kötés
a Szoliter Kft. nyomdájában
6800 Hódmezővásárhely, Ferenc u. 8.
<http://www.soliternyomda.hu>
Te.: +36/62-222 485
Felelős vezető
Benkő István

ISBN 978-963-06-9795-8

AJÁNLÁS

Az összeállítást elsősorban **Maczelka Tibor barátomnak** ajánlom,
aki sok munkával, szorgalommal, vállalkozási merészséggel
megismételte Ősei 19. századi sikertörténetét –
szegény család fiaként, egyszerű munkásból vagyonos vállalkozó lett.

KÖSZÖNET

A kiadvány létrejötte elsősorban feleségemnek köszönhető,
aki nemcsak eltűrte, és elnézte másfél éves kutatómunkámat,
hanem személyesen is rengeteget segített.

Köszönettel tartozom Szentí Tibor barátomnak,
akinek biztatása nélkül sohasem lett volna könyv az összegyűjtött anyagból.
Köszönöm, hogy nagy szakértelemmel lektorálta, sőt a korrektúrát is elvégezte.

Rendkívül hálás vagyok a Hódmezővásárhelyi Levéltár munkatársainak is,
akik készségesen „kiszolgáltak” – és megszerezték minden anyagot a MOL-ból.

TARTALOMJEGYZÉK

5. oldal	Előszó
6.	A Maczelka név
7.	A MACZELKA CSALÁD ÁRVA MEGYÉBEN
8-11.	A felvidéki Árva vármegye, Nagyfalu
12-13.	A Maczajka család Nagyfaluban
14.	Mai térképek (Szlovákia és Magyarország, A Tápió-vidék)
15.	A MACZELKA CSALÁD PEST MEGYÉBEN
16.	Mai térképek (Szlovákia és Magyarország, Tápió vidék)
17-19.	A Felvidékről az Alföldre – Pest megyei juhászok
20-22.	Pest megye a 18. században – Isaszeg, Nagykáta, Tápiószentmárton
23-28.	A Maczejka család Nagykátán (1735–1790)
29.	A MACZELKA CSALÁD CSONGRÁD MEGYÉBEN
30.	Régi vásárhely térkép, rajz a pusztáról
31.	A vásárhelyi kezdetek
32-34.	Az első levéltári dokumentumok (Vásárhely, Szentés)
35-36.	Családi események Vásárhelyen (1792–1802)
37.	Családfa – 1802
38-39.	Családi események (1802–1828)
40.	Családfa – 1828
41.	A vagyon megalapozásának évei (1792–1828)
42-43.	A Szentési Levéltár anyagából
44.	A Vásárhelyi Levéltár anyagából
45.	A Maczelka család a szabadságharcban (1848/49)
46-49.	Ház, népesség- és birtokösszeírások Vásárhelyen (1848, 1850/51)
50-51.	Maczelka Mihály (1814–1857)
52-53.	Katonai térképek Vásárhelyről (1866)
54.	Hazafiság Maczelka módra
55.	Tények a Vásárhelyi Levéltár anyagából (1848–1898)
56.	Birtok és házösszeírás 1883
57-62.	Maczelka József (1814–1914), a mártélyi nábob
63.	Gazdacímtár 1897
64-65.	A vásárhelyi Pusztá
66-67.	A vásárhelyi Pusztáról Szalontára (és vissza)
68-69.	Maczelka István és Ferenc családfája
70.	Régi dokumentumok (keresztlevél, artézi kút)
71.	Az első világháború áldozatai
72.	Magyarország címtára (1926)
73-77.	A Fejérváry-könyvből (Vásárhely története – családok tükrében)
79-89.	Takáros Maczelka Mihály (1868–1940)
90-91.	Egy vásárhelyi földbirtokos család tragédiája
92-93.	„Egy boldog fuvolás” – Maczelka Ferenc
94-95.	A Maczelka név – további irodalmi művekben
97.	Adatközlőim
98-99.	Források

ELŐSZÓ

Az összeállítás egy szimpla családfakészítésnek induló kutatás eredményeképp jött létre. A váz gyorsan megvolt, a vásárhelyi katolikus anyakönyv ontotta az adatokat. Sokat írt a család egyes tagjairól 1929-ben kiadott könyvében Fejérváry József, de a Vásárhelyi Levéltárban is találtam bőven anyagot. Felkerestem a Hódmezővásárhelyen és Nagymágocson élő Maczelka családokat, akikről sok mindent megtudtam az Ősökről. Jártam a temetőket, számtalan sírt megnéztem Vásárhelyen, Székkutason, Nagymágocson, Orosházán és Nagyszalontán, amelyek feliratai segítettek a családfa pontosításában. Nagyon hasznosak voltak a Németh László Városi Könyvtár régi újságaiban, és az Országos Széchényi Könyvtár honlapján talált gyászjelentések. Átnéztem az orosházi és nagymágocsi anyakönyveket is. Jó néhány Vásárhelyről elszármazott családdal kerültem kapcsolatba személyesen, telefonon, vagy e-mail-en keresztül. Az internet segítségével újabb és újabb Maczelka családokra leltem szerte az országban. Megismertem sok kedves, barátságos, segítőkész Maczelkát. Nem győztem csodálkozni, hogy mennyi történetet, micsoda sorsokat ismerhettem meg. Ahogy szaporodtak a nevek, és bővültek az általam megismert dokumentumok a családról, úgy tudtam meg egyre többet a száraz tényeken kívül. És persze növekedtek a megfejtésre váró gondok is.

Jelentősen bonyolította a kutatást, amikor kiderült, hogy Nagykátán és Tápiószentmártonban is éltek – mielőtt Vásárhelyre jöttek.

Személyesen kutattam a Hódmezővásárhelyi, a Szegedi és a Szentesi Levéltárban, valamint Budapesten a Magyar Országos Levéltárban és a Pest Megyei Levéltárban is. Közel 200 mikrofilmet is végigtekertem, amelyek nagyrészt a Hódmezővásárhelyi Levéltár kérte le számomra a MOL-ból. A Mormon Családtörténeti Központ szegedi kutatóhelyén jó pár település anyakönyveit néztem át mikrofilmen, nemcsak magyarországit, hanem szlovákiait is. Az interneten is rendkívül sok adatot találtam. Számtalan könyv, helytörténeti mű, a Magyar Országos Levéltár-, a Megyei Levéltárak-, és a Múzeumi kiadványok mellett sok összeírás is átnézhető.

Rengeteg dokumentumhoz jutottam, amelyeknek csak a töredékét sikerült beszerkeszteni. Szerintem egyedülálló, hogy valamennyi ma Magyarországon élő Maczelka egy töről fakad, a vásárhelyiből. Kész csoda, hogy ebből a kis családból 1791 óta egy egész nemzetség terebélyesedett ki. Az is fantasztikus, hogy milyen sok értékes ember indult innen, a Pusztá tanyavilágából.

Másfél év alatt többet megtudtam a családról, mint bárki, és bátran állíthatom több Maczelkát ismerek, több Maczelka-sírt láttam a különböző temetőkben, mint a família tagjai. Bármilyen furcsa, szinte már Maczelkának érzem magam, és büszke vagyok rá. Remélem, nem haragszanak meg érte.

Dr. Elek András

Hódmezővásárhely, 2010. július 10.

A MACZELKA NÉV

Valószínűleg azonos eredetű a szlovák Macejko, Matelka, Matelko, és a lengyel Macelko nevekkel. Nyelvészetileg egyértelműen sem a kelet-szlovák, sem a lengyel, sem a ruszin (nyugat-ukrán) etnikumhoz nem köthető.

Nyelvészettel foglalkozók szerint kétségtelenül **személynévből képződött vezetéknév**. Az alap a *Mátyás* személynév kelet-szlovák *Macej*, a közép-szlovák *Matej*, vagy a lengyel *Maciej* változata. (Mások szerint a *Máté* az alapnév.)

A *cz* vagy *tz* változat (kiejtve *ĉ*) írásban a magyar nyelvi környezetre utal, ami érthető is, hiszen akár anyakönyvi bejegyzésről, akár adóösszeírásról van szó, a 18–19. századi Nagy Magyarország lelkészei vagy adótisztviselői írták. Ehhez járult a *-ko* kicsinyítő képző, illetve ennek nőnemű *-ka* változata.

A későbbi *-jk* hangkapcsolat valószínűleg a magyar környezetnek köszönhetően változott *-lk* alakra, akárcsak a szóvégi *-o* hang *-a* alakká módosulása. Az *-i* hang (illetve leírva betű) bekerülése néhány írásmódban *-j* helyén a leíró alkotása.

A családnév különböző leírási formákban: Maczejka, Maczajka, Maczajko, Maczeika, Maczejko, Maczéka, Matzéka, Mateika, Matéka, Matheka, Matyejka, Matyejko, Matejko régebben csak felvidéki megyékben fordult elő. A kiejtés függött a lakóhelytől, bár szinte biztos, hogy „*c*”-nek *ejtették*. A leírás viszont a lelkész vagy adóösszeíró nemzetiségétől, aki ráadásul annak írta le a nevet, aminek hallotta.

Személyes véleményem szerint **bizonyára elszlovákosodott lengyel eredetű a család**, római katolikus vallásuk is erre utal. Őseik az 1500-as évek végén, vagy 1600-as évek elején kerülhettek a Kárpátokon túlról az északi vármegyékbe.

Az 1715. évi országos adóösszeírás rendkívül sok nevet tartalmaz, szinte az egész ország nem nemes lakosságát. E szerint az alábbi helységeken éltek a Vásárhelyen Maczelkának mondotthoz (és írthoz) igencsak hasonló nevű családfők:

Árva megye	– Velikavesz (Nagyfalu): Maczajka Márton özvegye,
Szepes megye	– Jamnik (Szepesárki): Maczejko András,
Nyitra megye	– Drahóc (Vágdebrőd): Maczéka György,
	– Kutý (Jókút): Maczejka János,
Trencsén megye	– Jeszenicz (Jeszencze): Maczejko János,
	– Plevník (Pelyvás): Maczejko János, Maczejko András,
	– Melesics (Melcsic): Maczeika András

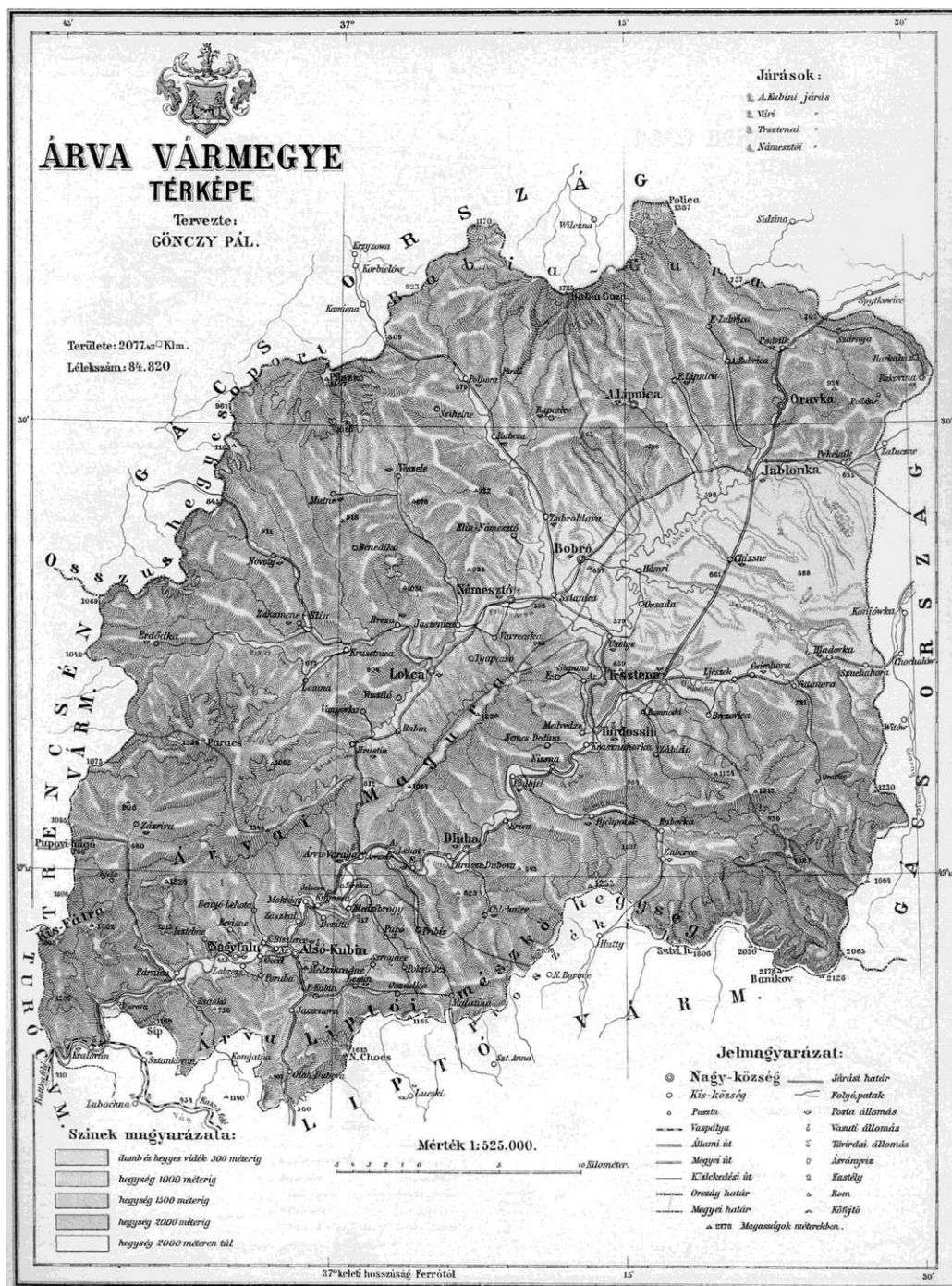
Ezekon kívül számtalan felvidéki helységben írtak össze hasonló nevű adózót, akik vezetékeve minden bizonnyal azonos módon alakult ki – személynévből.

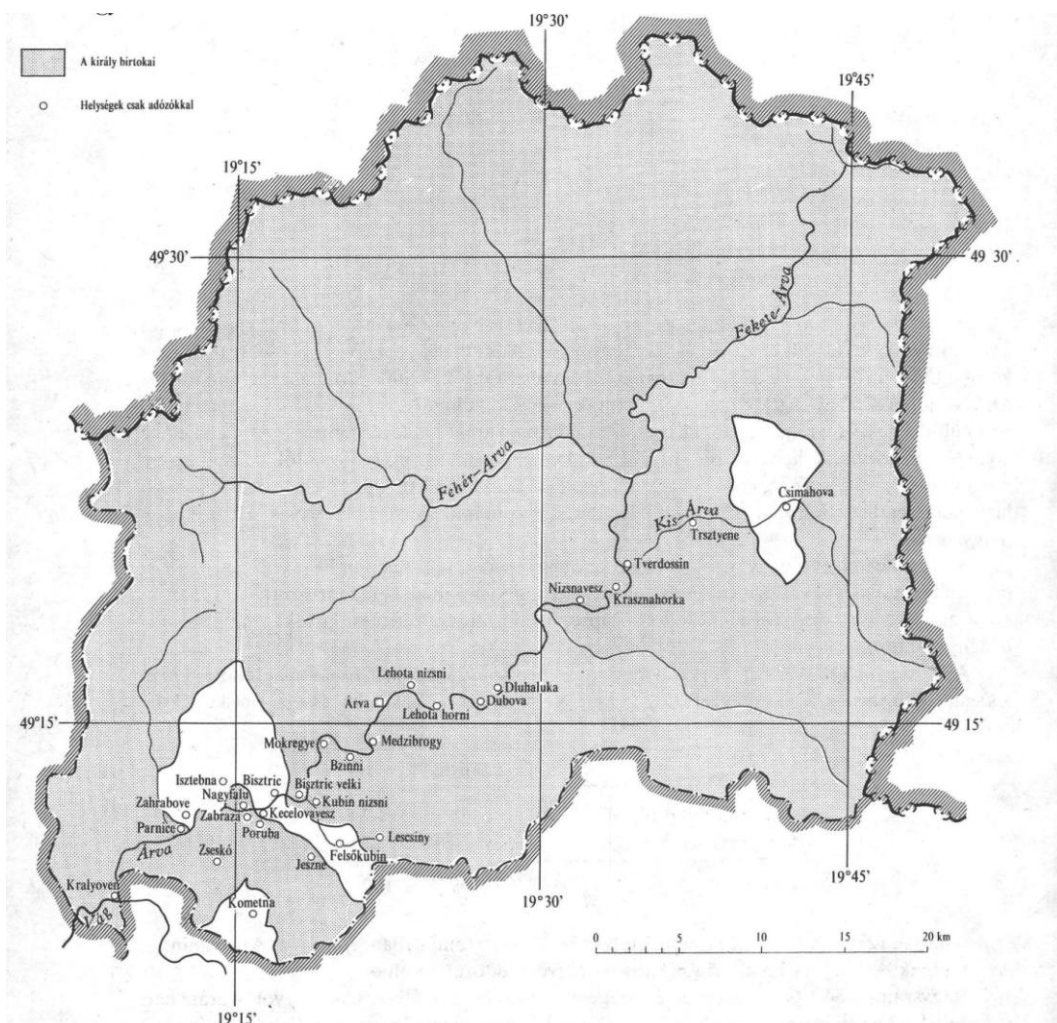
1995-ben Szlovákiában 292 Macejko vezetéknévű férfi volt, főleg a Szepesség iglói járásában (Gelnica 41, Jamník 26, Igló 21, Zakarovce 18, Markusovce 8). A *Matelka* vezetéknévet viszont mindössze **12 fő viselte, de ők mindannyian Árva megyében** (5 Velicnán, 4 Nagy-Biszterecen) éltek.

Bárhonnan is jöttek Hódmezővásárhelyre, bármilyen eredetű is a család, egy biztos: már az 1700-as évek közepére/végére magyarok lettek.

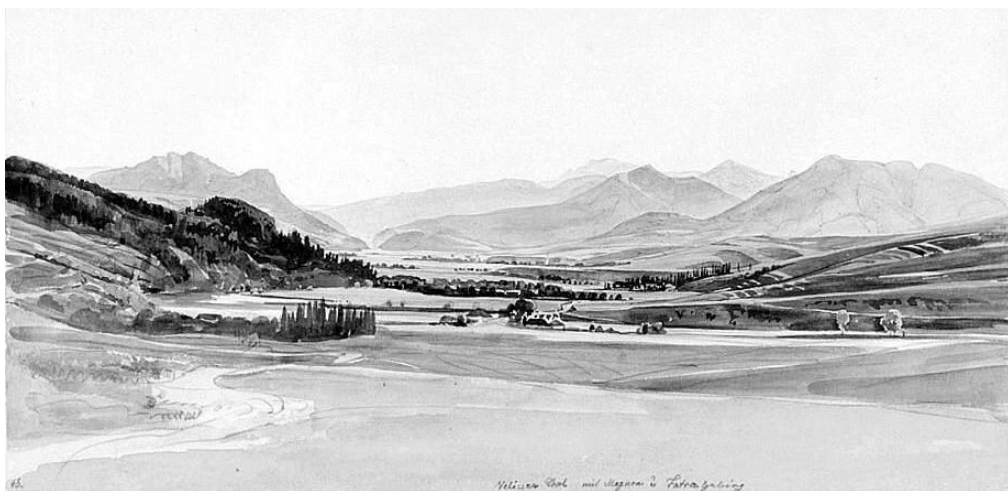
Országos szinten egyedülálló, hogy a napjainkban Magyarországon élő valamennyi Maczelka egy családból származik, mindannyian az 1791-ben Vásárhelyre jött Maczejka János leszármazottjai.

A MACZELKA CSALÁD ÁRVA MEGYÉBEN

Árva megye térképe – 1548
(Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén)

Thomas Ender 19. századi festménye: Az Árva folyó völgye Nagyfaluánál

A FELVIDÉKI ÁRVA VÁRMEGYE

A történelmi Magyarország legészakiabb, és egyben legkisebb megyéje a mai Szlovákia és Lengyelország határán található. A területet nagyrészt hegyvidék alkotja, amely kezdetben a zólyomi várispánság, majd Liptó vármegye része volt. A tatárjárás után kezdték építeni Árva várát, amely köré lassan falvak is létesültek. Zord és terméketlen hegyormai közé nem szívesen települtek le az emberek, 1332-ben mindössze csak hat falut írtak össze a római pápa adószedői. A 14. században lett önálló Árva megye, melynek déli részét túlnyomórészt szlovákok (tótok) népesítették be, az északi vidékeket pedig inkább a lengyelek (gorálok). Természetesen németek és magyarok is költöztek ide, persze kisebb számban. A főfoglalkozásuk évszázadokon át az állattenyésztés, a hegyek közt elsősorban a juhászat volt.

A ritkán lakott megye igazi benépesülése a 15. században kezdődött, amikortól megjelentek a valachnak nevezett, eredendően román-ruszin juhtenyésztő pásztorok. A Kárpátok vonulatát követve újabb legelőterületeket keresve egyre mélyebben hatoltak be, és a földművelésre alig alkalmas hegyvidéki területeken legeltették nyájaikat. A földesurak szívesen telepítették le őket, szaporították velük jobbágyaik számát, így az eredetileg vándorló pásztorok állandó otthont találtak.

Bizonyára így kerülhetett ide a Maczelka család is a Kárpátokon túlról.

A földesúrtól megkapták az úgynevezett pásztorjogot, a „ius valachale”-t, amelynek értelmében ők nem tartoztak kilencedet és tizedet fizetni, de azért elvárták tőlük az ajándékot (bárányt, juhot, sajtot). Mindez odavonzotta a törökkel szomszédos területek lakóit, a hadak vonulásának útjában élő (a többfelé adózás, robotolás nyűgét cipelő) jobbágyokat is. A 16. századi összeírásokban sok a szegény jobbágy, a zsellér, a szolga, a béres, a „vlach” és a pásztor. A lakosság gyarapodása, keveredése nyomán a „valach” kifejezés egy bizonyos idő után elvesztette eredeti, etnikumot megkülönböztető értelmezését, és a szlovák nyelvbe „hegyipásztor” jelentéssel került be.

Árva megye fénykora a 17. században volt, amikor a Thurzó család birtoka lett. A betelepülési kedvezmények és adókönyvitések miatt a török elől ide menekült szlovák, ukrán-ruszin, magyar, illetve lengyel népesség révén újabb és újabb falvak jöttek létre – elsősorban az Árva folyó völgyében. Az újonnan betelepülők áttértek az uraságok evangélikus hitére, de a helyi lakosság nagy része megtartotta katolikus vallását. A legelőterület nem bővült, ezért lassan a helyi lakosság fő megélhetési forrása nem az állattenyésztés, hanem a földművelés lett, de a sovány, terméketlen föld nem volt képes eltartani őket. A valach-jogú falvak jobbágylakosainak száma megnőtt, túlnépesedtek. Gyakran volt járvány, éhínség, ráadásul a „pásztorjog” csökkenése mellett a jobbágyterhek is folyamatosan nőttek.

A nagycsalád intézménye adott egy megoldást: a nősülő jobbágyfiúk gyakran választották az „egy kenyérre állás” kínálta előnyöket. Nem vettek föl új telket, hanem apjukkal, testvéreikkel, nagyszüleikkel közös háztartásban éltek, így adót csak egy porta után fizettek. Amíg a család munkabíró tagjainak egyik része a földet művelte, addig a másik rész egyéb jövedelemforrás után nézhetett. A nagycsaládból váltak ki a megélhetésüket eleinte idénymunkával keresők is, akik közül jó néhányan juhásznak álltak be egy-egy uradalomba. Az 1700-as évek közepétől sokan pedig végleg elköltöztek, főleg az alföldi megyékbe.

Valószínűleg így költözhetett el Nagyfaluból a Maczelka család is.

AZ ÁRVA MEGYEI NAGYFALU

Az Árva folyó völgyében, az Alsó-Kubintól délre elterülő lapályon, a távolabbi magas hegyek előtt fekszik Nagyfalu (Velka Vesz) mezőváros, Árva megye egykori székhelye. Tőle észak felé lankás dombok alján található Revisnye falu (a Reviczky család ősi fészke), kelet felé az Árva folyó partján Kis- és Nagy Biszterecz, majd Benyo-Lehota. Ezek mind-mind régi helységek, melyek sorsa teljesen összefonódott.

1272-ben IV. (Kun) László adománylevelében „Magna villa” néven említették a helységet. 1397-ben is így hívták, majd 1420-ban szerepelt először „Nagfalw” (Nagyfalu) alakban. Fekvése miatt fontos szerepet játszott a Lengyelországgal folytatott kereskedelemben. Városi kiváltságait 1370-ben Zsigmond királytól kapta, melyeket 1525-ben II. Lajos, majd később még több király is megerősített. Az 1548-as összeíráskor Árva várához tartozott, és a megye legnépesebb települése volt, de 55 lakott portáján szegény jobbágyok, vagy zsellérek éltek. A mezőgazdaságban az állattenyésztés mellett egyre fejlettebb lett a növénytermesztés is. A vásároknak köszönhetően közben fejlődött a kézműipar és a kereskedelem is, a 17. században létrejöttek az első céhek. 1640-ben már kórház, majd iskola is épült. Sokáig Árva vármegye székhelye volt, a kisszámú nemesség itt tartotta megyegyűléseit. Az árvai uradalomnak, azaz a Thurzó-örökségből alakult közbirtokosságnak, csinos kastélya volt Nagyfaluban. Sokat szenvedett a császárellenes korai kuruc harcokban, majd 1683-ban a Bécs alól visszatérő Sobieski János lengyel-litván csapatai kifosztották és felégették. Ekkor pusztult el a templomban elhelyezett megyei levéltár. A falut újjáépítették, de régi rangját nem tudta visszaszerezni, ezután Alsó-Kubin lett a megyeszékhely. Nagyfalunak 1715-ben már 620, 1778-ban 779 lakosa volt. Katolikus temploma 1351-ben, az evangélikus jóval később, 1785-ben épült.

Vályi András 1796-ban megjelent „Magyar Országnak Leírása” című művében (az ország helységeiről) ez olvasható:
„NAGYFALU. Velkavész. Velitsna. Mező Város Árva Várm. földes Ura a K. Kamara, lakosai katolikusok, fekszik az Alsó járásban, határja jó, vagyonnyai jelesek.”

Fényes Elek 1851-es kiadású „Geographiai Szótárában” a következőket írja:
„Velicsna, vagy Nagyfalu, (Velka Vesz), tót m.v., Árva vmegyében, az Árva jobb partján: 159 kath., 1297 evang., 78 zsidó lak. Van kath. és igen szép evang. temploma, derék hidja az Árva vizén, kastélya, több malmai. Termékeny földje búzát, rozst, árpát, sok lent, kendert, híres hüvelyes veteményeket terem. Lakosai sajtot, gyolcsot csinálnak; gabonával, gyolccsal, fával, marhával eleven kereskedést űznek. Nagy országos vásárokat tart. Sessiója: 76 6/8. Hajdan volt itt virágzó evang. gymnasium. F. u. az árvai uradalom. Ut. p. Rosenberg.”

Napjainkban **VELICSNA** község Szlovákiában, a Zsolnai kerület Alsókubini járásához tartozik. Az Árva folyó jobb partján, Alsókubintól 4 km-re nyugatra, 462 m magasan fekszik – a Choc-hegy (1613 m) alatt. Hozzátartozik a régi Revisnye falu is. A 2001-es népszámlálás szerint 794 lakosából 792 szlovák volt.

A MACZAJKA CSALÁD NAGYFALUBAN

A család ősi lakhelyének megtalálásában – a családi emlékezet mellett – segíthet a Vásárhelyre jött öreg Maczejka János feleségének neve, akit Grits Máriának hívtak. Logikus, hogy egy helyen kellett lakniuk, vagy egy helyről kellett származniuk – csak úgy házasodhattak össze.

Az **1715. évi összeírásban** a Liptó megyei Komjatna faluban Grissa, a Trencsén megyei Zakopcsén Grics nevű család élt. Árva megyében az Alsó-Kubin melletti Nagyfaluban Gresko, Zaszkalban Gregsza családot írtak össze. Szepes megyében Savnikon Gricz, Jamnikban pedig Gress nevű család volt. **Két hely jöhet tehát szóba, ahol mindkét családnév megvolt: Nagyfalu és Jamnik.**

Származási helynek elfogadható az **Árva megyei mezőváros (és környéke)**, hiszen az ottani anyakönyvekben számtalan bejegyzés van Matelka, Maczejko, Maczéka és Grisza, Gresza, Gress formájában. Ráadásul található néhány Bárány vezetéknévű családfő is, ami azért érdekes, mert a Vásárhelyre költöző öreg Maczejka János egyik fiának (Józsefnek) a felesége Bárány Erzsébet lett!

Oppidum Velikavetz					
Nomen et Cognomen		Cubul	Extirpat	Falcar	Fotod.
Hanns	Hesko	5	3		
Joannet	Gresko	5	3		
Klara Martini	Maczejka	0			
Georgius	Danda	4			

Velikavesz 1715-ös összeírásában: Gresko János és Maczajka Márton özvegye

ÖSSZEÍRÁSOK:

A család legrégebbi történetének kutatásában sokat segíthetnének a Magyar Országos Levéltár 16–18. századi adó/lakosság-összeírásai, de sajnos ilyen alig van Árva vármegyéről. A néhány megmaradt dokumentumból (Regesta decimarum – Árva: filmszám 9596) egyértelműen kiderül, hogy 1548 és 1590 közt még biztosan nem élt a család Nagyfaluban. **1567-ben** viszont már szerepelt családfőként **Jan Matiejko** egy északabbra lévő helységben (Tverdossin). Az 1600-as évekbeli adó-összeírásokban az alsó-kubini járás helységeiben szinte alig voltak családnévek.

Az **1767-es** kamarai összeírás (UC 154:79) szerint azért nem voltak nevek Nagyfaluról és környékéről, mert azt írták az adószedők: „a környék lakói annyira elszegényedtek, hogy adóikat megfizetni nem tudják. Az alattvalók közül többen más vármegyékben keresik meg kenyerüket, mert nemcsak állatállományuk nincs, de még a szükséges vetőmaggal sem rendelkeznek, hogy idén földjeiket bevetthessék.”

ANYAKÖNYVI ADATOK:

A Mormon Családtörténeti Központ szegedi kutatóhelye jóvoltából sikerült átnézni az Árva megyei Nagyfalu régi anyakönyveit mikrofilmen (2062278/79). A keresztelési, házassági és halotti adatok között számtalan Maczejka és Grisza (vagy hasonló) név volt, valamint néhány Bárány is. Ezek a családnevek még az 1800-as évek végén is megtalálhatók – így szinte biztos, hogy onnan származik a család.

Velicsna mai képe, a régi katolikus templommal

Nagyfalu oppidum (mezőváros) 14. századi templomát 1657-ben átépítették, de az 1683-as lengyel/litván pusztítás után teljesen újjá kellett építeni. A templom nélküli közeli kis települések (Poruba, Zabreze, Benyo Lehota, Kis- és Nagy Biszterec) lakói is ide jártak. Legrégebbi anyakönyvei 1689-től megvannak, bár hiányosan és nehezen olvashatóan. Az 1730-as évektől már több az adat, de csak a második kötet (1757–1843) a teljes. Az 1600-as évek végén, az 1700-as évek elején valószínűleg csak egy Matelka/Maczajka család élt: **M. Mártoné**, aki az 1715-ös összeíráskor már halott (özvegye a családfő). Fia, **M. Mátyás** 1731-ben halt meg 80 évesen, az anyakönyvben az ő leszármazottjainak adatai találhatók a továbbiakban.

Családfát összeállítani képtelenség a hiányos adatokból, de a későbbiek miatt érdekesek a leggyakoribb M. férfinévek: Márton, György, Mihály, János és József.

Már itt is többféleképp írták a család nevét: legtöbbször Matelka és Matyelka alakban, de volt Maczejka, Matzejka, Macieka, Mathaika. Ez persze nem csoda, hiszen a plébános azt írta, amit hallott – aminek hallotta.

A „mi” Macejko Jánosunk 1738–40 körül született, de ez nem található meg, mert az anyakönyv igazából csak 1757-től kezdődik.

URBÁRIUM – Acta Urbarialis Cottus Arvaensis (4123-24-es filmek)

Mária Terézia 1767-ben kiadott királyi rendelete az egész országra egységes eljárást írt elő a jobbágyság földesúri terheinek megállapítására. 1770 és 1773 közt elkészült minden helység urbáriuma. Ezekhez összeírás is tartozott, melyben név szerint benne volt az összes jobbágyság, és a legtöbb zsellér családfő.

Nagyfaluban nem írták össze Maczejka családfőt, de a közeli **Nagy Biszterecen** volt **Matgelka Mátyás**, a kicsit távolabbi Dubován Matyejko András.

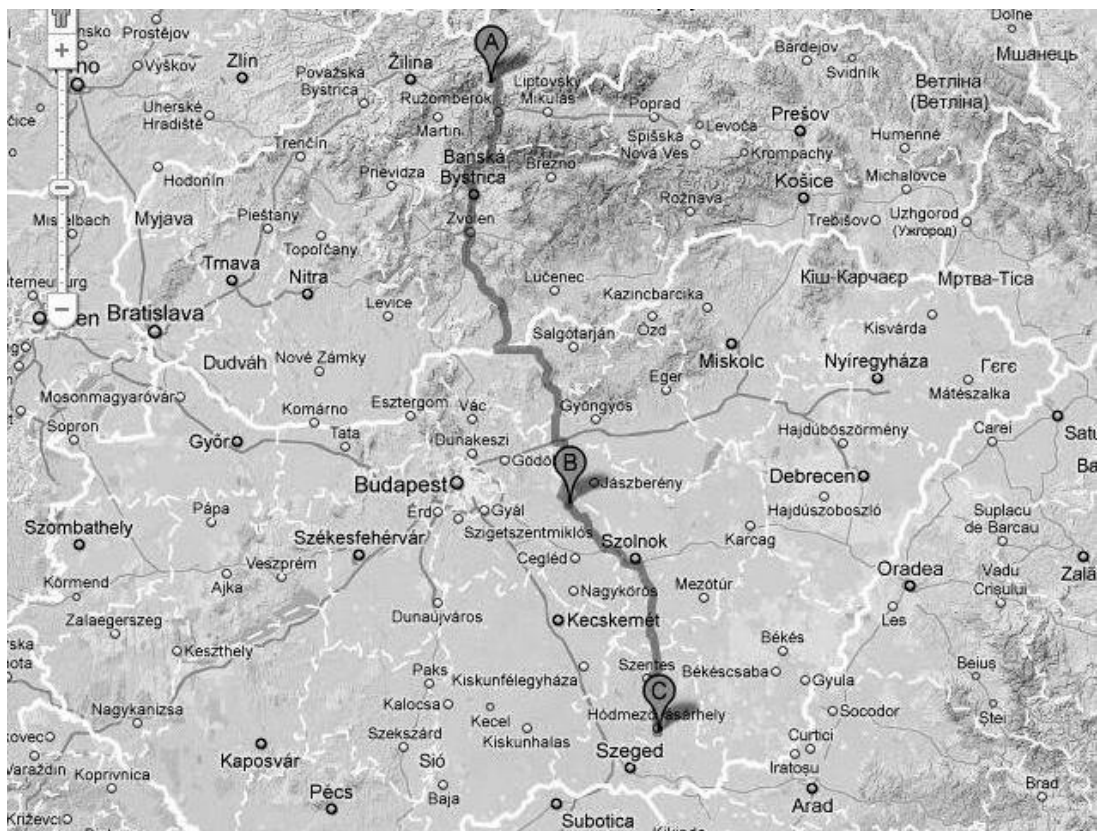
Árva megyei hegyoldal legelő állatokkal

PEST-PILIS-SOLT KIS-KUN VÁRMEGYÉ TÉRKÉPE.

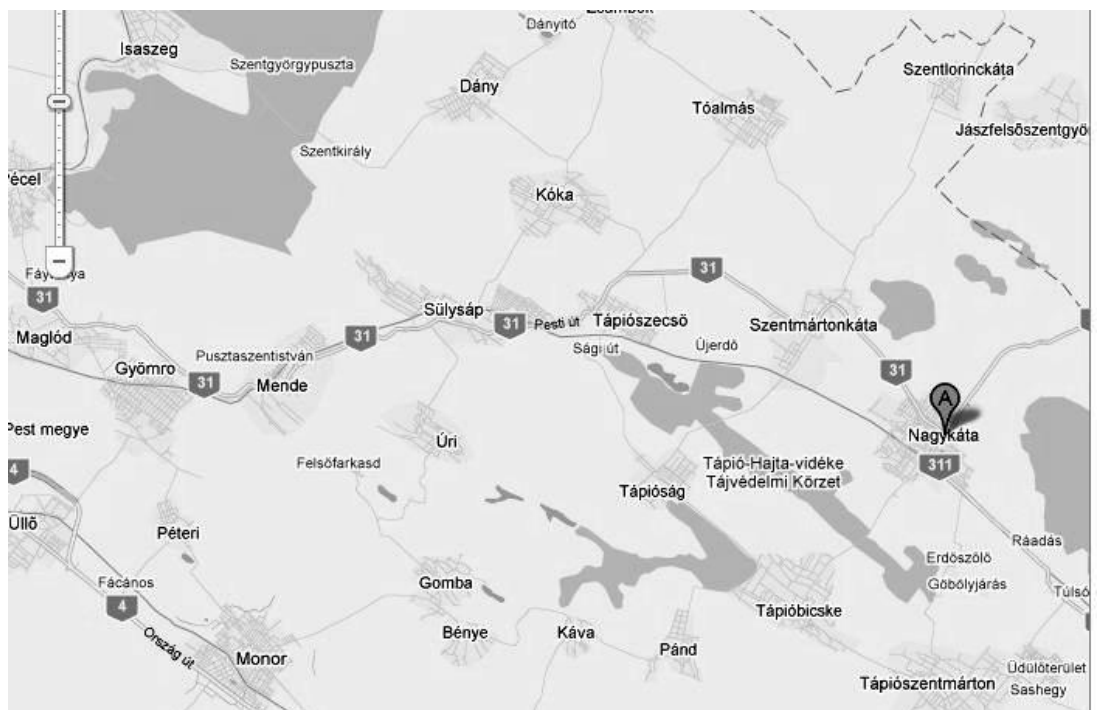
Tervezte: GÖNCZY PÁL.

PEST-PILIS-SOLT KIS-KUN VÁRMEGYÉ TARTALÉKA.

1. Pest-Pilis-Solt Városi Község
2. Pilis-Solt Városi Község
3. Solt Városi Község
4. Kis-Kun Városi Község
5. Kis-Kun Városi Község
6. Kis-Kun Városi Község
7. Kis-Kun Városi Község
8. Kis-Kun Városi Község
9. Kis-Kun Városi Község
10. Kis-Kun Városi Község
11. Kis-Kun Városi Község
12. Kis-Kun Városi Község
13. Kis-Kun Városi Község
14. Kis-Kun Városi Község
15. Kis-Kun Városi Község
16. Kis-Kun Városi Község
17. Kis-Kun Városi Község
18. Kis-Kun Városi Község
19. Kis-Kun Városi Község
20. Kis-Kun Városi Község
21. Kis-Kun Városi Község
22. Kis-Kun Városi Község
23. Kis-Kun Városi Község
24. Kis-Kun Városi Község
25. Kis-Kun Városi Község
26. Kis-Kun Városi Község
27. Kis-Kun Városi Község
28. Kis-Kun Városi Község
29. Kis-Kun Városi Község
30. Kis-Kun Városi Község
31. Kis-Kun Városi Község
32. Kis-Kun Városi Község
33. Kis-Kun Városi Község
34. Kis-Kun Városi Község
35. Kis-Kun Városi Község
36. Kis-Kun Városi Község
37. Kis-Kun Városi Község
38. Kis-Kun Városi Község
39. Kis-Kun Városi Község
40. Kis-Kun Városi Község
41. Kis-Kun Városi Község
42. Kis-Kun Városi Község
43. Kis-Kun Városi Község
44. Kis-Kun Városi Község
45. Kis-Kun Városi Község
46. Kis-Kun Városi Község
47. Kis-Kun Városi Község
48. Kis-Kun Városi Község
49. Kis-Kun Városi Község
50. Kis-Kun Városi Község
51. Kis-Kun Városi Község
52. Kis-Kun Városi Község
53. Kis-Kun Városi Község
54. Kis-Kun Városi Község
55. Kis-Kun Városi Község
56. Kis-Kun Városi Község
57. Kis-Kun Városi Község
58. Kis-Kun Városi Község
59. Kis-Kun Városi Község
60. Kis-Kun Városi Község
61. Kis-Kun Városi Község
62. Kis-Kun Városi Község
63. Kis-Kun Városi Község
64. Kis-Kun Városi Község
65. Kis-Kun Városi Község
66. Kis-Kun Városi Község
67. Kis-Kun Városi Község
68. Kis-Kun Városi Község
69. Kis-Kun Városi Község
70. Kis-Kun Városi Község
71. Kis-Kun Városi Község
72. Kis-Kun Városi Község
73. Kis-Kun Városi Község
74. Kis-Kun Városi Község
75. Kis-Kun Városi Község
76. Kis-Kun Városi Község
77. Kis-Kun Városi Község
78. Kis-Kun Városi Község
79. Kis-Kun Városi Község
80. Kis-Kun Városi Község
81. Kis-Kun Városi Község
82. Kis-Kun Városi Község
83. Kis-Kun Városi Község
84. Kis-Kun Városi Község
85. Kis-Kun Városi Község
86. Kis-Kun Városi Község
87. Kis-Kun Városi Község
88. Kis-Kun Városi Község
89. Kis-Kun Városi Község
90. Kis-Kun Városi Község
91. Kis-Kun Városi Község
92. Kis-Kun Városi Község
93. Kis-Kun Városi Község
94. Kis-Kun Városi Község
95. Kis-Kun Városi Község
96. Kis-Kun Városi Község
97. Kis-Kun Városi Község
98. Kis-Kun Városi Község
99. Kis-Kun Városi Község
100. Kis-Kun Városi Község

Szlovákia és Magyarország mai térképe – a leköltözés útvonalával

Isaszeg, Nagykáta, Tápiószentmárton és környékének mai térképe

PÁSZTOROK KÖLTÖZÉSE A FELVIDÉKRŐL AZ ALFÖLDRE

Az 1600-as évek végére a Felvidék északi megyéi túlnépesedtek, elszegényedtek. A gyenge föld nem tudott ennyi embert eltartani, hiszen csak 2–3-szorosát adta vissza az elvetett gabonának. A jobbágyterhek növekedése mellett az 1710-es és az 1738-as súlyos pestisjárványok, majd az azokat követő éhínség tovább rontotta a helyzetet. Már a török kiűzése után megindult a korábban idemenekült jobbágyok visszatérése alföldi szülőföldjükre. Ez a folyamat 1711 után felgyorsult, és a szlovákok ezrei is elindultak a ritkábban lakott alföldi megyékbe. A nagy belső vándorlásban a pásztorok a társadalom legmozgékonyabb, lakóhelyüket többször változtató elemei voltak. Az 1700-as évek közepére először Nógrád, Heves és Borsod megyében, majd főleg Pest megyében jöttek létre szlovák települések.

A felvidéki jobbágyok, zsellérek lényegében megszöktek a nyomor elől. Kereskedés ürügyén, vagy idénymunkát keresni indultak el, hogy aztán soha többé ne térjenek vissza. A szlovák jövevények nagy része szegény volt, nem rendelkezett a föld megműveléséhez szükséges igásállatokkal. A szökés miatt csak a legszükségesebbet vihették magukkal, így cselédként, zsellérként kellett előteremteniük a pénzt a későbbi önálló gazdálkodáshoz. Fő megélhetési forrásuk az állattartás volt, ennek megfelelően sűrűn változtatták lakóhelyüket. Jobbágytelket nem vállaltak föl, állandó lakóház építése helyett a falu közös legelőjén, vagy az uradalomban lévő építményekben laktak. Foglalkozásuk apáról fiúra szállt, ez erős összetartással járó nevezetes dinasztiaikat eredményezett. A pásztorok általában egymás között házasodtak, másfajta pásztor vagy paraszt leány csak elvétve került be a családba. Néhány évi, évtizednyi szolgálat után az Alföldön szabadmenetelű jobbágygazdává válhattak a Felvidéken örökös jobbágyként vagy zsellérként élő jövevények.

A szlovák pásztorok többszöri költözés után, egy-két nemzedék alatt olvadtak be a magyar környezetbe, és beszélték már a magyar nyelvet is.

Juhászok – Károly Attila 1855-ben készült festménye

HACSAVECZ BÉLA: „A MÁTRA ÖLÉN MARKAZ”

A szerző helytörténeti munkája – amely a falu szlovákok általi betelepülésének folyamatát is leírja – kiváló segítség a leköltözés megértéséhez. Gondolatait a kutatása során feldolgozott számtalan levéltári és anyakönyvi adattal támasztja alá.

A könyvből az alább (röviden) leírtak tökéletesen igazak a Maczelka család Tápió-menti, Nagykáta környéki megtelepülésére is:

Az első új otthont kereső szlovákok nem szervezett áttelepítés eredményeként kerültek le Felvidékről, hanem engedély nélkül hagyták ott falujukat. A szervezett telepítést a földesúri ügynökök a helyszínen meghírdették, de a hírt a Felvidékről a környékre lejáró idénymunkások (pásztorok, aratók, szőlőmunkások, fuvarosok) és a szomszéd falvakban megtelepedett rokonok vitték tovább. A beköltözők egy része előbb már járt ezen a vidéken rokoni látogatáson, vagy idénymunkásként. Megszemlélte jövőbeni faluja helyét, érdeklődött az ott lakóktól – és így döntött a költözés mellett. Meg kellett, hogy egyezzenek a földesurak ispánjaival is befogadásukról, érkezésük idejéről és letelepedésük feltételeiről. Megegyezés nélkül – bizonytalanra – nem indulhattak el ilyen sorsdöntő útra, de a betelepítést intéző földesurak sem bízhatták a véletlenre, hogy kiket fogadnak be a birtokukra.

Az újonnan beköltözők többsége azokból a felvidéki falvakból jött, ahonnan a már korábban érkezők is. A sok névazonosság (és névhasonlóság) a szoros rokoni kapcsolatokra utal. Legtöbbször a már évtizedekkel előbb megtelepedett szlovákok újabb generációjának köréből költöztek át, akik rokonaik tapasztalata alapján új hazájuk életfeltételeit jobbnak ítélték meg a réginél.

Az 1730/40-es években érkező szlovákokat újabb letelepedni szándékozók követték, akik nagy része meg is tudott maradni az Alföldön. Sokan viszont csak egy-két évet vagy egy nyarat töltöttek idénymunkásként az itteni rokonoknál, ismerősöknél, majd tovább mentek. Zömében a 30 éven felüli, nős, többgyermekes jobbágy- és zsellércsaládok vándoroltak le. A fiatalabbak általában szüleikkel vagy idősebb testvérük családjával együtt érkeztek. Több beköltöző az idős, 70-80 éves szüleit is magával hozta. Ez arra mutat, hogy végleges letelepedési szándékkal vándoroltak le, és nagyrészüknél az előbbi lakhelyén nem volt olyan vagyona, amit sajnált volna ott hagyni, s ezért a család apraja-nagyja elköltözött. Az elsőként letelepedett családtagokat követték később a következő generációból kikerültek.

*A Felvidékről lejutó szlovákok nagy része szabadköltözködésű nincstelen napszámos, zsellér és pásztor volt, de sok szökött jobbágy is közéjük keveredett. **Letelepedésük után általában házatlan zsellérek lettek,** akik nem voltak úrbéri szolgáltatásra kötelezettek. Ők képezték az uradalmi juhászok, uradalmi cselédek, jobbágyoknál szolgáló bojtárok, községi pásztorok csoportját. **Ezek a családok a hiányosan vezetett anyakönyveken kívül más hivatalos iratban nem szerepeltek.***

*A nevek egy jelentős része lengyel eredetre utal, tehát a legészakiabb területekről érkeztek. Gyakori volt, hogy egy-egy személyt máshogy nevezett a környezete és másként íratta be ő saját magát a hivatalos helyeken. Ezért gyakran két-három (hasonló) név alatt is szerepeltek. **Egy-egy azonos családnevet sokféleképpen írtak be az anyakönyvbe, illetve a dézsmajegyzékbe,** attól függően ismerte-e az illetőt a földesúri tisztviselő vagy a pap. És az is döntő volt, hogyan értették és bemondás után minek hallották (esetleg fordították le) a szlovák nevet.*

A PEST MEGYEI JUHÁSZOK

A pásztorok többsége a török hódoltság idején, majd a 18. század elején a Felvidékről került le az Alföldre. **Zsellérek voltak**, akik nem rendelkeztek saját kezelésben lévő földdel, ezért általában mentesültek az adófizetés alól. Csak gyalogrobottal tartoztak a helység földesurának, és fizetésért végeztek munkát a gazdaságokban. Alapjában szegények voltak, „háztalan zselléreként” szerepeltek az összeírásokban. Másik rétegük, a „házas zsellérek” már rendelkeztek egy kis földdel is. A juhászok számára fennállt a meggazdagodás lehetősége, főleg az állatkereskedés révén.

A pásztortársadalom az 1760-as évektől már Pest megyében is differenciálódott: a szegény, nyárára ideszerződött tót pásztorokat nem lehetett egy szinten kezelni a többiekénél jóval gazdagabb, „vállalkozó szellemű” számadó juhászokkal.

A paraszti juhtenyésztés esetén a település juhtartó gazdái egy vagy több falusi juhnyájra adták össze az állataikat, és **közösen fogadtak juhászt**. A falusi gazdák közös juhnyájainak legeltetését a település határában lévő legelőn biztosították. A juhokat tavasszal, Szent György-napkor (április 24.) hajtották ki, és Demeterrig (október 26.) tartották kint. Az állatokat éjszakára hodályokban helyezték el. A juhászok rendszerint a szálláson éltek, a tejet és gyapjút is ott dolgozták föl.

Sokan uradalmi alkalmazottak lettek, akik munkájukért az ellátás mellett pénzt is kaptak. Az uradalmak legelőin a juhászatot önálló üzemi keretek között folytatták. Szívesen fogadták a Felvidékről jött, hozzáértő pásztorokat az egyházi és világi nagybirtokokon (pl. a Károlyi grófok is) a nyájak őrzésére, legeltetésére. A juhászok uradalmi cselédek voltak, az uradalmi major juhászházaiban laktak.

A tehetősebbek konvenciós pásztornak, feles juhásznak szegődtek a fölös legelővel rendelkező uradalmakba. A nyájjal rendelkező juhásznak és családjának lakást és kommenciót, a nyájnak legelőt, téli takarmányt és istállót biztosítottak. Ennek fejében a szerződött idő (2-3 év) alatt minden haszon (gyapjú, esetleg tejhaszon is) közös volt, illetőleg a szerződés lejártakor a teljes állatállományt megfelezték. Az uradalmi juhászatok voltak az új, nyugati fajták és a modernebb tenyésztési eljárások meghonosítói.

Számadó juhász (bacsó) a legügyesebb, legvállalkozóbb szellemű pásztorokból lett, sok-sok éves munka után. A tehetős pásztor kibérelte az uradalom állatait, azokat az uraság földjén tartotta. A bérleti szerződést legalább három évre kötötték. Emellett az árendásnak akár 150–200 saját juha is lehetett, amelyek az uradalmi nyájjal együtt legeltek. Vagyonosnak kellett lenniük, mert kár esetén a saját jószágukból voltak kötelesek kárpótolni a gazdákat. Nemcsak a jószágállományért, hanem az általuk felvett, fizetett, élelmezett bojtárokért is feleltek. A hozzájuk tartozó nyájak nagyságától függően 2–5 bojtárt tartottak, de sokszor tucatnyi pásztor is szolgált a kezük alatt, akik fölött korlátlan hatalommal rendelkeztek. A falusiak általában lenézték őket, mert „csak” zsellérek voltak, az uraság alárendeltjei. A pusztai számadó juhászok azonban függetlenebbek voltak az uradalom többi lakójánál, és mint szorgalmas embereket az uraság szerette őket. Egyedül nekik volt módjuk meggazdagodni, a megyei hatóságoknál ezért külön is adóztak. A meggazdagodott számadók egy része később már rendelkezett saját házzal és városi telekkel is.

PEST MEGYE A 18. SZÁZADBAN – ISASZEG

A török idők, majd a Rákóczi-szabadságharc és az 1709/1710-es pestisjárvány következtében lecsökkent a megyében a lakosság száma. A ritkábban lakott falvakba 1711 után indult meg a telepések bevándorlása. Isaszegen 1715-ben még csak 21, 1728-ban már 64 család élt. Az összeírt nevek alapján a lakosok nagy része a Felvidékről származó szlovák volt. A falu földesura, Grassalkovich Antal folyamatosan fejlesztette gazdaságát, mindig kellett az új munkaerő. Az 1741. évi dicális összeírás szerint már 136 családfő, tehát legalább 680 személy lakott a községben. Fejlődött az állattartás, a szántóföldi gazdálkodás, és több gazda (sőt zsellér is) foglalkozott szőlőműveléssel. Így a legtöbb jobbágy, de sok zsellér is viszonylag jól élt.

Az 1760-as években a lakosság majdnem teljes egészében római katolikus vallású volt, és szinte mindenki szlovákul beszélt. Korabeli leírások szerint a tót telepések rengeteget dolgoztak, igen szorgalmasak és takarékosak voltak, így egyre jobb módon éltek. Általában barna hajú, kék szemű, közepes magasságú, köpcös termetű embereknek írták le őket. Korán házasodtak, több gyerekük született, a sok munka miatt kevesen érték meg közülük az időskort.

Vályi András könyvében 1798-ban kiadott könyvében ezt írja a helységről:
„Isaszeg. Tót falu Pest Várm. földes Ura H. Grassalkovich Uraság, lakosai katolikusok, fekszik Gödöllőhöz 2/4, Dányhoz, Kerepeshez 3/4, Pesthez pedig 1 3/4 státióra, határja két nyomásbéli, hegyes, erdős, homokos, és agyagos, ő és új szőlői vagynak, dohány házi kertyeiben meglehetősen terem, tiszta búzát, rozsot, és zabot is, malmai a' Rákos vizén, és jó vendég fogadója a' helységben.”

A MASTALKA CSALÁD ISASZEGEN

Bizonyára **Mastalka András** költözött le a Felvidékről, aki már az 1715. évi összeírásban családfőként szerepelt, majd 1720-ban és 1726-ban is. Azt írták, hogy két felnőtt fia volt. Valószínűleg 1728-ban halt meg, mert az akkori országos összeírásban (tekintélyes gazdaként) már fia, **Mastalka Mihály** a falu bírója.

M. Mihálynak és feleségének, Kovalik Máriának több gyermeke is született. A felnőtt kort a fiúk közül csak **György** érte meg, aki az anyakönyv kezdete (1735) előtt született. 1741-ben a falu legmódosabb gazdájának sok művelhető földje, szőlője, és tekintélyes állatállománya (8-10 igavonó jószág, 2-3 fejőstehén, 5-10 anyasertés, 20-30 anyajuh) volt. Közéjük tartozott M. Mihály is, aki 1744 körül halt meg.

Mastalka György 1758-ban vette el Nagy Annát feleségül. Számtalan gyermekük lett 1775-ig, akik közül csak két fiú és egy lány házasodott meg. A család az 1800-as évek elejéig még szerepelt a hiányos anyakönyvekben.

M. András másik fia, **Mastalka Márton** nevével egy 1727-es közgyűlési iratban találkozhattunk, egy kocsmai verekedés tanújaként (résztvevőjeként?). 24 év körüli isaszegi lakosnak írták. Valószínűleg Ő költözött pár év múlva Nagykátára, és telepedett le ott feleségével, Budi Annával. 1744-ben fiatalon halt meg Nagykátán.

Gyermekeik közül az ottani anyakönyvek szerint ketten alapítottak családot: **M. Anna** (kb. 1729–1789) Nagy János feleségeként és **Mastalka György** (kb. 1736–???) Apró Borbálával. Nekik nem született fiuk, ezért ez az ág kihalt.

PEST MEGYE A 18. SZÁZADBAN – NAGYKÁTA

A török idők alatt, majd a Rákóczi-szabadságharc során Pest megye sok faluja teljesen elpusztult. A Tápió menti községek újratelepülése csak 1711-től, a Szatmári béke után következhetett. A régi lakók közül sokan visszaköltöztek, de jöttek az északabbra fekvő területekről is. A néptelen falvak egy részébe a magyarok mellett szlovákok is érkeztek. Ez a folyamat egészen az 1760-as évekig tartott.

Nagykáta a Tápióvidék legnagyobb települése, Jászberénytől mintegy 16 km-re fekszik. A helység az Árpád-kor óta lakott, a Káta nemzetség egyik ága telepedett itt le. A Váradi Regestrum már 1221-ben említette Káta falu nevét. A 15–16. században számos oklevélben Csekekáta alakban fordult elő. Az 1607-től megjelent Nagykáta elnevezés a 18. század elejére vált általánossá. Az utód nélkül maradt Káthay Ferenc 1663-ban eladta birtokait Keglevich Miklósnak. A török uralom alatt többször is elpusztult falu mindig újjáéledt, de a Buda visszafoglalása után Nagykáta sorsa is megpecsételődött. 1686-tól 1695-ig lakatlan volt, nem is szerepelt az összeírásokban. 1698-tól indult újra az élet, már plébánosa is lett a katolikus községnek.

A település nagyarányú benépesedése a Rákóczi szabadságharc után történt: 1715-ben már 62, 1728-ban pedig 94 családot írtak össze. Nagykatán 1730-tól jelentős gazdasági tényező lett a marha- és juhtenyésztés, de megindult a szőlőtermesztés is. 1743-ban Mária Teréziától mezővárosi rangot kapott a település. Az országos vásárok serkentették a helyi iparosok munkáját, és élénkítették a kereskedelmet is. Az 1770-es urbáriumban már 318 családfőt soroltak föl név szerint.

Vályi András 1798-ban ezt írta: „*Nagy Káta. Magyar mezőváros Pest Vármegyében - lakosai katolikusok, fekszik Farmoshoz $\frac{1}{2}$, Szent Mártonykátához pedig $\frac{1}{4}$ stacióra. Földesura gróf Keglevich uraság. Határja jó termésű, baromvásárjai népesek, és hasznosak, az Uraság a' Selyem tenyésztést tárgyalván e' helynek lakosaival, az utcákat két sorban eperfákkal ki ültette...*”

Nagykáta mezőváros 1782-ben, az „Első katonai felmérés” térképszelvényén

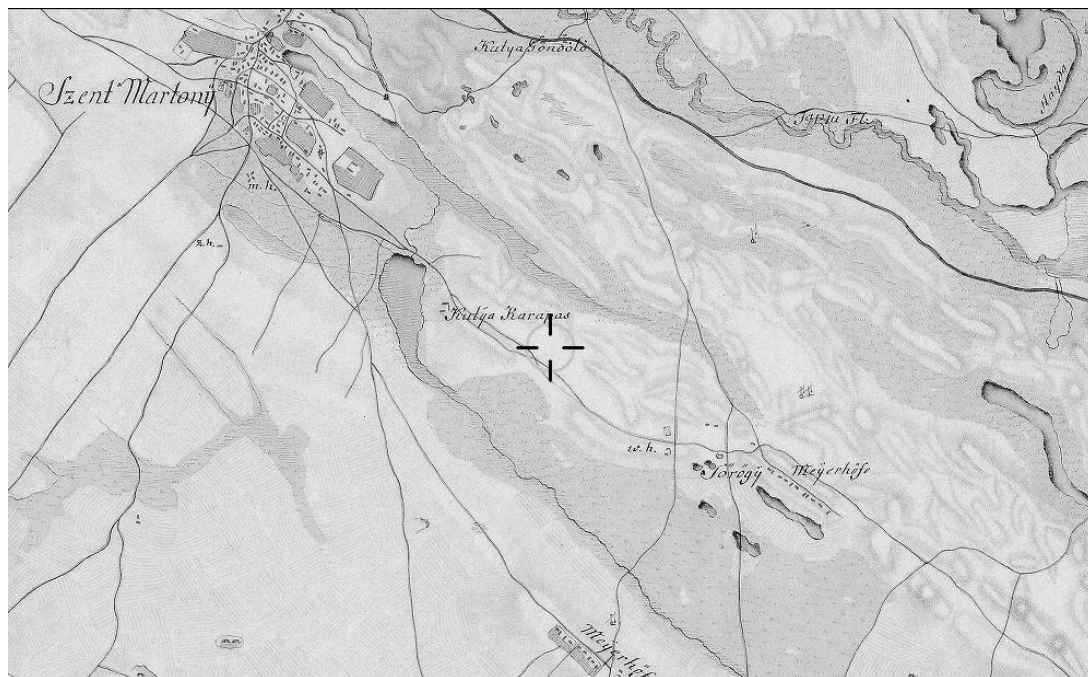
PEST MEGYE A 18. SZÁZADBAN – TÁPIÓSZENTMÁRTON

Az Árpád-korban Tápiószentmárton is a Káta-nemzetiség birtoka volt, 1438-ban említették először ezen a néven egy oklevélben. 1507-től került a Kubinyi család kezébe. A falut feltehetően többször is elpusztíthatták az ellenséges erők. A török megszállás idején a környék legjelentősebb települése volt. A lakosság életében nagy szerepet játszott az állattenyésztés – azon belül is a juhtenyésztés, hiszen 1546-ban 1535, 1559-ben 1025, de még 1562-ben is 900 juhot írtak össze a faluban.

Az 1630-as években a tápiószentmártoni jobbágyok és kereskedők bekapcsolódtak a rácországi juhokkal történt kereskedelembe. Az 1600-as évek közepén a tápiószentmártoni „juhos emberek” az irsai határ közelében lévő völgyet kaszálónak használták. A török után újratelepült falu 1700-ban 3 évi adómentességet kapott, de a Rákóczi-szabadságharc idején szerb csapatok elpusztították. 1728-ban nem volt adózó népessége, bár az uradalmi majorokban biztosan éltek juhászok.

Tápiószentmárton újjátelepülése **1740–1760 között** történt, amikor **a Kubinyi család a felvidéki Árva megyéből** (főleg Alsó- és Felső-Kubinból) **szlovák telepeseket hozott** Tápiószentmártonba és környékére. 1760-ban már 77 család élt itt, de Maczelka még nem. Az állattartás (ökör, ló, tehén és juh) továbbra is meghatározó volt a lakosság életében. Két uradalmi major is épült a falu határában.

Vályi András könyvében (1798) ez áll: „**Tápió Sz. márton.** Magyar és tót falu Pest Várm. Földes Urai Kubinyi, Blaskovich, Földváry és Benyitczky Uraságok, lakosai katolikusok, többen evangélikusok, fekszik Tápióbicskéhez és Szeléhez fél-mérföldnyire, határja 3 nyomásbéli, földje mindent bőven terem, északra legelője soványas, turjányos, réttye középszerűen, de hasznos szénát terem, erdeje tsekély, bővelkedik mindenféle gabonával, nádja idejében bőven terem, birkákat 's egyéb marhákat jókat nevelnek, fa nélkül szűkölködik.

Tápiószentmárton 1782-ben az uradalmi majorokkal („Első katonai felmérés”)

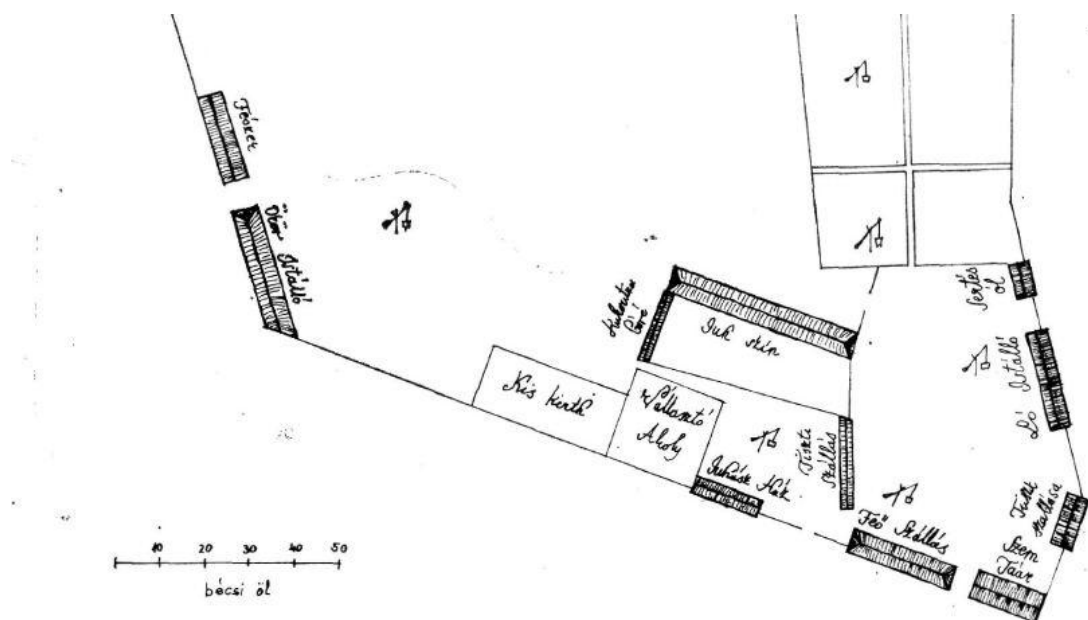
A MACZELKA CSALÁD NAGYKÁTÁN

A Felvidékről a pásztorok a folyóvölgyek mentén vagy a hegyeken átkelve jutottak le Pest megyébe. Az összeírásokban gyakran nem szerepeltek, mert uradalmi alkalmazottként nem fizettek adót. **A Matzejka család nem tudni pontosan, hogy mikor és milyen útvonalon érkezhetett Árva megyéből Nagykátára.** Az sem deríthető ki, hogy hány év alatt – és hány „megálló után”...

Nagykátán a családból az első **Masterka Márton (1700–1744)** volt, aki **1735 körül jöhetett** Isaszegről. **Fia, Masterka György** is itt alapított családot. Ő az 1770. évi urbáriumban még szerepelt, de az 1777. évi összeírásban már nem.

Maczelka János (feleségével) nem véletlenül költözött a Tápió vidékre, bizonyára rokon kapcsolatban állt Masterka Györggyel. Valószínűleg nagyszüleik voltak testvérek. Az anyakönyvek szerint **1761-ben** már Tápiószentmártonban voltak, és **1775-ben** költöztek át Nagykátára. Ők a szervezett betelepítéssel, a „második hullámban” érkezhettek (családoként) – és mintegy 30 évig éltek itt.

A helységek földesurai, Kubinyi Ágoston és Sándor, illetve gróf Keglevich Gábor bizonytalán örömmel fogadták uradalmukban a juhászathoz értő nagycsaládot.

Uradalmi major az 1700-as évek végén, Szentmártonkátán (vázlatrajz)

Az Árva megyéből jött Masterka/Maczelka család az uradalmi majorságokban élt juhásként évtizedeken keresztül. Maczéka János (aki később Vásárhelyre hozta egész családját) bizonyára számadó volt az uradalmakban. A család valószínűleg ekkor kezdett meggazdagodni. A tej, a túró és sajtkészítés sok munkával járt, de állandó bevételi forrás volt. Emellett a tavaszi bárányeladás is jó pénzt hozott. A legnagyobb hasznot a juhok nyírásával, a gyapjú eladásából nyerték. A „mi” M. Jánosunk már itt tehetős ember volt, hisz 1761 és 1787 közt számtalan gyerek kereszt-szüleinek kérték föl őket Tápiószentmártonban, majd 1775 és 1791 közt Nagykátán.

ÖSSZEÍRÁSOK NAGYKÁTÁN

- ORSZÁGOS ÖSSZEÍRÁSOK (1715, 1720)

Szinte a teljes (nem nemes) lakosságot érintette. Maczelka nem volt N.kátán.

- MEGYEI REGNICOLÁRIS LAKOSSÁG-ÖSSZEÍRÁS (1728)

Azt írták, hogy a Keglevich grófok uradalmában Nagykátán és a mellette lévő pusztákon (Egreskátá és Sőreg) 300 szarvasmarha, 50 ló és 1000 juh legelt. A név szerinti teljes lakos-összeírásban még nem volt Maczelka (vagy hasonló) név.

- MEGYEI ADÓSZEDŐI ÖSSZEÍRÁSOK (1730–1771)

A család nem szerepelt, mert uradalmi juhászként nem fizettek adót.

- URBÁRIUM (1770)

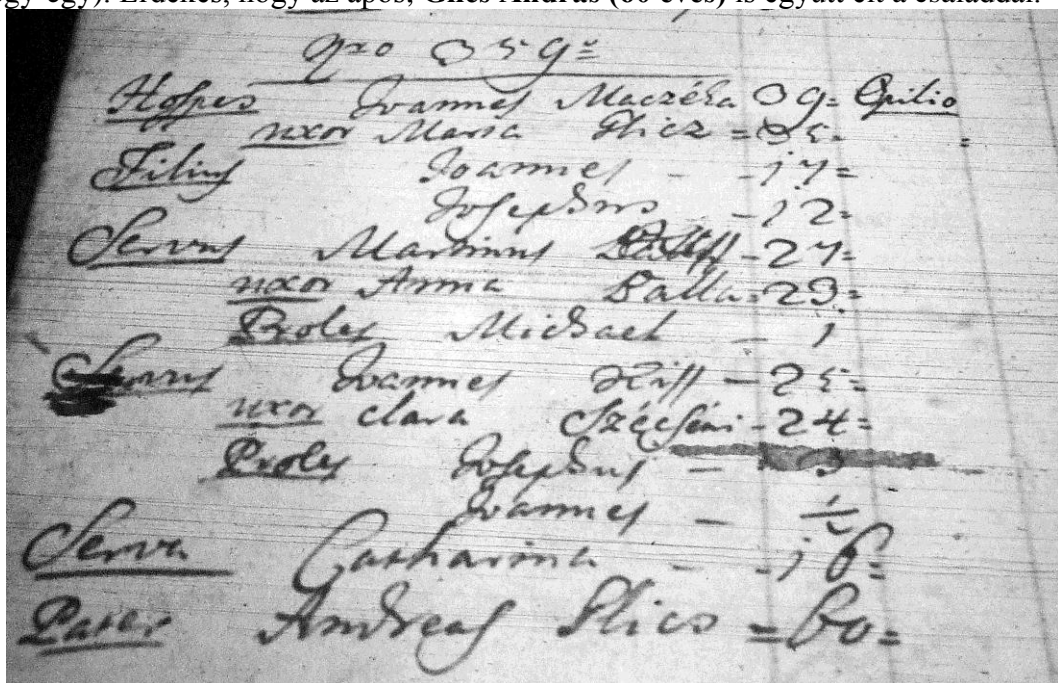
A jobbágyság földesúri terheinek megállapítására készült, melyben név szerint benne volt az összes jobbágy és zsellér családfő. **Mesterka György** az urbárium legvégén, házatlan zsellérként (bizonyára uradalmi juhász volt) volt összeírva Kátán.

- EGYHÁZI LÉLEKÖSSZEÍRÁS (1777)

A nagykátai anyakönyvben van, a Canonica visitatio alkalmával készült. A mezőváros minden háza – minden lakója (gyerekek is) össze lett írva, még a foglalkozásuk is. Hat családfő volt juhász, a többiek szinte mindannyian földművesek.

A 337. házszámtól a 359.-ig az uradalom lakói következtek – jelezve, hogy nem saját házukban lakó zsellérek (Inguinili in Domo Comitatus). Majdnem mindnek foglalkozása volt: szabó, kocsis, kertész, szűcs, takács, molnár, kovács, stb. Az uradalomban még további négy juhász is élt, valamennyien 40 év körüliek voltak.

Maczéka János (39 éves) juhász (opilio) az utolsó (No. 359) házban lakott, feleségével: **Glicz Mária (34 éves)**, és gyerekeivel: **János (17 éves)** és **József (12 éves)**. Már jómódú volt, hiszen több embert is eltartott: két családot szolgaként írtak össze (a férfiak bizonyára juhászbojtárok voltak), meg egy szolgálólányt is. A mezővárosban nem sok helyen lakott szolgáló, vagy zsellér a házaknál (akkor is csak egy-egy). Érdekes, hogy az após, **Glics András (60 éves)** is együtt élt a családdal.

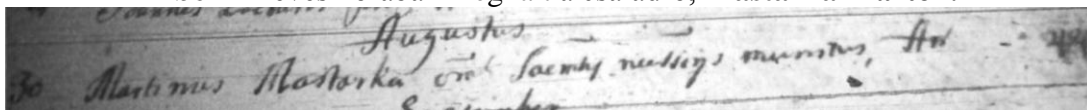

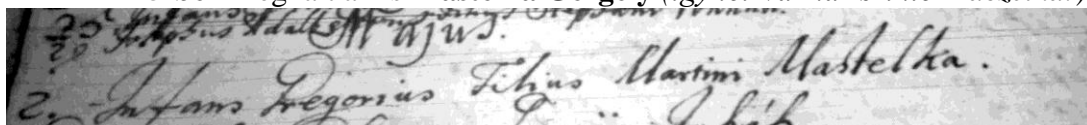
ANYAKÖNYVI ADATOK – NAGYKÁTA (1735–1765):

A családról a legrégebbi bejegyzések **Masterka Márton és Budi Anna** gyerkeinek születései és halálozásai voltak: **1735** Masterka **Katalin** (†1738), 1737 Mastejka **Erzsébet**, 1739 Mastelka **Katalin**, és 1743 Masterka **Gergely** (†1745).

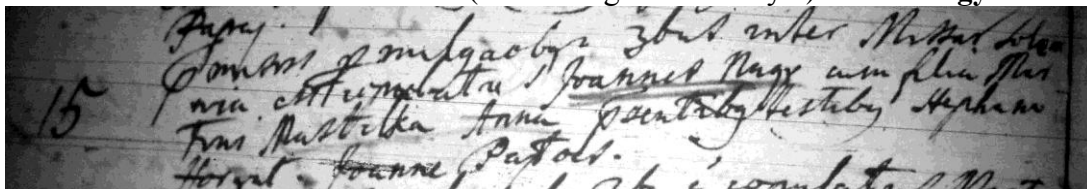
1744-ben 44 éves korában meghalt a családfő, **Masterka Márton**.

1745-ben meghalt a kis **Mastelka Gergely** (így leírva már szinte Maczelka!)

1747-ben Mastelka Annát (Márton legidősebb lányát) elvette **Nagy János**.

1747-ben bér mátkozik **Mastelka Márton 11 éves fia, György**, akinek

1762-ben, 1764-ben és 1765-ben három lánya született Apró Borbálától. (A feleség apja az 1728-as összeírásban talált Apró György lehetett.) Házasságuk és haláluk viszont nincs meg. Masterka György az 1770-es urbáriumban még szerepelt, az 1777-es összeírásban viszont már nem. Bizonyára visszaköltöztek Isaszegre.

A **Maczelka család** 1760-ban érkezhetett Tápiószentmártonba, a Kubinyi uradalom juhászatába. Az idős **Maczika János** már 1761-ben keresztszülő volt Juhász Ilonával, az ifjú **Maczika János és Grits Mária** pedig 1762-ben. Bizonyára az egész család jött, mert az anyakönyvben testvérei is szerepeltek. **Matzejka Anna** férjével, Kis Jánossal 1775-1791 közt keresztszülőkként voltak beírva. **Maczéka Ilona** pedig 1768-ban Bordás Jánoshoz, majd megözvegyülve 1783-ban Kis Andrásához ment feleségül. Az apa valószínűleg az 1760-as évek elején meghalt, mert Ilona első házasságkötésekor nincs írva, hogy kinek a lánya.

A „mi” **Maczelka Jánosunknak** sorra születtek gyermekei: 1763-ban Ádám és Éva, 1765-ben Mária, 1766-ban József, 1768-ban Márton és 1771-ben György – akik (Józsefet kivéve) kiskorukban meghaltak. Az 1777-es nagykatái összeírásban a szülők mellett csak a 17 éves János, és a 12 éves József szerepelt, akik később Vásárhelyre jöttek. János (1760-ban) még nyilván a Felvidéken született.

Minden bizonnyal rokonságban álltak az egy emberöltőben korábban (1735 körül) Nagykatára került Masterka/Mastelka Mártonnal és annak fiával, Györggyel. Ezt alátámasztja az a tény, hogy M. Jánosnak és Grits Máriának volt Márton és György nevű gyereke is. Sőt mindkét fiuknak születetett György nevű utóda.

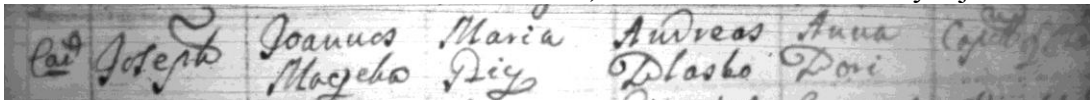
1775-től már Nagykatán éltek, a Keglevich uradalom számadó juhászáként.

ANYAKÖNYVI ADATOK – TÁPIÓSZENTMÁRTON (1761–1791)

Az evangélikus falu katolikus lakóinak Tápióbicskére kellett átjárniuk, ezért az ottani anyakönyvben vannak, de mindig jelzik – hogy Szt.mártoni lakosok.

1761-ben Maczika János (Juhász Ilonával) keresztszülője lett egy szentmártoni gyereknek. **1762-ben Maczika János és neje Grits Mária** keresztszülők voltak, majd sorra születtek gyermekeik: **1763-ban** (Mattheus !!) **Ádám és Éva**, **1765-ben** (Maczeka) **Mária**, **1768-ban** (Maczeka) **Márton**, majd **1771-ben** (Maczinka) **György**. Ők biztosan meghaltak még kisgyermekként, mert az 1777-es nagykátai összeírásban már nem szerepeltek. 1761-től 1767-ig jobbra Maczéka és Grics néven még sokszor voltak keresztszülők.

1766. február 26.-án született József, aki felnőttként Vásárhelyre jött.

1768-ban a tápiószentmártoni **Maczéka Ilona** (M. János testvére?) feleségül ment a tápióbicskei **Bordás Jánoshoz**.

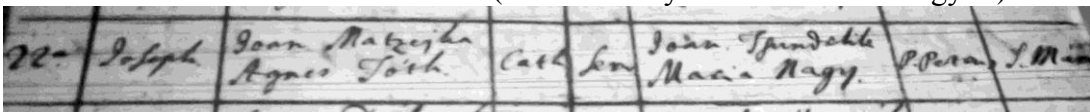
1771 és 1775 közt Maczeka János és neje Grics Mária keresztapja és keresztanyja volt hat tápiószentmártoni gyereknek.

1771-ben született Bárány Erzsébet, akinek szülei: Bárány Mátyás és Prives Erzsébet, tápiószentmártoniak voltak.

1775-ben Matzejka Anna (aki bizonyára testvére lehetett M. Jánosnak) és férje Kis János többször is keresztszülőkként szerepeltek.

1781-ben született az ifjú **Matzejka János és Tóth Ágnes** első gyereke **M. Katalin** (aki 1783-ban meghalt), majd

1783-ban született M. József (aki Vásárhelyre került szüleivel együtt).

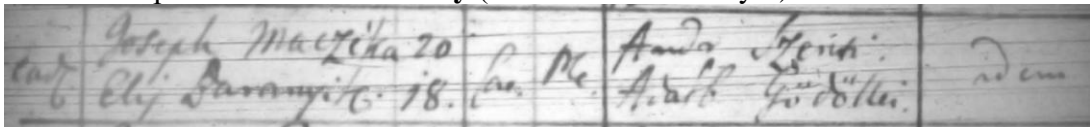
1782-ben és 1783-ban házassági tanú volt Maczéka/Maczika János.

1783-ban a 30 éves **Maczejka Ilona** (M. János testvére?) ismét férjhez ment, ezúttal **nemes Kis András**hoz, aki 38 éves, tápiószentmártoni lakos volt.

1784-ben már keresztszülő lett az ifjú **Macziko János és Tóth Ágnes**.

1785 és 1787 közt Maczeka János (Maczinka, Maczek és Macziko néven) többször is keresztszülője volt feleségével **Grits Máriával** szentmártoni gyereknek.

1787. november 18.-án a 20 éves nagykátai **Maczéka József** feleségül vette a 18 éves tápiószentmártoni **Bárány** (szlovákosan: Baranyik) **Erzsébetet**.

1791-ben található az utolsó bejegyzés a családról: **Maczéka Anna és Kis János** keresztszülők voltak.

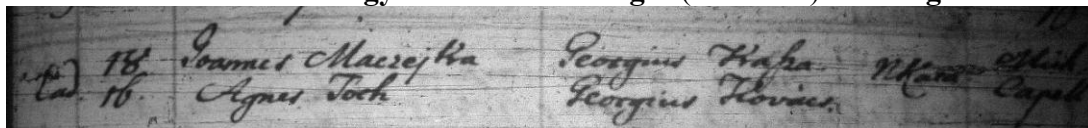

ANYAKÖNYVI ADATOK – NAGYKÁTA (1775–1790):

1775. január 9.-én volt az első, a családdal kapcsolatos bejegyzés, amikor házassági tanúként szerepelt **Matzejka János** a nagykatái anyakönyvben.

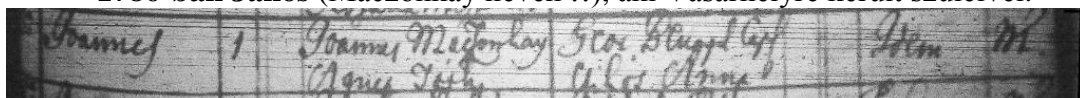
Az anyakönyvi adatok azt bizonyítják, hogy már Nagykatán sem voltak szegények (legalábbis környezetükhöz képest), ugyanis 1775 és 1790 között ismerőseik sorra kérték föl M. Jánost és feleségét keresztszülőknek.

Az **ifjabb Maczejka János** 1777-ben (18 évesen) itt bérházba költözött, majd **1778. november 23.-án Nagykatán vette feleségül** (a 16 éves) **Tóth Ágnest**.

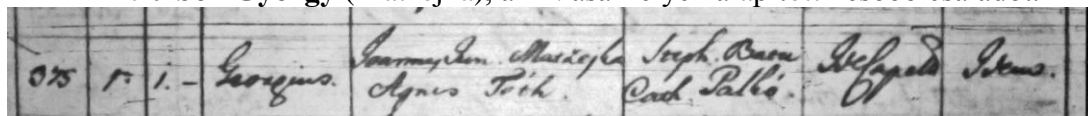
Érdekes, hogy József fiuk (aki Vásárhelyen alapít családot) még Tápiószentmártonban született, a további három viszont már Nagykatán:

1786-ban János (Maczonkay néven !!), aki Vásárhelyre került szüleivel.

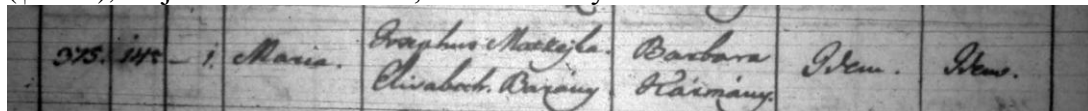

1788-ban Mátyás (Maczejka) aki 1789-ben meghalt, majd

1790-ben György (Matzejka), aki Vásárhelyen alapított később családot.

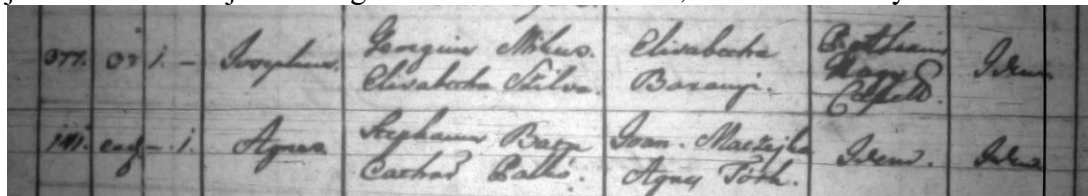

Testvérének **Matzejka Józsefnek** – akinek házasságkötése **Bárany Erzsébet** Tápiószentmártonban volt – is születtek itt gyermekei: **1788-ban György** (†1788), majd **1789-ben Mária**, aki Vásárhelyre került velük.

1789 márciusában meghalt Masterka Anna. (Nagy János 60 éves felesége)

Az **utolsó Matzejka bejegyzés Nagykatán 1791. március 3.** – amikor az ifjú M. János és neje Tóth Ágnes keresztszülők voltak, valamint Baranyi Erzsébet is.

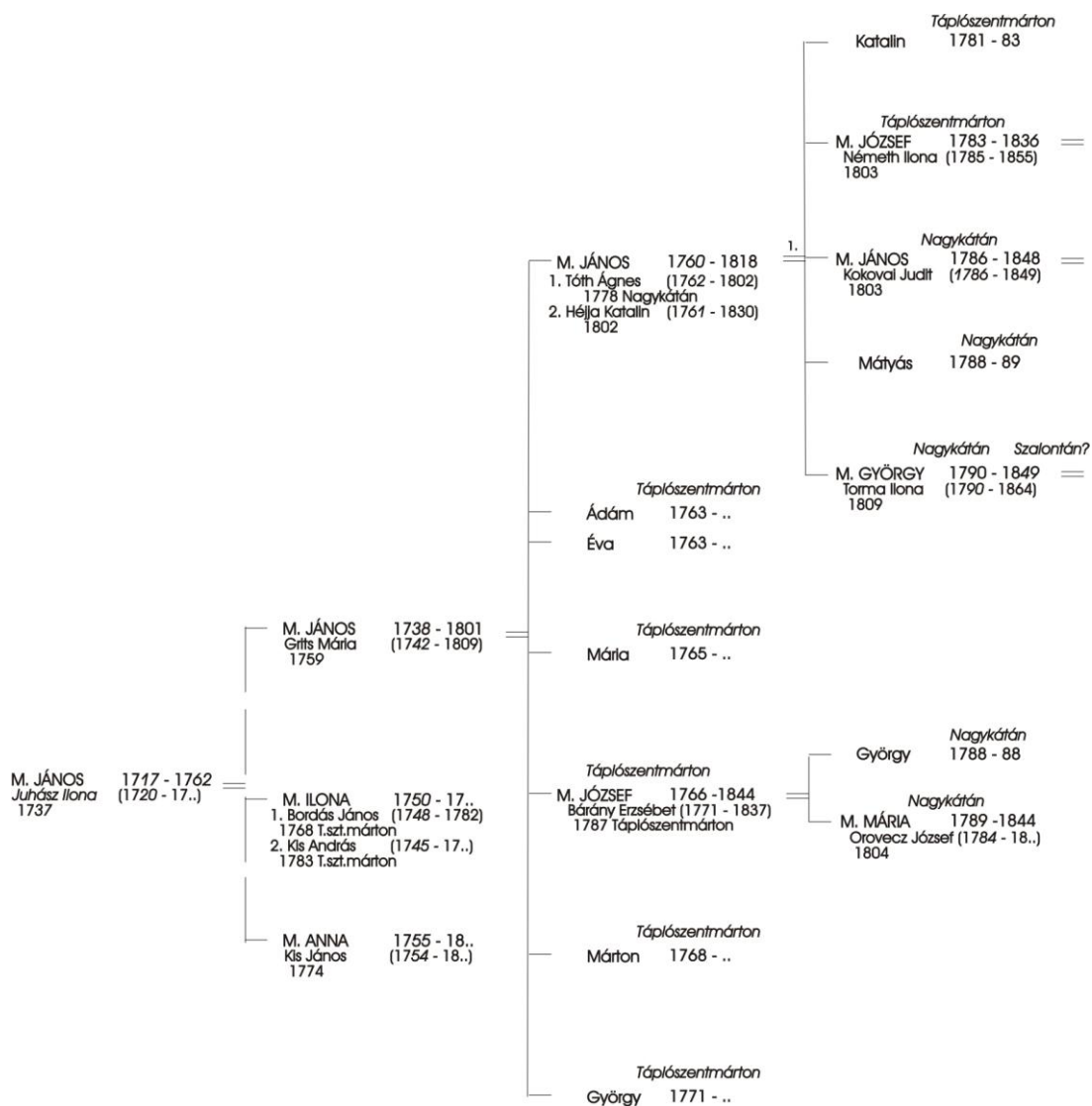

A mintegy 30 évvel korábban érkezett Mastelka Mártonéktól eltérően ők biztosan „c”-vel mondták a nevüket, mert az anyakönyvekben mindig így, vagy „tz”-vel írták. A legtöbbször Maczejka/Matzejka/Maczéka néven szerepeltek.

MACZELKA CSALÁDFA

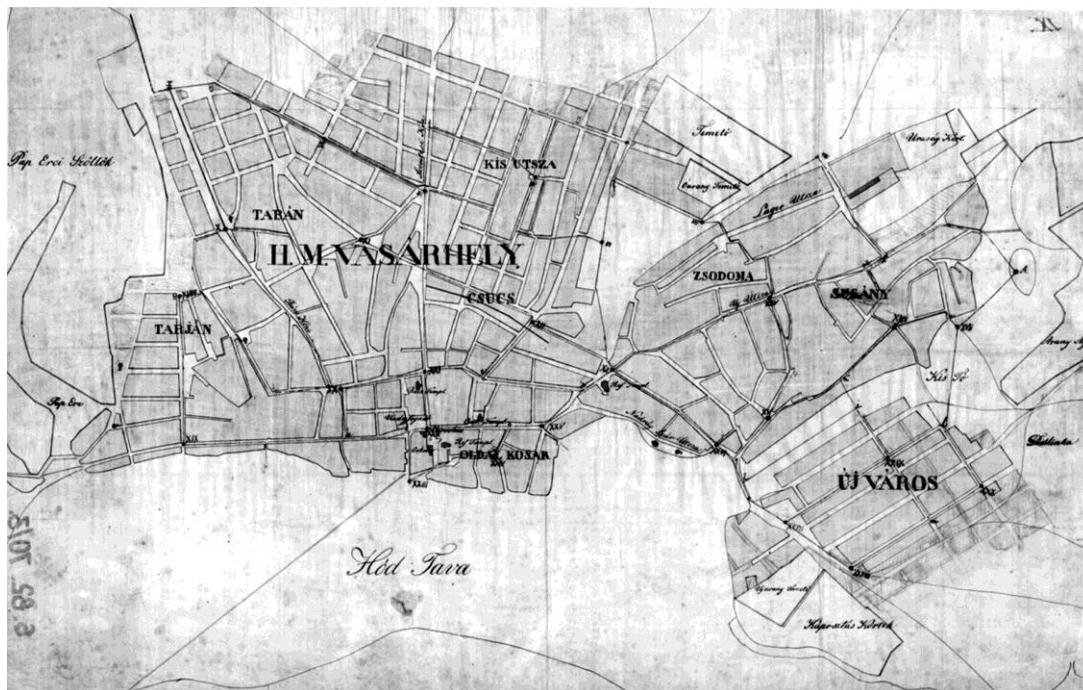
TÁPIÓSZENTMÁRTONBAN, NAGYKÁTÁN

1761-1791

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY AZ 1800-AS ÉVEKBEN

Hódmezővásárhely térképe a 19. század első felében

Élet a Pusztán – Gosztonyi József rajza

A VÁSÁRHELYI KEZDETEK

A családi emlékezet megegyezik a dokumentált tényekkel (az anyakönyvi adatokkal): a család valószínűleg 1791 tavaszán érkezett Vásárhelyre. Csak éppen nem Erdélyből, mint Fejérváry írja, hanem **a Felvidékről származtak**.

Felletár Béla cikkében (Csongrád Megyei Hírlap 1986. július 29. és 30.) is ezt írja: az egyik leszármazott szerint **1790 körül jöttek Árva megyéből**.

Ez így is volt, csak a tápiószentmártoni/nagykátai évtizedekről nem tudtak.

Hódmezővásárhely földesura 1722-től gróf Károlyi Sándor volt, aki a hatalmas csongrád-vásárhelyi uradalmat is birtokolta. 1743-tól Ferenc, majd 1758-tól fia Antal irányította a birtokot, aki 1776-tól katolikus jobbágyok betelepítését indította el a Felvidékről, és Pest megyéből (pl. Nagykátáról is). 1791-től özvegye vezette a birtokot, míg József fiuk nagykorú nem lett. Ebben az időszakban „*Derekegyháza roppant kiterjedésű, igen szép és gazdag puszta Holdmező-Vásárhely és Szentés közt, melynek egy részét Mágocsnak is neveznek*”. Elsősorban a félrideg szürkemarthatartásra rendezkedtek be, majd az élő állat és gyapjú iránti keresletnövekedés miatt a juhtenyésztés is egyre inkább előtérbe került. Az uradalomban közel 10.000 juhot tartottak, melyeket 4 számadó és közel 40 juhászbojtár nevelt.

Matzelkák a gróf Károlyiak haszonbérloői voltak, itt is juhászattal foglalkoztak. És valószínűleg a mindszei Pallavicini uradalomban is. Mivel a közeli földek már elfogytak, csak a határ távoli részén (a Pusztaszélen) kaphattak művelésre területet. A későbbi legendákból egy dolog biztosan nem igaz: egyszerű juhászokból (pásztorokból) nem lehettek volna 40–50 év múlva a város legvagyonosabb gazdái.

Vásárhelyre már módos családként kellett, hogy jöjjenek, hiszen a legjobb helyen, a Vásártér mellett vásároltak házakat. A Szentandrás utcában (a mai Vöröskereszt utcán) és az Új soron (a mai Kutasi út és a Garai utca közti részen) – a katolikusok által lakott Lóger és Lakhat városrészekben telepedtek le.

A levéltári adatok is ezt támasztják alá, hiszen már 1797-ben és 1799-ben is a városi urakkal és nemesekkel együtt fizettek adót uradalmi haszonbérloökként.

Az öreg Matzelka János tekintélyét az is bizonyítja, hogy 1800-ban, amikor a püspök bérmálni érkezett, 15 gyerek szülei kérték föl érma-keresztapának! 1801-ben pedig már Ő vette meg a város összes eladó juhát.

A hódmezővásárhelyi katolikus anyakönyvekben pontosan végig lehet követni a családi eseményeket (születések, halálozások, esküvők) már 1792 márciusától kezdve. Eleinte Maczejka, ill. Maczéka, Matzéka néven szerepeltek.

Az anyakönyvi adatokból megállapítható, hogy nagycsaládként érkeztek. Az öreg Maczéka János (született kb. 1738), és felesége Grits Mária (született kb. 1742) mellett felnőtt fiaik feleségeikkel és kisgyermekikkel jöttek.

Az egyik fiú, M. János (szül.: kb. 1760) és Tóth Ágnes (szül.: kb. 1762), három fiút hozott: Józsefet (1783), Jánost (1786) és Györgyöt (1790).

A másik fiú M. József (szül.: 1766) is nejével, Bárany Erzsébettel (szül.: 1771) jött, és lányukat, Máriát (1790) hozták magukkal.

Bizonyára más családok is költözhettek velük ide Pest megyéből, amire abból lehet következtetni, hogy a három unoka közül kettő később nem vásárhelyi születésű lányt vett feleségül.

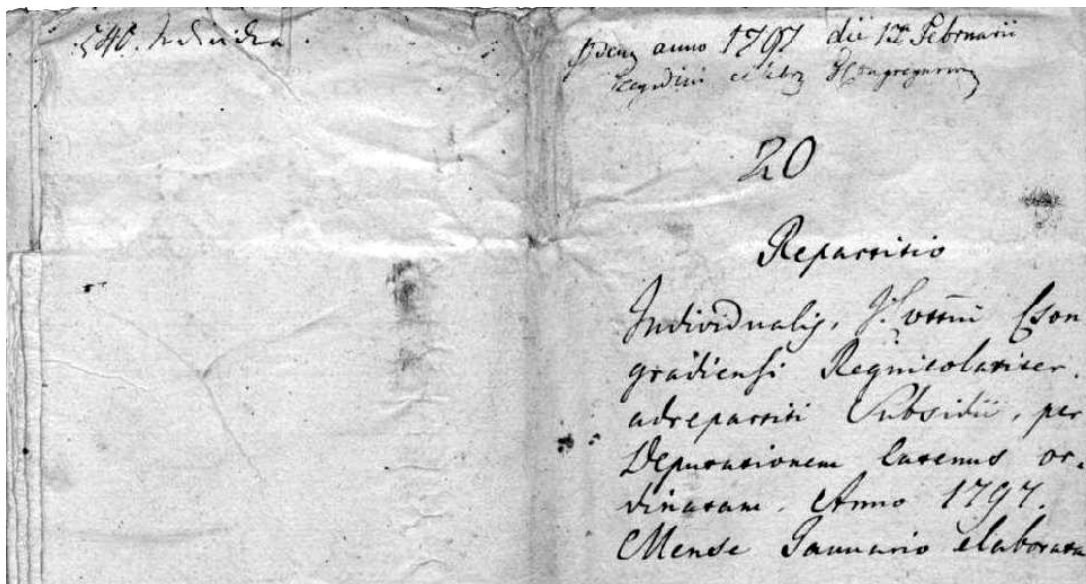

AZ ELSŐ LEVÉLTÁRI DOKUMENTUMOK

A Szentesi Városi Levéltár feudalizmus kori anyagából (IV.3.b. 165./1797 és 167/1799 megyei subsidionális összeírások):

1797 SUBSIDIUM (RENDKÍVÜLI HADIADÓ) KIVETÉSE

Matzejka János   ignobilis, árendás

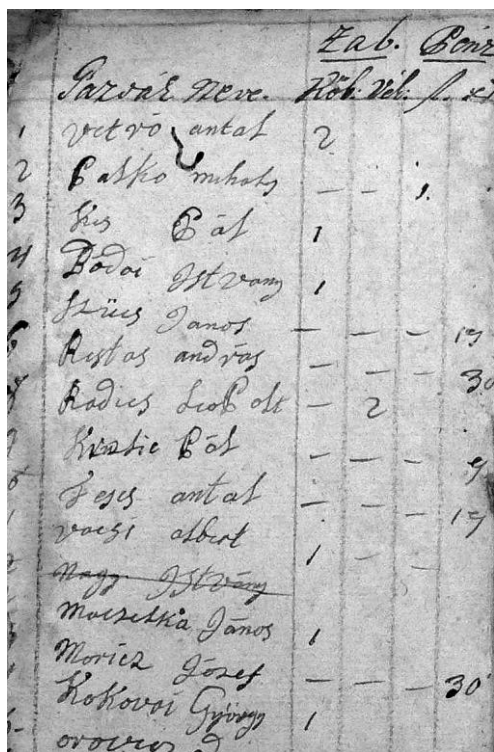
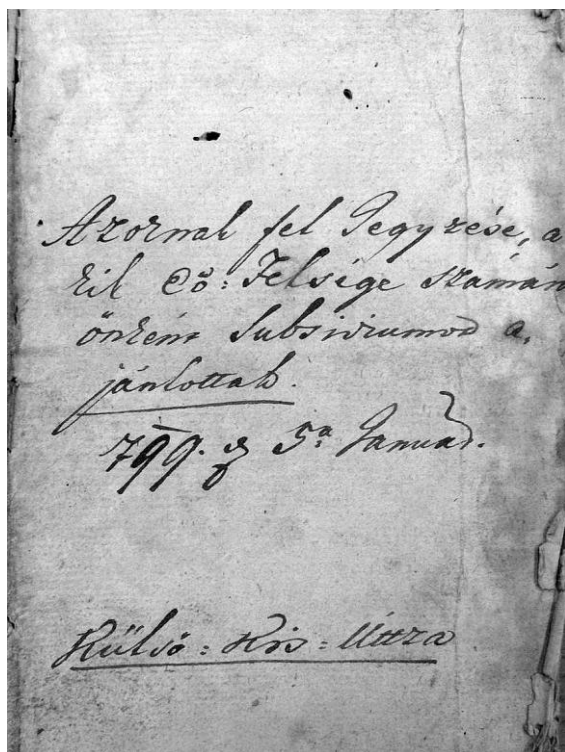
<u>Ignobiles brendasorum</u>			
Mich: Hegedus	- -	2.	1 . 1 .
Geza Fabro	- .	8.	2 . 3 .
Steph: Franciszi	- "	2 .	1 . 1 .
Leony Kojic	- "	4 .	2 . 2 .
Jovan: Dany Lazic	..	5 .	2 . 2 .
Mich: Gules	- .	5 .	2 . 2 .
Mich: Galtner	..	5.50.	2 . 2 .

Joan: Hoffmeyer	4	2	2
Georg Laskai	4	2	2
Franc: Kilagyi	8	7	4
Joan: Mareszka	8	7	4
Paul: Tashar	4	2	2
Max: Turbulis	3	1	1

HADI FELAJÁNLÁSOK – IV/A 1001/o

1799	Külső Kis Utca	Maczelka János	1 köből zab
1800	Külső Kis Utca	Matzelka János	4 köből zab
1807	kupeczek felajánlása Matzelka József		
1813	Külső Kis Utca	Matzelka János	21 forint

ÚJONCOZÁSI IRATOK – IV/A 1001/q (nem teljes listák)

1807	Kis Utca	Maczelka János – 2 fiú	
1809	Kis Utca	Maczelka János	(lakás: Lakhat 1857) – 3 fiú
		Maczelka József	(lakás: Lóger 1845)
1813	Kis Utca	Matzelka hadnagy (mint körzetfelelős)	
	külső Kis Utca	Maczelka János	(lakás: 1910)
		Matzelka József	(lakás: 1926)
		Maczelka János	(lakás: 1961)

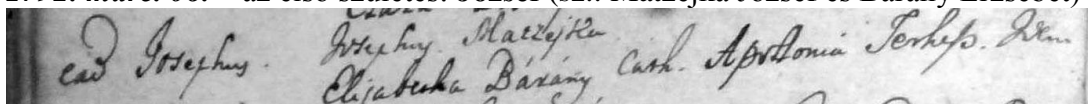
CSALÁDI ESEMÉNYEK VÁSÁRHELYEN (1792–1802)

Már az első tíz évben is volt bejegyzés bőven a Hódmezővásárhelyi Római Katolikus Egyház (Keresztelési, Házassági és Halotti) anyakönyveiben. Kutatható eredetiben a Belvárosi Plébánián, és mikrofilmen a Hódmezővásárhelyi Levéltárban. Rendkívül pontosan vezették, születéskor mindkét szülő neve, és a keresztszülők is be lett írva. Házasságkötéskor a fiú és lány neve és kora mellett a tanúk neve is szerepelt, halálózaskor pedig a halott neve és életkora mellett szülei/házastársa neve.

Születések:

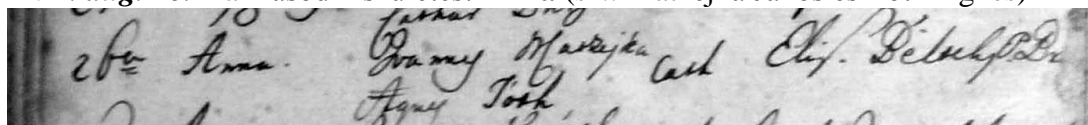
Matzejka József és Bárány Erzsébet: 1792 József (†1792), 1793 Márton (†1793), **1794 Erzsébet** (aki 1815-ben férjhez ment Polgár Ádámmal), **1797 János** (aki 1820-ban elvette Fári Annát) és 1801 Rozália (†1802).

1792. márc. 06. – az első születés: **József** (sz.: Matzejka József és Bárány Erzsébet)

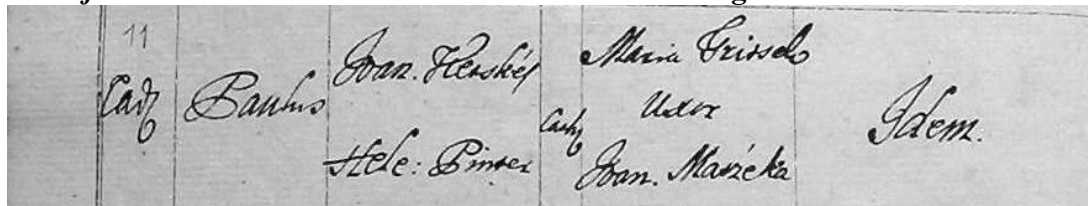

Matzejka János és Tóth Ágnes: 1792 Anna (†1796), 1794 István (†1794), 1795 Katalin (†1795), 1797 Ferenc (†1797), **1799 Mária** (aki 1817-ben férjhez ment Tóth Istvánhoz) és 1802 Ferenc (†18..).

1792. aug. 26. – a második születés: **Anna** (sz.: Matzejka János és Tóth Ágnes)

1794. jan. 11. – keresztszülők: **Matzeka János és felesége Gritsch Mária**

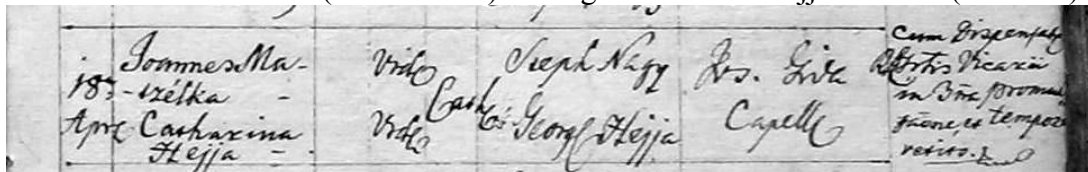
Házasságok:

1798-ban Hlinka József és Zuborszky Judit házassági tanújaként Matzeka József.

1800-ban Zöld Pál és Molnár Rozália házassági tanújaként Matzeka János.

1800-ban Orosházán (!) Palotás János és Balázs Anna tanújaként Matzeka József.

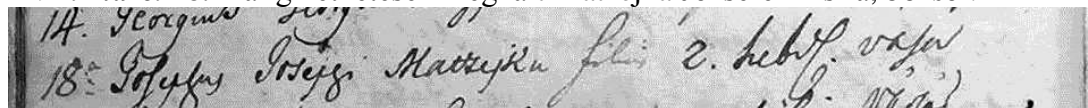
1802-ben özv. M. János (sz.: kb. 1760) feleségül vette özv. Héjja Katalint (sz.: 1764).

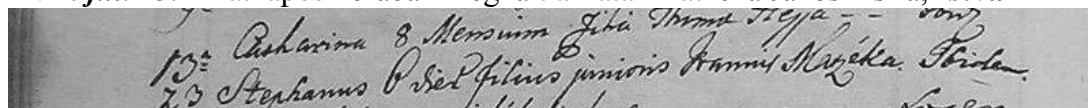
Halálozások:

Ebben az időben jelezték a halott pontos lakhelyét, így derült ki hol laktak a Maczelka családok az első időszakban: a Szentandrás utcán, és az Újsoron.

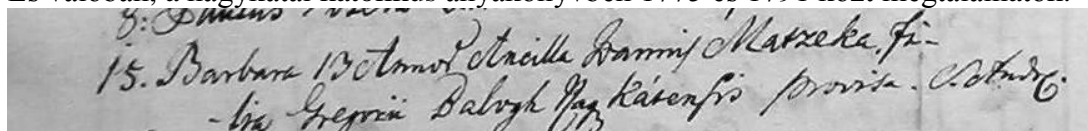
1792. márc. 18. – alig kéthetesen meghalt Matzejka Józsefék kislánya, **József**.

1794. júl. 23. – hatnapos korában meghalt a fiatal Matzéka János kislánya, **István**

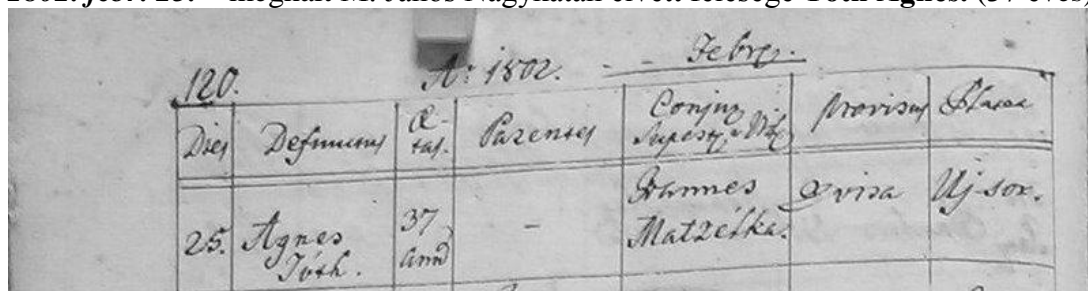
1794. aug. 15. – meghalt 13 évesen **Borbála** (Matzeka János szolgálólánya), Balogh György nagykátai születésű lánya. Ez a tény sugallta, hogy Vásárhely előtt ott éltek. És valóban, a nagykátai katolikus anyakönyvben 1775 és 1791 közt megtalálhatók.

1801. jan. 16. – meghalt az öreg **Matzélka János** özvegye Grits Mária, 66 évesen

1802. febr. 25. – meghalt M. János Nagykátán elvett felesége **Tóth Ágnes**. (37 éves)

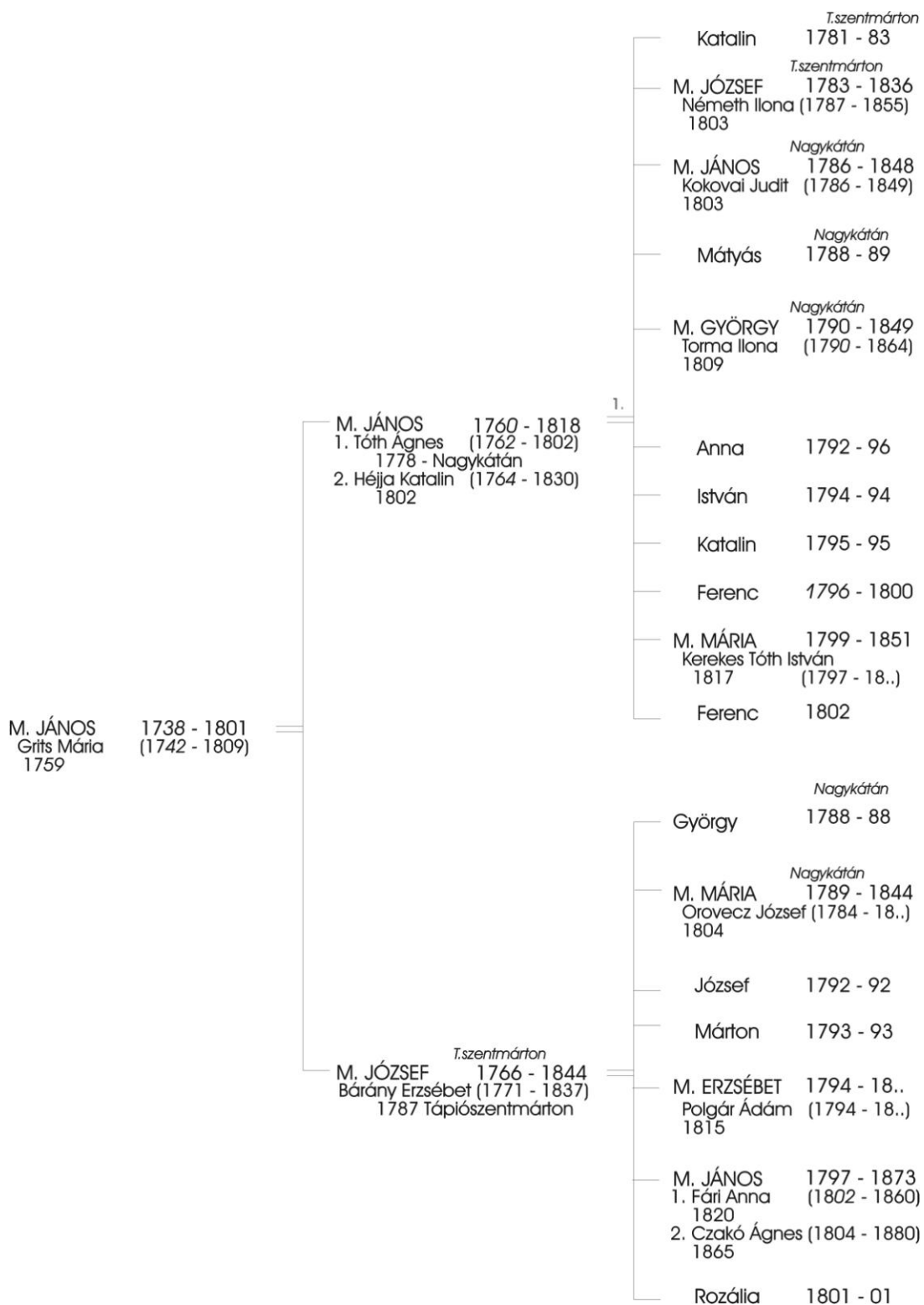

Ezekon kívül is történt még néhány gyermekhalál: 1793 Márton (szül. 1793), 1795 Katalin (szül. 1795), 1800 Ferenc (szül. 1797), 1802 Rozália (szül. 1802).

Bérmálkozások:

1800-ban a püspök több mint ezer bérmálást végzett Hódmezővásárhelyen. Az idős Maczelka Jánost, mint tekintélyes gazdát 15 (!!) gyermek bérmakeresztapjának kérték föl. Ekkor bérmálkoztak unokái, ifj. Maczelka János és Tóth Ágnes három fia: **József** (12 éves), **János** (12 éves) és **György** (10 éves) is.

CSALÁDFA – 1802

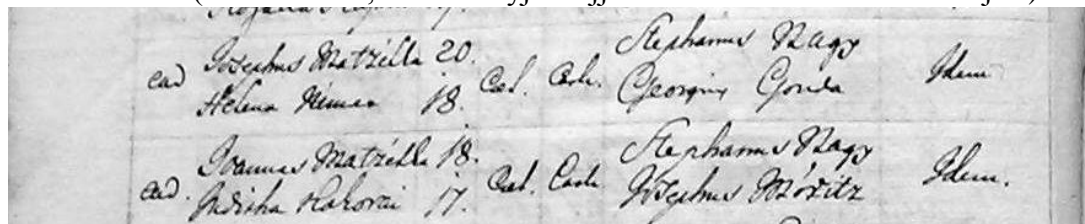
CSALÁDI ESEMÉNYEK (1803–1828)

A következő 25 évben újabb és újabb házasságok, születések és halálok következtek, amelyek jól követhetők a vásárhelyi katolikus anyakönyvekben.

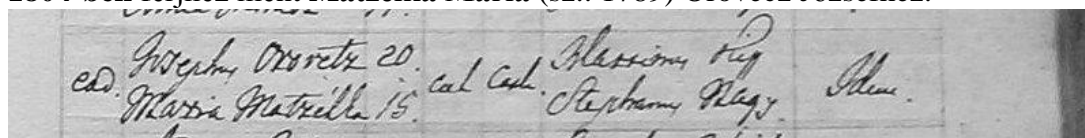
Házasságok:

1803-ban egy napon (december 14.-én) házasodtak Matzélka János fiai:

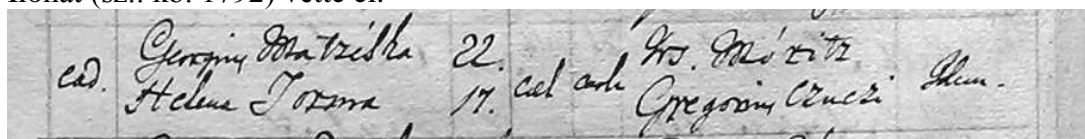
M. János (sz.: 1786) Kokovai Judittal (sz.: kb. 1786) és **M. József** (sz.: 1783) Németh Ilonával (sz.: kb. 1787, akinek anyja Héjja Katalin – id. M. János 2. neje!!).

1804-ben férjhez ment **Matzélka Mária** (sz.: 1789) Orovecz Józsefhez.

1809-ben M. János legkisebb fia **Matzélka György** (sz.: 1790) is megnősült, Torma Ilonát (sz.: kb. 1792) vette el.

1815-ben férjhez ment az első Vásárhelyen született Maczelka lány:
M. József lánya Erzsébet (sz.: 1794) Polgár Ádámhoz.

1817-ben pedig M. János lánya Mária (sz.: 1799) Kerekes Tóth Istvánhoz.

1820-ban megnősült az első Vásárhelyen született fiú, M. József gyermeke:
M. János (sz.: 1797), aki Fári Annát vette feleségül.

1824-ben, és 1826-ban férjhez mentek M. József lányai:
M. Julianna (1806) Kerekes Pálhoz, M. Borbála (1808) pedig Csordás Jánoshoz.

1827-ben megnősült M. János Vásárhelyen született fiúgyermeke:
ifj. M. János (sz.: 1806), aki Bacsa Annát vette feleségül.

1828-ban M. János – korán megözvegyülve – már Gulyás Annával lett házas.
Testvére M. Ferenc (1808) pedig ugyanazon napon Molnár Annával.

Születések:

A következő években mindhárom fiúnak sorra születtek a gyermekei.

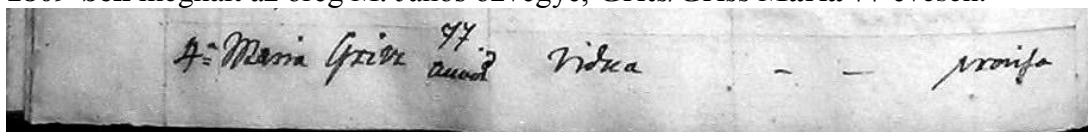
- **M. János és Kokovai Judit:** 1806 János (†1876), 1808 Ferenc (†1866), 1810 Anna (†1885), 1813 Ágnes (†1889), 1817 István (†190.), 1821 József (†1821), 1822 József (†1914) és Mária (†1822), 1824 Mária (†1849) majd 1826 András (†1834).

- **M. József és Németh Ilona:** 1806 Ilona (†1828), 1808 Borbála (†1885), 1810 József (†1901), 1813 Teréz (†1813), 1816 István (†1890), 1819 Viktória (†1873), 1821 Teréz (†18..), 1824 Rozália (†1873), 1826 János (†1826), majd 1828 János. (1848-as honvéd, akinek sorsa ismeretlen)

- **M. György és Torma Ilona:** 1812 István (†1813), 1813 János (†1815), 1815 Mihály (†kb. 1857), 1818 Anna (†1894), 1819 István (†1820), 1820 Ágnes (†1820) majd 1824 Ágnes (†18..).

Halálozások:

1809-ben meghalt az öreg M. János özvegye, **Grits/Griss Mária** 77 évesen.

1818-ban meghalt **M. János** (Tóth Ágnes, majd Héjja Katalin férje) 58 évesen.

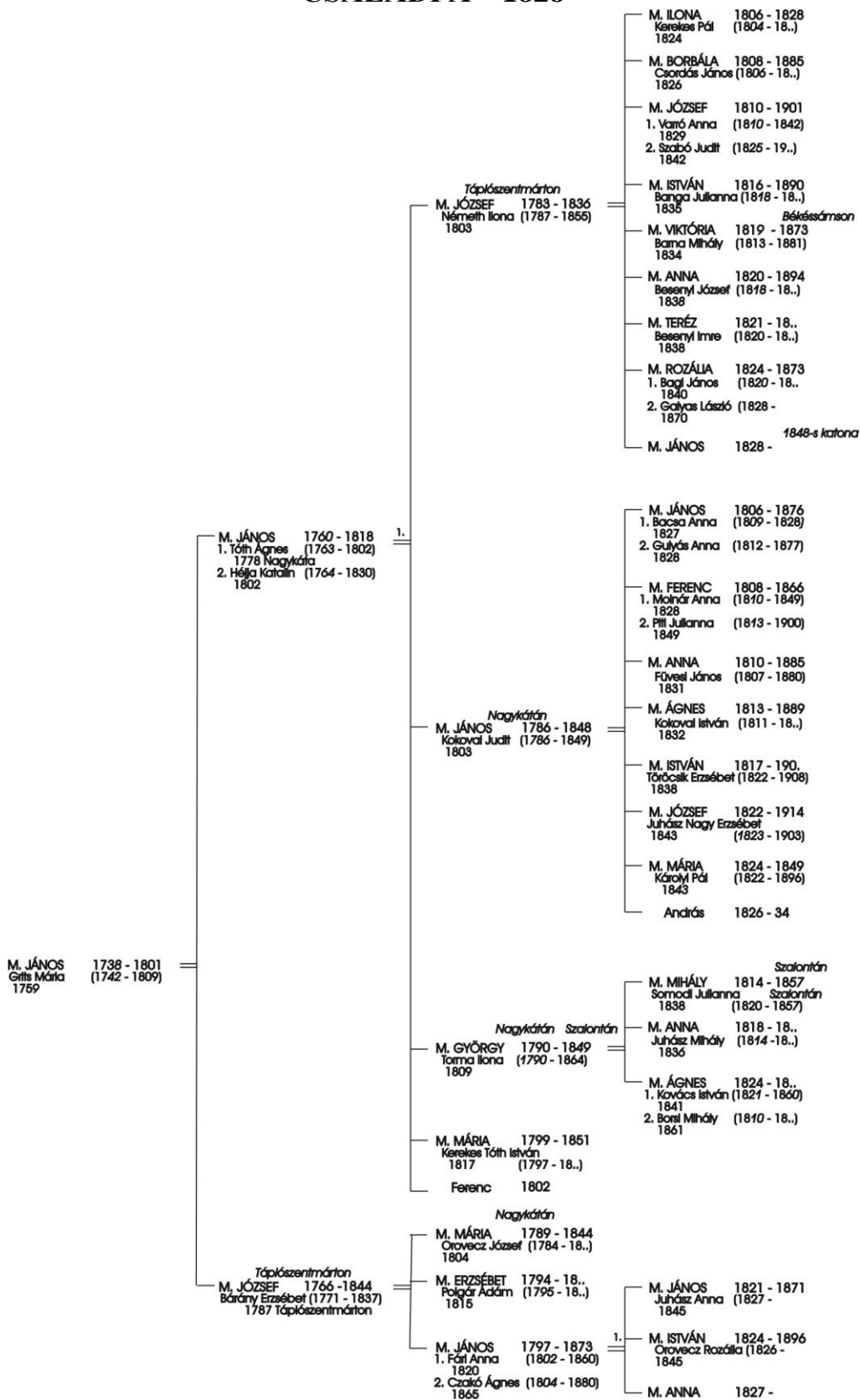
Sajnos a gyermekhalandóság is nagy volt, hiszen meghaltak a következők: 1805 Ilona (szül. 1805), 1813 István (szül. 1812), Teréz 1814 (szül. 1813), János 1815 (szül. 1814), István 1820 (szül. 1819), Ágnes 1820 (szül. 1820), József 1821 (szül. 1820), Mária 1822 (szül. 1822) és János 1826 (szül. 1826).

Pásztor-tanyai életkép – Gosztonyi József rajza

CSALÁDFA – 1828

A VAGYON MEGALAPOZÁSÁNAK ÉVEI (1792–1828)

Maczelkaék ideérkezésüktől a Károlyi és Pallavicini uraságok árendásai voltak, zsellérként. A 19. században jelent meg az árendás, illetve a részes tartásnak nevezett jogviszony. A fejőstehenészetben és a merinó-juhászatban is a pásztor bérelte ki az uradalom állatait, tartotta azokat az uraság földjén, és fizetett értük bérleti díjat. A bérleti szerződést legalább három évre kötötték. A gyapjú haszna többnyire az uradalmat, a tejhaszon legnagyobb része viszont a bérlőt illette. A nagyobb uradalmakban emellett az árendásnak ebben az időszakban akár 150–200 saját juha is lehetett. A számadó juhászok között sok tehetős ember volt. A birka- és gyapjúeladásból a Maczelka család is szorgalmasan gyűjtögette a forintokat, és vettek újabb és újabb földeket a haszonbérletek mellé.

Az 1828. évi összeírás adózásra Hódmezővásárhely városában

(országos összeírás volt, minden nem nemes családfő szerepelt vagyonával)

ház	családfő	felnevelt(18-60 év) ebből: fivér/ fiú+18 lány+18
2282	Maczelka József zsellér	2 személy - (1 fiú) -
2709	Maczelka György zsellér	2 „ „ - - -
2772	Maczelka József zsellér	2 „ „ - - -
2784	Maczelka János zsellér	4 személy - (1 fiú) (1 lány)

Nomina	Contribuentium.	Honoratiore.	Cives.	Coloni.	Inquilini.	Subinquilini.	Frates.	Filii.	Filiae.	Servi.	Ancillae.	Opifices.	Mercatores.
Translatum	1928 2			576	1200	192	29	56	35	139	38	192	
2281 József Kőrösi	1					1							
2282 József Maczelka	2				1			1					
2283 József Bócsai					1								

2709 József Maczelka	2				1							1	
2709 József Maczelka	2				1								
2710 József Kőrösi	2					1							

2772 József Maczelka	2				1		1			1			
2772 József Maczelka	2				1								
2773 József Maczelka	2					1							

2784 József Maczelka	4				1			2		1			
2784 József Maczelka	4				1			1	1				
2785 József Maczelka	1					1							

A SZENTESI VÁROSI LEVÉLTÁR ANYAGÁBÓL
Úriszéki Iratok Gyűjteménye (1723–1848) IV/A/53 – a)7
Csongrád Vármegye Közgyűlési jegyzőkönyvei IV/A/3
Csongrád Vármegye Büntető- és Polgári peres iratai IV/A/21 – a, b

Az **úriszék** a 13. századtól 1848-ig a földesúr jogszolgáltató törvényszéke volt, amelynek hatáskörébe a birtokon élő jobbágyság, zsellérek és szolgák tartoztak. Általában a kisebb ügyeket tárgyalták itt első fokon, a lopásokat csak akkor, ha az úriszék megkapta a pallosjogot is. A Károlyi család Csongrád-Vásárhelyi Uradalmanak Törvényszéke többnyire a jobbágyság egymás közötti ügyeiben ítélkezett, fellebbviteli fóruma a vármegyei törvényszék, a sedria volt.

A pásztorok, juhászok egész életüket kinn töltötték a gondjaikra bízott jószágokkal a legelőn. Életmódjuk miatt a Pusztán gyakran találkoztak a betyárokkal, kapcsolatba is kerültek velük. A betyárokat sok szál fűzte a környező tanyákhoz, ahol egy-egy orgazda átmenetileg megőrizte, vagy meg is vette a lopott jószágokat. A 19. század elején szinte mindenki azt mondta, hogy tisztakezü juhász nincs.

A Maczelka család tagjai közül **Maczelka József (1766–1844)** került sokszor összetűzésbe a törvénnyel, de okkal, ok nélkül többen is szerepelnek a büntető-, vagy polgári peres törvényszéki iratokban és a közgyűlési jegyzőkönyvekben.

Mutatók alapján időrendben. Kötet és oldalszám (legtöbb irat úriszéki):

1796. márc. 1. (KGYJ – fasc. LXVI. 110.) - **Maczajka János** pörölt tartozása miatt.

1798. júl. 1. (KGYJ – fasc. LXXX. 88.) - Maczéka Jánosnak tartoztak 100 forinttal.

1803. febr. 7. (8/373. oldal), 1803. szept. 12. (8/485. o.), 1804. jan. 23. (8/484. o.)

Matzelka Józsefék Kaszaper mellől öt ökröt elhajtottak – 3 hónapot kapott.

1809. jan. 23. (9/373. oldal)

Matzelka József 4 ellopott tinót árult a vásárban, hamis papírokkal.

1809. aug. 23. (9/102. o.)

Matzelka Józsefnél megtalálták a tavasszal Bánhegyesről elhajtott 11 juhot.

Azt mondta, hogy egy kóbor betyártól vette – 1 évet kapott, plusz 80 botütést.

1812. szept. 21. (9/440. o.)

Matzelka Józsefék kiraboltak egy derekegyházi éléskamrát – nem tudták bizonyítani, hogy ők voltak – elengedték őket.

1814. febr. 25. (9/628. o.)

M. József társaival lovakat hajtott el. Azt mondta, vette – 1 hónap és 80 bot.

1815. febr. 14. (10/2. o.)

Matzelka József bevallotta, hogy cimborájával a Pusztaszélen 5 ökröt elhajtott, és hamis marhalevelekkel eladott. Mint megrögzött tolvaj 3 évet kapott, plusz 310 botütést (3 havonta 25-öt). Emellett 875 forint kártérítést is kellett fizetnie.

1815. ápr. 10. (10/121. o.) Matzelka József kérte felmentését: gyenge és beteges.

1815. máj. 22. (MKJGYK: 64/353. o.) 1815. júl. 6. (MKJGYK: 64/502. o.)

Matzelka József kérte, hogy ne verjék: mert öreg, gyenge és nem bírja.

1815. aug. 7. (10/163. o.)

A megyei és a Bécsi Törvényszék javaslata: testi fenytetés helyett még fél év.

1816. júl. 1. (MKJGYK: 66/647, 741. o.), 1817. szept. 14. (10/530. o.)

M. József rab kérte elengedését, mert gyenge és idős, a földjét 15 éves fia nem tudja művelni. Mire elítélték, már 1 éve fogva volt. Ígéri, hogy jól viseli magát.

1817. nov. 24. (10/649. o.) - Matzelka József ismételt kérvénye – de elutasították.
 1818. jún. 15. (10/758. o.), 1818. júl. 10. (10/801. o.), 1818. nov. 20. (10/857. o.)
 Matzelka Józsefet többszöri tárgyalás után kiengedték.
 1820. márc. 20. (11/312. o.)
 Matzelka József hamis papírokkal eladott 3 ökröt – polgári per.
 1820. márc. 20. (11/142. o.), 1821. jan. 29. (11/272. o.)
Matzelka József (1783–1836) és özv. M. Jánosné (1764–1830) örökösödési pere a fél házért (M. János 1760–1818). Végül az özvegy fizetett 900 forintot.
 1823. jan. 16. (11/619. o.)
 Matzelka József köteles volt megadni 300 forint adósságát Varga Istvánnak.
 1827. dec. 3. (12/281. o.)
 Matzelka József bevallotta: 2 lovat átvett passzus nélkül, 3 hónapra bezárták.
 1828. febr. 5. (12/433. o.)
 M. József ellen felmerült újabb 2 ló lopása, de bizonyíték híján elengedték.
 1828. szept. 17. (12/1103. o.)
Maczelka György (1790–1849) és társai búzát és árpát loptak, de a (20 Ft) kárt megtérítették, így büntetése 1 hónap közmunka lett.
 1834. szept. 29. (13/39. o.)
Maczelka Józsefné Németh Ilona (1787–1855) és Maczelka Borbála Csordás Jánosné (1808–1885) egy rablásból származó 100 forintos váltócédulát beváltottak. (Ráhai János és Ns. Elek István rabolták el, még 1832-ben Makón Scheffer Andrástól).
 1835. júl. 15. (13/125. o.)
Maczelka Mihály (1815–1857) társával 34 köből búzát lopott egy hombár-ból. Tagadta, hiszen a Kutasi csárdában volt akkor, majd onnan hazament a tanyájára. Kapott azért 50 korbácsütést és 342 forint kártérítést is kellett fizetnie.
 1836. dec. 30. (13/269. o.)
Maczelka István (1816–1890) és társa 7 juhot elloptak, de nem tudták rájuk bizonyítani, elengedték őket.
 1838. febr. 21. (16/236. o., 240. o., 321. o.)
Maczelka János (1797–1873) 500 forint visszafizetését kérte a Juhász testvérektől, de nem tudta bizonyítani, hogy kölcsönadta.
 1840. jún. 20. (14/79. o.)
id. Maczelka János (1786–1848) ellen lopott ökrök vételének gyanúja miatt indult eljárás, de felmentették.
 1843. okt. 12. (14/393. o.)
 Maczelka Mihály és társa szalonnát loptak. Nem bizonyított, felmentették.
 1845. febr. 26. (14/488. o.)
Maczelka Ferenc (1808–1866), id. Maczelka János és társaik ellen juhok lopása és orgazdaság miatt indult eljárás: nem bizonyított, felmentették őket.
 1848. jan. 5. (15/224. o., 251. o., 259. o.)
 Maczelka Ferenc, id. Maczelka János, **ifj. Maczelka János (1806–1876)** és társaik ellen juhok lopása és orgazdaság miatt újabb eljárás indult. Végül csak Maczelka Ferenc (III. rendű vádlott) kapott 3 hónapot, mert pusztaszéli tanyáján 9 birkát megtaláltak.

A VÁSÁRHELYI VÁROSI LEVÉLTÁR ANYAGÁBÓL

VÁROSI BECSÜJEGYZŐKÖNYVEK IV/A – 1001/h

1. kötet (1794–1818):

334. oldal: **1812** – Maczelka János kukoriczájának kárbecslése.

372. oldal: **1814** – Maczelka József kezén talált ló értékének felbecslése.

4. kötet:

149. oldal: **1849** – Maczelka Ferenc fia (Ferenc) helyett 100 forintért megfogadta Farkas Ferencet katonának.

246. oldal: **1850** – Atyafiságos egyezség: a Kis Utca 2496-os ház, valamint a mártélyi föld Maczelka Istváné és Maczelka Józsefé lett. Ennek fejében Maczelka János, Maczelka Ferenc, Maczelka Anna (Füvesi Jánosné) és Maczelka Ágnes (Kovács Istvánné) 1000-1000 forintot kapott.

249. oldal: **1851** – a fentiek kijelentették, hogy megkapták a pénzt.

6. kötet:

127. oldal: **1847** – Maczelka György eladta a Palotai utcában (*a mai Szent István utca környéke*) lévő házát, amelynek szomszédai Vecseri István és Héjja Mihály, 1900 forintért Marton Józsefnek.

ADÁSVÉTELI SZERZŐDÉSEK IV/A – 1001/e

2. kötet:

200. oldal: **1842** – fiatal Maczelka János megvette Nemes Medvegy Györgytől a Kutasi úti oldalon lévő földjét 6000 forintért. (3889. sz. – szomszédok: Varga Pál és Gombos István)

204. oldal: **1842** – Maczelka Ferenc megvette Radics István házát 1600 forintért. (Kis Utcai tized 2114. sz. – szomszédok: Vetró Antal és Kovács István)

3. kötet:

42. oldal: **1843** – fiatal Maczelka János megvette Móczár Andrástól a Kis Utcai tizedben lévő házát 2400 forintért. (2633. sz. – szomszédok: Ladik Mihály és Adacsi István)

4. kötet:

183. oldal: **1845** – öreg Maczelka János és Kokovai Judit megvették özv. Pálincás Istvánnétól a Mártélyi oldalon lévő földjét 3000 forintért. (szomszédok: Gy. Szabó István és Székely Szabó Sámuel)

1848/49 SZABADSÁGHARCCAL KAPCSOLATOS IRATOK

BORUS GÁBOR ÁLTAL ÖSSZEÁLLÍTOTT '48-s HONVÉDNÉVSORBÓL:

Maczelka János (1828. júl. 24. – M. József és Németh Ilona fia)

katolikus, (Kis u.) mint korabeli soroztatott be.

- CSML (SzF) Megyefőnöki ir. 1241/1849.

Vásárhelyi lakos. A magyar sereg fegyverletétele óta nem jött haza.

- Az 1850. július 16-án összeállított honvédnévsorból: 493.

(*Érdekesség: Maczelka János nagybátyja volt Maczelka Pálnak!*)

Maczelka Pál (1830. nov. 18. – M. József és Varró Anna fia)

Az 1848. szeptember 30.-án tartott népgyűlésen elfogadott határozat szerint 4 éves honvédek állt. A magyar sereg fegyverletétele óta nem jött haza.

- Az 1850. július 16-án összeállított honvédnévsorból: 620.

1848 – HADKÖTELESEK (18–30 év közötti ifjak) ÖSSZEÍRÁSA:

Maczelka József fia	M. János	20 éves
Maczelka János fiai	M. János	27 éves
	M. István	25 éves
Maczelka Ferenc fia	M. Ferenc	18 éves
Maczelka János (†) fia	M. József	27 éves (3 gyereke van)

MOZGÓ NEMZETŐRSÉG:

Lovat ad   Maczelka János
                    Maczelka Jánosné
7. században szolgál
                    Maczelka János

A VÁROS ÁLTAL FOGADOTT KATONÁK:

Maczelka Pál

KATONÁK „SORSA”:

Maczelka Pál – a világosi fegyverletétel után nem találták

Maczelka János – a világosi fegyverletétel után nem találták

A SÉRÜLT HONVÉDEK JAVÁRA ADAKOZÁS:

Maczelka József
Maczelka István
Maczelka István

Reizner János: „Szeged története” című könyvből:

..... Az 1848 augusztusában szegedi önkéntesekből toborzott század Szolnokra került, ahol a „tiszáninnyi” mozgó nemzetőrség I. zászlóaljába sorolták be Őket. Attila regimentnek is nevezték a csapatot, tisztjeik jobbára szegediek voltak. **Maczelka Ferenc volt a dobos.** (minden bizonnyal M. Ferenc fia, aki 1830-ban született)

ÚRBÉRES HÁZAK ÖSSZEÍRÁSA 1848 IV/A – 1001/k 2.

Városrészek szerint haladva, házszenek sorrendjében

Házszenek

PALOTAI KISUTCA

1698	Maczelka János (1797) és Fári Anna
2079	Maczelka János (1786) és Kokovai Julianna
2089	Maczelka József (1810) és Szabó Judit
2126	Maczelka Ferenc (1808) és Molnár Anna

LÓGERI KISUTCA

2637/2638	Maczelka János (1806) és Gulyás Anna
-----------	--------------------------------------

ÚRBÉRES FÖLDEK ÖSSZEÍRÁSA 1848

Dűlők szerint haladva, helyrajzi szám és városi ház száma szerint

II. dűlő	22	2079/2532	Maczelka János
XII. dűlő	322	2114/2474	Maczelka Ferenc
XVIII. dűlő	559	2637/2498	Maczelka János
XX. dűlő	764	2077/2521	Maczelka József

NÉPESSÉG- ÉS BIRTOK ÖSSZEÍRÁS VÁSÁRHELYEN 1850/51

Házszám és lakosok:

<u>1753</u>	<u>Maczelka János</u>	55 éves	és <i>Fári Anna</i> 50 éves
	Maczelka János	33 éves	és <i>Juhász Anna</i> (28 éves)
	M. Anna ½ éves		
	Maczelka István	30 éves	és <i>Orovecz Rozália</i> (27 éves)
	M. János 1,5 éves		
	Maczelka Viktória	16 éves	
<u>1991</u>	<u>Maczelka Györgyné özv.</u>	64 éves (Torma Ilona)	<i>lakó</i>
	Maczelka Ágnes	27 éves	és Kováts István (35 é.)
<u>2603</u>	<u>Maczelka István</u>	38 éves	és Töröcsik Erzsébet (34 é.)
	M. István	11 éves	
	M. András	8 éves	
	M. Mária	5 éves	
	M. Ferenc	2 éves	
<u>2603</u>	<u>Maczelka József</u>	33 éves	és Juhász Erzsébet (30 é.)
	M. József	5 éves	
	M. János	2 éves	
	M. Mária	1 éves	
<u>2613</u>	<u>Maczelka Józsefné</u>	65 éves	(<i>Németh Ilona</i>)
	Maczelka József	40 éves	és Szabó Judit (30 é.)
	M. Anna	15 éves	(<i>Varró Annától</i>)
	M. Julianna	11 éves	(<i>Varró Annától</i>)
	M. Judit	7 éves	
	M. Emerencia	4 éves	
	M. József	3 éves	
	M. Rozália	2 éves	
<u>Tanyán:</u>	<u>Maczelka István</u>	35 éves	és Banga Julianna (32 é.)
<u>2651</u>	<u>Maczelka Ferenc</u>	43 éves	és Bíró Julianna (42 é.)
	Maczelka Ferenc	24 éves	és Bartók Julianna (22 é.)
	M. István	18 éves	(<i>Molnár Annától</i>)
	M. János	15 éves	(<i>Molnár Annától</i>)
	M. Anna	13 éves	(<i>Molnár Annától</i>)
	M. Veronika	11 éves	(<i>Molnár Annától</i>)
	M. József	9 éves	(<i>Molnár Annától</i>)
	M. Katalin	7 éves	(<i>Molnár Annától</i>)
	M. Erzsébet	5 éves	(<i>Molnár Annától</i>)
<u>2681</u>	<u>Maczelka János</u>	51 éves	és Gulyás Anna (40 é.)
	M. János	7 éves	
	M. Anna	4 éves	
	M. Viktoria	2 éves	

BIRTOKFÖLDKÖNYV 1851 IV/B – 1112/1-2.
Városrészek szerint haladva, házszám szerint 1 – 2795, 2796 – 5967

Helyrajzi szám   Utca/Házszám   később (1857/58):

TABÁN

Első csúcsi utca eleje (a Nyárfa utca környéke)

2355, 2356   **1753**   2 lakrész

1955

Maczelka János (1797) és Fári Anna

Maczelka János (1821) és Juhász Anna

Maczelka István (1824) és Orovecz Rozália

Harmadik csúcsi utca vége (a Szent László utca)

1991   Vas István lakója   2 lakrész

Maczelka Györgyné - Torma Ilona (1790–1864)

(M. György 1790–1849)

KÜLSŐ KIS UTCA

Baromvásár utca eleje (a Vásártér közelében)

3614, 3615   **2603** $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$ 2 lakrész   2905, 2907

Maczelka István (1817) és Töröcsik Erzsébet

Maczelka József (1822) és Juhász Nagy Erzsébet

Baromvásár utca vége (a Vásártértől kijebbb)

3633, 3634   **2613**   2 lakrész

2917

Maczelka Józsefné - Németh Ilona (1787–1855)

M. József (1783–1836) özvegye.

Maczelka József (1810) és Szabó Judit

Maczelka István (1816) és Banga Julianna

Zsidó kocsmá köze (a Mózes utca)

3685, 3686   **2651**   2 lakrész

2957, 2958

Maczelka Ferenc (1808) és *Molnár Anna, majd Bíró Julianna*

Bugár Viktor köze (a Kutasi út környéke)

3732, 3733   **2681**   3 lakrész

3129

Maczelka János (1806) és Gulyás Anna

1851-s BIRTOKOSOK BETŰSOROS JEGYZÉKE IV/B – 1112/13.

<i>Háztulajdonosok</i>		
Birtokív	Házszám	földek helyrajzi számai
2717	1753 Maczelka János	rengeteg bejegyzés
2939	1991 Maczelka Györgyné (<i>tanya, ház nélküli földtulajdonos</i>)	egy bejegyzés
2787	2603 Maczelka István (1/2)	rengeteg bejegyzés
	2603 Maczelka József (1/2)	rengeteg bejegyzés
2788	2613 Maczelka Józsefné	sok bejegyzés
2959	2613 Maczelka István (<i>tanya, ház nélkül földtulajdonos</i>)	egy bejegyzés
2795	2651 Maczelka Ferenc	sok bejegyzés
2800	2681 Maczelka János	sok bejegyzés

TANYÁK ÖSSZEÍRÁSA 1857/58 (mutatókönyvből) IV/B – 1112/131.

<i>szám</i>	<i>tulajdonos</i>	
5882	Maczelka József	
6176	Maczelka János	- Szőrháton
6177	Maczelka János	- Szőrháton
6178	Maczelka János	- Szőkehalmon
6536	Maczelka István	
6596	Maczelka Ferenc	
7023	Maczelka József	- Mártélyon
7024	Maczelka József	- Mártélyon

MACZELKA MIHÁLY (1814 – kb. 1857)

Földbirtokos, juhászgazda

A Maczelka nemzetség egyik szegényebb ágából származott. Nagyapja, M. János (kb. 1760–1818) a Felvidékről jött, majd Nagykátán 1778-ban feleségül vette Tóth Ágnes (kb. 1763–1802). Apja, Maczelka György még Nagykátán született (1790–kb. 1849) és kisgyermekként hozták Vásárhelyre szülei és nagyszülei. Mindannyian juhászgazdák és uradalmi haszonbérlők voltak.

Édesapja 1809-ben vette el Torma Ilonát (kb. 1790–1864). M. Mihály 1814-ben született, a család harmadik gyermekeként. A fiúk közül egyedül ő érte meg a felnőttkort, és vitte tovább a Maczelka nevet. A Pallavicini örgróf egyik uradalmában volt számadó juhász és gulyásgazda. Hihetetlen szorgalommal és szaktudással gyűjtögette a pénzt, és szaporította vagyonát. 1838-ban házasodott, amikor is Somogyi Juliannát vette feleségül. Két lányuk (1840-ben Julianna és 1842-ben Rozália), majd két fiuk született. A fiúk kisgyermekként meghaltak.

Ami biztos tény, hogy 1848–50 körül (mintegy 50 ezer forintért) eladta egész állatállományát és valamennyi földjét, hogy két lányával és feleségével elmenjen Szalonta mellé új életet kezdeni. Az ottani grófi birtok haszonbérelője lett, de szándékában állt megvásárolni a földeket. Unokája (M. Pál), és más rokonok elbeszélése szerint pár év múlva Szalonta melletti tanyáján egy éjjel feleségével együtt megfojtották, minden pénzét elrabolták, az összes jószágát elhajtották. A két lány megmenekült, hazajöttek és itthon rokonok nevelték fel Őket.

NYOLCVAN ÉVVEL EZELŐTT HOGYAN TÚNT EL EGY NEMZETSÉG EGÉSZ VAGYONA?

*Ismeretlen szerző írása a Vásárhelyi Reggeli Újság
1937. április 18.-i számában*

Az újságíró a meggyilkolt Maczelka Mihály unokájától, Maczelka Páltól (a piacrendező városi hivatalnoktól) hallotta a történetet, amit jócskán kiszínezve, romantikus túlzásokkal írt le. Több téves időpont és személyi pontatlanság van benne.

Rövidítve:

„Ebben a történetben a tekintélyes, nagy Maczelka nemzetségnek arról az ágazatáról lesz szó, amelyiknek nincsenek messzi nyúló, gyönyörű birtokai, nincsen a Tiszán erdeje, vize és beláthatatlan nagy rétségei. Pedig ez az ágazat is szépen indult a vagyonosodás terén. Arról az ágról van szó, amelyiknek Maczelka Mihály volt a feje, aki Pallavichini örgróf egyik tiszántúli uradalmában volt számadó juhász és gulyásgazda.”

„Őszbecsavarodott* már fején a haj, amikor 1857** tájékán egyszer hivatja az uraság. Azt mondotta neki: *Nézze kigyelmed, ötvenezer pengő forint, óriási vagy az az összeg, amivel maga már rendelkezik. Van nekem egy 7000 holdas birtokom Nagyszalonta határában. Menjen oda, nézze meg. Ha megszereti, gazdálkodhat rajta, sőt mert eladó lesz, hát meg is vásárolhatja. Becsületesen szolgált 30 évig*** nálam, megérdemli ezt a kegyet éntőlem és családomtól.*”

Megköszönte tisztelettudóan Maczelka Mihály a Kegyelmes Úr jóságát, majd nemsokára befogatta két legjobb lovát – és elment feleségével együtt földet nézni Szalontára. Meg is tetszett nekik a birtok, ezért pénzzé tette minden vásárhelyi földjét és jóságát. Elvitte a sok pénzt, beszerezett szép jószágokat, egész juhnyáját, és hozzáfogott a gazdálkodáshoz. Elvitte magával egész családját, még két testvéröccsét**** (Józsefet és Jánost) is, akiknek külön kis gazdaságot rendezett be.

Egy reggel aztán hiába várták a cselédek, hogy felkeljen Mihály gazda. Mikor keresni kezdték, és beléptek hálósobájába: holtan találták. Mellette feküdt feleségének holtteste is. Mindkettőt megfojtották. A gazdának ingeujját tömték a torkába. A birtok megvásárlására szánt pénz mind egy szálig eltűnt, de a jószágoknak is nyomaveszett. Két leányuk volt, ezekre is dunnát dobtak a haramiák (akik hárman voltak), de a lányok megmenekültek. Azután hazajöttek, és azzal a 24 tallérral kezdtek itthon új életet, ami megmaradt. A rokonok nevelték fel Őket.

Zavaros világ volt akkoriban, a gyilkosok nem lettek meg, pedig esztendőig keresték őket, de a vagyon sem. A lányok felnőttek, mindketten családot alapítottak, gyerekeik születtek. A kislógeri Tehén (Gara) utcán laktak Vásárhelyen.

Egyszer aztán jött egy asszony a házhoz, hogy keresi a megölt Maczelka Mihály örököseit. Nem volt otthon csak egy öregasszony, aki lakóként tartotta rendben az udvart. Annak mesélte el az idegen asszony: *„Mondja el a gazdaasszonyának, hogy én tudom kik voltak az apja gyilkosai. Három juhász, akik a lovakkal meg a sok pénzzel Erdélybe szöktek. Néhány év múlva aztán visszaszállingóztak és módos gazdaként élnek.”* Az asszony ezzel elment, a nevét és címét szerencsére meghagyta. Felkerekedtek gyorsan a leszármazottak, meg sem álltak Szalontáig. Egyenesen az asszony házához mentek. Épp vasárnap volt, amikor betoppantak. Az meg csak sópáncodott, hogy miért fényes nappal, és miért ilyen feltűnően jöttek. Azt mondta: *„Nézzenek ki csak az ablakon! Ott vizsgálódik az udvaron az egyik gyilkos. Képes magukat és engem is megölni. Tudom, hogy kik voltak a gyilkosok, hiszen az én nemrég megboldogult uram volt a harmadik. Azért árulom el Őket, mert most követelik tőlem a párom részét. Semmi közöm hozzá, mondják. Ők szerezték, Őket illeti.”*

A Maczelka örökösök úgy megijedtek a marcona alakoktól, hogy meg sem álltak Vásárhelyig. Esztendőig nem mertek még itthon sem szólni senkinek. Mikor aztán Ráday Gedeon királyi csendbiztosnak köszönhetően (aki a kiegyezés után, 1868 és 1871 közt vaskézzel fölszámolta az alföldi betyárvilágot) újra rend lett, a szalontai gyilkosok közül már egyik sem élt. Sohasem lett meg a nagy vagyon sem.

* túlságosan ősz, és öreg nem lehetett, mivel 1814-ben született

** hamarabb, mert 1851-ben a lakosság, ház és birtokösszeírásakor már biztos nem volt Vásárhelyen

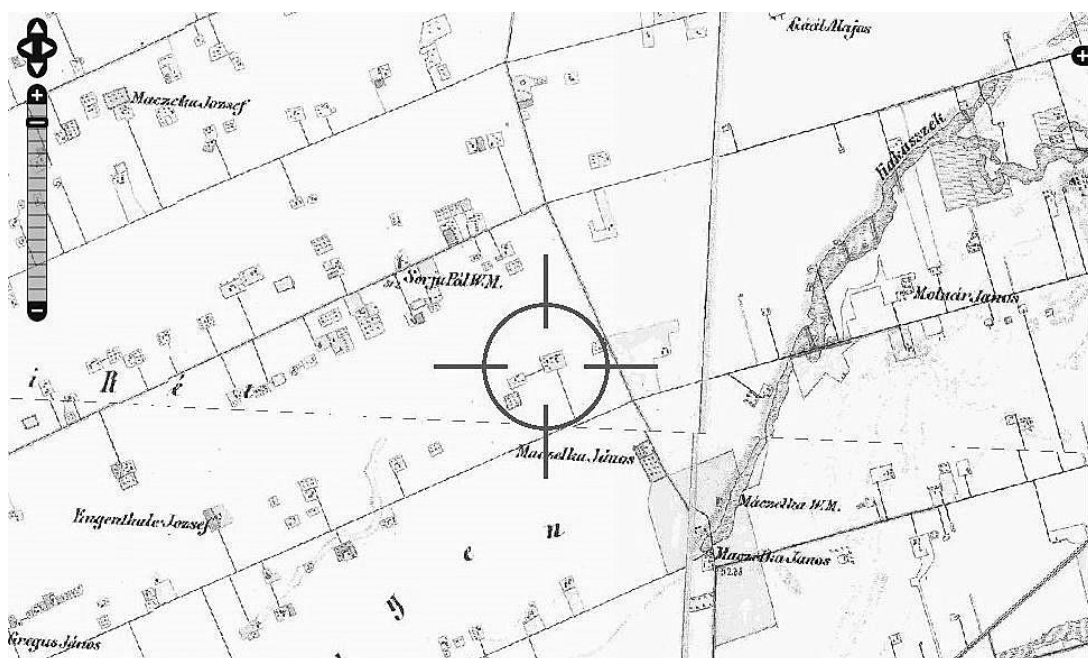
*** az előbbieket miatt nem szolgálhatott 30 évig biztosan

**** az anyakönyvek szerint nem volt fiútestvére, sőt unokaöccsei sem.

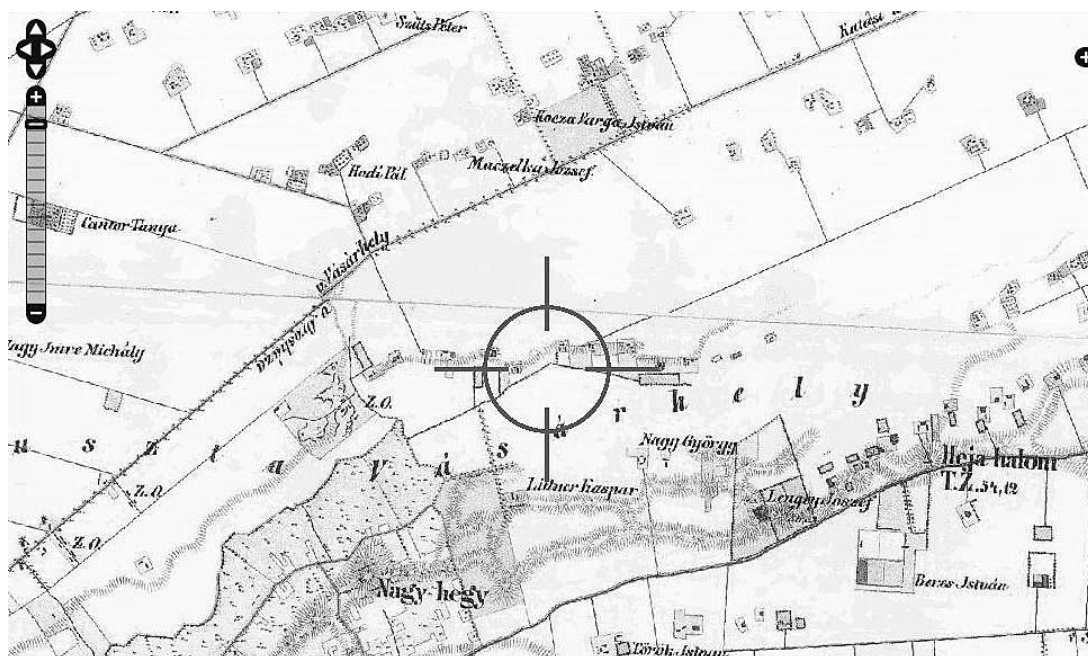
Érdekes tény viszont, hogy távoli Maczelka rokonai (akik közt volt János és József is) 1891 körül szintén Szalontára költöztek ki – mindenüket eladva új életet kezdeni. Talán ezt a két esetet „mosta” össze a szerző.

(a tájékozódás miatt a térképeken az ismertebb személyek nevét kiírták tanyájukhoz)

(a tájékozódás miatt a térképeken az ismertebb személyek nevét kiírták tanyájukhoz)

M. József, M. János és M. János tanyái – Kutasi puszta

M. József tanyája – Héjja halom mellett

KOSSUTH TISZTELETE – HAZAFISÁG MACZELKA-MÓDRA

Moldvay Győző írása a Magyar Hírlap 1970. június 20.-i számában: „VÉGRENDELET A KOSSUTH KÉP ALATT”

Moldvay Győző (1925–1996) neves vásárhelyi költő, újságíró volt. 1944 és 1956 közt több vásárhelyi újságnál is dolgozott, közben a Művelődési Házat is vezette. 1956-os tevékenysége miatt bebörtönözték, és csak 1965-ben térhetett haza. 1970-ig tanított Hódmezővásárhelyen, ekkor írta a cikket. Később elhagyta szülővárosát, és Hatvanban élt, ahol haláláig az ottani Galéria vezetője volt.

Az újságcikkből:

„A vásárhelyi városháza dísztermének egyik falán nagy, sötét tónusú kép van: a szabadságharc után emigrálni kényszerült Kossuth Lajos egész alakos portréja. Miután a nagy hazafit az 1879. december 12.-i császári törvénnyel megfosztották magyar állampolgárságától, a rebellis Hódmezővásárhely önkormányzata 1880-ban díszpolgárrá választotta, és megfestette a képet. A díszpolgárságról szóló oklevelet küldöttség vitte ki Torinóba. A nagy államférfit meghatotta a vásárhelyiek szeretete, megbecsülése és nemes gesztusa. Közel hétoldalas köszönőlevelet írt a Városnak, melynek utolsó bekezdésében mintegy politikai végrendeletét fogalmazva kérte, hogy halála után helyezzenek egy táblát a kép alá ezzel a szöveggel: *Cursum consummavit, fidem servavit. (pályámat megfutottam, a hitet, a hűséget megtartottam)*. Így is lett. Száműzetésének éveiben nemcsak a Város vezetése, de az emberek is kifejezték tiszteletüket, nagy kultusza volt Vásárhelyen Kossuthnak.

Bibó Lajos (1890–1972), a 20. század első felének kiváló (jobboldali) írója és újságírója 1945 után visszavonultan élt szülővárosában. Kistópart utcai otthonában mesélte Moldvay Győzőnek, hogy még ifjúkorában hallott egy történetet a közel 100 évet megélt vásárhelyi gazdálkodótól, Czeglédi Józseftől: *Nem sokkal Kossuth díszpolgárrá megválasztása után híre ment Vásárhelyen, hogy Kossuth apánk éhezik Turinban. A város tehetős gazdái között volt Czeglédi és Maczelka János is. Ez utóbbi száz fiatal ökröt hizlalt saját költségén, majd csordásokkal kísérve, takarmánnyal megrakott szekerekkel útnak indult néhányad magával. Lábon kihajtják a szép, hizlalt jószágokat Turinba, Kossuth Lajosnak – ez volt a terv. A határon azonban a katonaság megállította Őket, nem engedték tovább a szállítmányt. A vásárhelyiek nem hátráltak meg, előkapták a karikás ostorokat, meg a fokosokat – és olyan csata kerekedett, hogy az ökrök százfelé futottak. A katonaság erősítést kért, így megfékeztek Maczelkáékat, majd várbörtönbe vitték valamennyit (először Kufsteinbe). A Kossuth javára szervezett akció kieszelője, Maczelka János közel két eszten-deig raboskodott különböző börtönökben, míg a család kikönyörögte szabadságát.*

Moldvay nagyon szép gondolattal zárja a cikket: „történelmileg ellenőrizhetetlen a történet, ám ha csak mondaként tekintjük is szép, és jót szolgál. A legendák sokszor hívebben fejezik ki, s őrzik meg egy kor lelkét, az emberek igaz valóját, mint a legköürtekintőbb, leghitelesebb történelmi művek.”

Három személy jöhet számításba az említett főhősként:

- Maczelka János (1848–1902), a nábob M. József fia,
- Maczelka János (1833–1908), M. József bátyjának M. Ferencnek a fia,
- Maczelka János (1844–1915), testvérüknek id. M. Jánosnak a fia.

TÉNYEK A VÁSÁRHELYI LEVÉLTÁR ANYAGÁBÓL (1848–1898)

Maczelkák a város legnagyobb adófizetői közt

1848-ban már vita volt a Károlyiak és a város közt a Kistó, Káposztáskert és Pamuk konyhaföldek körül. A város úgy értelmezte a legelő-elkülönítési egyezséget, hogy szabadon művelhetik a lakosok. Mintegy 800 zsellér kapott ott kis parcellát.

1850-ben azonban vissza kellett adni, és a grófok (István, Lajos és György) bosszúból egy bérlőnek adták az egészet árendába, Maczelka Jánosnak.

1853-ban 43 személynek volt száz holdnál nagyobb szántóföldje Vásárhelyen. Maczelka János 1181 forint jövedelmet szerzett (22. hely a városban) 238 holdon.

1856-ban lejártak a korábbi haszonbérleti szerződések, és új bérlők lettek.

Pamuk (Mártély felé a Pamuk értől kezdve, a Kenyerehátig): Maczelka József bérelt 441 holdat, évi 2859 forintért.

Kutyafenék vagy Mártélyi lapos (a mártélyi és körtvélyesi Tiszakanyarulat közti mély terület – a Kenyere ér hozta a vizet): Maczelka István, József és Ferenc béreltek meghatározatlan területet évi 833 forintért.

Régi temetői föld (Jókai utca és a Kutasi út közt): Maczelka József bérelte ki. Ezt később, 1860 után meg is vette, majd ezen a területen malmot is építtetett.

1858/59-ben a Pusztán Maczelka Jánosnak volt egy 3 szobás tanyája (Szőke halom).

1863/64-ben osztották ki Kopáncsot.

1866-os katonai felmérés szerint csak Maczelka József rendelkezett a nagyszigeti birtokon tanyával, azután építették a többit.

1867 – Maczelka József megvette a Károlyiaktól a Kendertó-hátat.

1870 – Maczelka József házhelyeket osztott a régi temető helyén

1872 – Maczelka József és Böhm Jakab gőzmalmot alapított. (1879-ben eladta)

1873 – Legnagyobb adófizetők voltak (az adó összege szerinti sorrendben):

gróf Károlyi György 880, Lichtner Gáspár 794, Kovács Ferenc 761, Maczelka János 731, Ujhelyi Lipót 722, Nagy András János 671, Maczelka József 551, Dobossy Lajos 348, Török Bálint 317, Konstantin testvérek 347 forint egyenes állami adóval.

1877 – a városban 7 gőzmalom (1 Maczelka Jánosé), 4 vízi- és 45 szárazmalom volt.

1874 – adó: a szabók közül Maczelka József fizette az egyik legmagasabb adót.

1880 – Legnagyobb adófizetők között voltak:

12. Maczelka József 523, ... 15. Maczelka János 477,

..... 19-24. Maczelka István 300 Ft adóval.

1880: Maczelka János a Nagytakarék igazgatóságában volt.

1884: a Gazdasági Egylet ekeversenyt rendezett a Maczelka tanyán, Mártélyon.

1887: Maczelka János lett a vásárhelyi vadásztársaság elnöke.

1888, 1898: ifj. Maczelka János továbbra is a Nagytakarék igazgatóságában volt.

AZ 1883. ÉVI BIRTOK/HÁZ ÖSSZEÍRÁS

Tized/Házaszám	h.sz.	név	telek	új házaszám - 1891
III/1183	4123	M. József (1822–1914)	326 öl 297 öl szőlő	Szabadság tér 45.
III/1184	4125,26	M. József (1822–1914)	318 öl 232 öl szőlő	Szabadság tér 44.
III/1194	4147,48	M. József (1810–1901)	328 öl 216 öl szőlő	Szabadság tér 34.
III/1106	4211,12,13	M. István (1817–190.)	540 öl 166 öl szőlő, 122 öl kert	Károlyi u. 6.
III/1107 (M. J. 1841–1879) özvegye	4208,09	M. Józsefné Horváth R.	204 öl 232 öl szőlő, 99 öl kert	Károlyi u. 8.
III/ 789	4231	M. János (1833–1908)	209 öl	Károlyi u. 5.
III/ 777	4266,67	M. István (1833–1896)	164 öl 103 öl szőlő	Károlyi u. 29.
IV/ 183	572.	M. János ifjú (1844–1915)	971 öl 483 öl szőlő, 642 öl kert	Kutasi út 26.

Maczelka József ősi háza (Szabadság tér 45.) – ebben a formában kb. 1851 óta áll.

MACZELKA JÓZSEF (1822–1914) a „mártélyi nábob”

1822-ben született és hosszú élete végén 1914-ben halt meg. Édesapja Maczelka János (1786–1848), édesanyja Kokovai Judit (kb. 1786–1849) volt, akik Vásárhelyen házasodtak össze 1803-ban.

Testvérei: János (1806–1876, neje: Gulyás Anna), Ferenc (1808–1866, neje: Molnár Anna), Anna (1810–1885, férje: Füvesi János), Ágnes (1813–1889, férje: Kovács István), István (1817–190., neje: Töröcsik Erzsébet), és Mária (1824–1845, férje: Károlyi István), akik mindannyian neves gazdák, földbirtokosok voltak.

1843-ban vette el egy pusztai nagybirtokos lányát Juhász Nagy Erzsébetet (1823–1903). 60 évig éltek boldog házasságban, amiből 5 gyermekük született: József (1845), János (1848), Mária (1850), Ferenc (1852) és István (1855). Szép sír-
emlékük ma is megvan a katolikus temetőben.

Hatalmas ősi kúriájuk, a Szabadság tér 45. számú ház az 1850-es években épült, s szinte ma is változatlan formában áll fönn. Alatta hatalmas pince, a mai utódok szerint a legendás alagút része. (Ez persze tényleg csak legenda, hiszen semmi sem bizonyítja az alagút létét. Sőt Herczeg Mihály jeles helytörténész bebizonyította, hogy sohasem volt alagúttrendszer. Amit annak gondoltak, azok pincék és gabonavermek voltak.)

Leszármazottjai ma is élnek: János fiának két idős lányunokája Vásárhelyen, Ferenc fiának egy idős leány dédunokája Sándorfalván. Ferenc fiának ükunokái közül egy fiatal hölgy Pesten, két fiatalember pedig Újfehértón él gyermekeikkel.

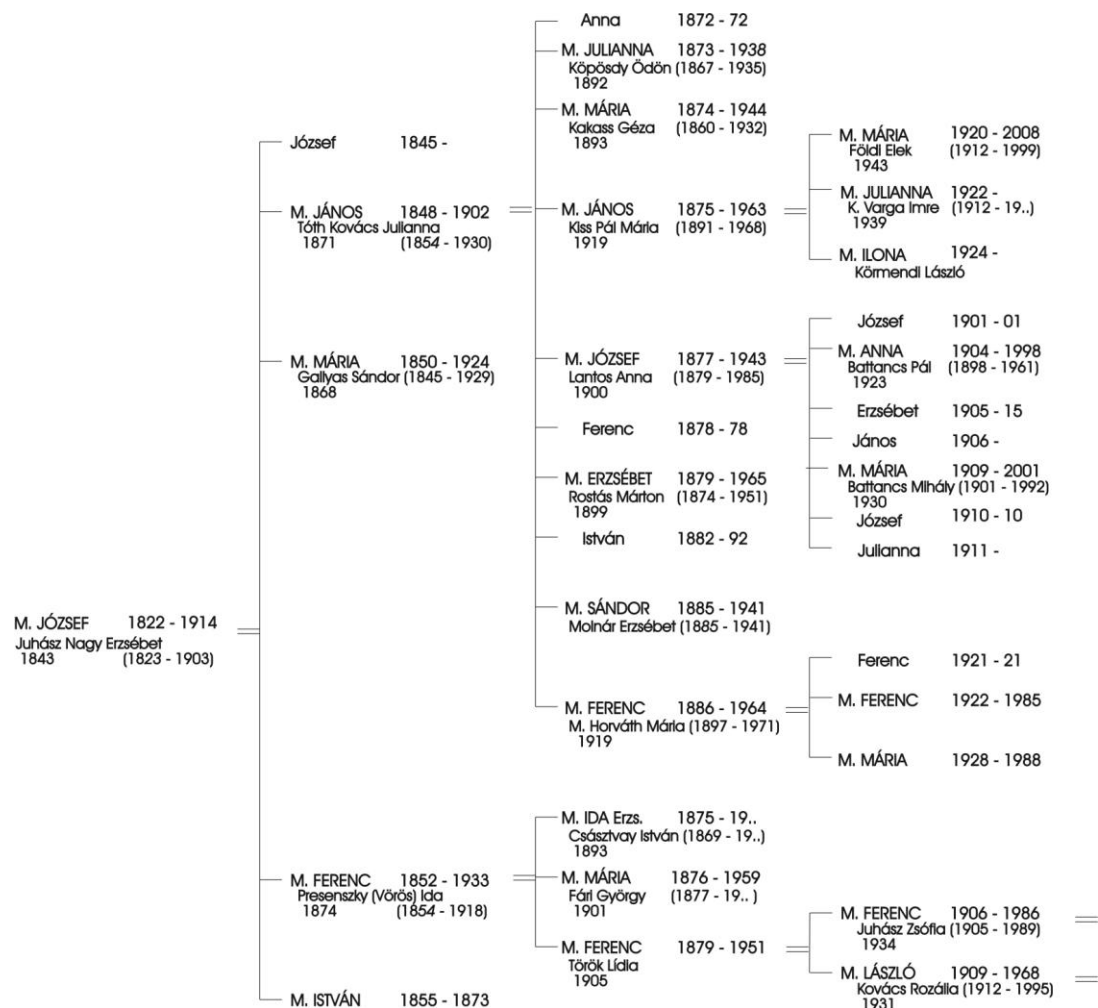
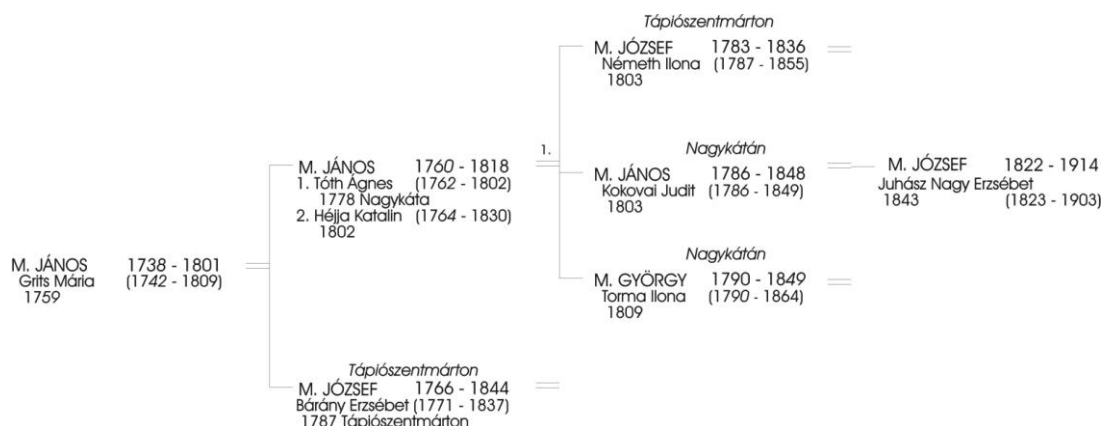

Maczelka József fotója a Levéltárból

Maczelka József sírja (Katolikus temető)

MACZELKA JÓZSEF CSALÁDFÁJA

„MACZELKA-SZTORI”
EGY MÚLT SZÁZADI VÁSÁRHELYI SIKEREMBER
Felletár Béla cikke a Csongrád Megyei Hírlapban (1986. júl. 29. és 30.)

rövidítve:

Vásárhely nagyjai, jelesei mellett jó néhány olyan legendás név is élt a régi öregek emlékezetében, akik életükkel a vásárhelyi parasztság irodalomba kívánczó reprezentánsai voltak. Közülük való az „öreg” Maczelka József, a juhászlegényből lett 1000 holdas pamuki nagygazda, törvényhatósági bizottsági tag.

Rendkívüli egyéniségét, hatalmas vagyonát már életében legendák övezték, furcsa szokásait és agyafűrt észjárását anekdoták örökítették meg.

Megjelenése, külsője a tipikus magyar alföldi parasztot formázta, pedig apja és nagyszülei tótok voltak. 1790 körül jöttek Árva megyéből. A Maczejka név is tipikusan szlovák. A hódmezővásárhelyi katolikus anyakönyvekben végig lehet követni a családi eseményeket (születések, halálozások, esküvők) 1792-től kezdve.

Fejérváry (Vásárhely múltjának romantikus tollú krónikása) 1929-ben ugyan „mártélyi nábob”-nak nevezte el, de amíg csak élt „Jóska bácsi” névre hallgatott. Gatyánál, szürkankónál egyéb ruhában sohasem járt, és együtt evett béreseivel. Mindenki szerette és tisztelte, jó viszonyban volt mindenkivel, aki vissza nem élt bizalmával. Tanyája nyitva állt minden vendég előtt, az ismeretlen vándor sem távozott üres hassal Tőle – igaz evőeszközt senkinek nem adott (az övé a csizmaszárbán volt). Külföldieket is vittek tanyájára, egyetlen fotója egy ilyen alkalommal készült.

Előrelátó okos parasztként, akinek sok hivatalos ügye is volt – bölcs előrelátással küldözgette a birkát, halat, vadat a városi potentátoknak. Több nagyembert valósággal a zsebében tartott. Állítólag Póka Lászlót – a kártya és nőügyeiről ismert rendőrkapitányt is jócskán „támogatta”. Amikor sikkasztásba keveredett és öngyilkos lett, az öreg a legdrágább csődör elpusztulásaként kommentálta az esetet.

Ugyanakkor, mint rátarti vagyonszerzőtől, sűrűn pereskedő zsugorítól erősen tartottak, akik valamilyen gazdasági vagy jogi ügyletbe keveredtek vele.

Jóska bácsi életkoruk, vagy tekintélyük szerint csak kétféleképp szólította az embereket: akire felnézett az „kend” volt, többi egyszerűen „te”. Élt akkoriban egy Z. Gy. nevű rátarti városi tisztviselő, aki igencsak fennhordta az orrát, pedig nem volt neki mire. Amikor egyszer Jóska bácsi fölment a Városházára és megkérdezte tőle: „*hallod-e Te, a polgármester úr itt van-e?*”. Z. Gy. rögtön fölcsattant: „*hogya gondolja kend, nem őriztünk együtt disznót!*” Mire az öreg: „*igazad van Gyurka, persze hogy nem - hiszen neköd se vót, mög apádnak se vót. Neköm pedig az apám-nak is vót, mög neköm is van disznóm – nem is egy*”.

Érdekes ember volt, megrögzött vagyongyűjtő. Alapítványt nem tett, mint gazdatársa Nagy András János, de a katolikus egyházat szépen támogatta. Istenfélő, templombajáró emberként adományai révén családja részére névvel ellátott külön padot tarthatott a belvárosi katolikus ótemplomban.

Az öreg iskolába nem járt, mondhatjuk bátran: tökéletesen analfabéta volt. A nevét azért megtanulta leírni – hiszen a számtalan szerződéskötéskor szüksége volt rá. Több fennmaradt okiraton látható ákom-bákom aláírása. A juhászatról, az időjárásról, a gazdálkodásról viszont mindent tudott.

Maczelka József vagyonának keletkezését végig lehet követni a levéltári dokumentumokból és a család irataiból. Maczelka József rendkívül jó „üzletember” volt, aki 14 holdas apai örökségéből és a juhászatból (birka és gyapjúeladások) meg-alapozott gazdagságát remek bérleti szerződésekkel sokszorosította meg. Mindig tartott felesbérletet, melyeket igen nagy szakértelemmel választott ki.

1854-ben lejártak a Károlyi grófokkal kötött régi haszonbérleti szerződések. Ekkor bérelt ki (Pamukban) 441 holdat, évi 2859 forintért, és testvéreivel (Istvánnal és Ferencsel) közösen a meghatározatlan területű „Kutyafenék” elnevezésű Mártélyi lapost évi 833 forintért. Ugyancsak bérbe vette a régi temetői földet (a Jókai utca és a Kutasi út közt) – ezt később, 1860 után Maczelka József meg is vásárolta.

Kiváló üzletnek bizonyult a Tisza halászati jogának (Szentestől Algyőig) kibérelése 1865-ben Károlyi Lajos gróftól, ami egészen az 1940-es évekig a családé maradt. Busás hasznot hozott a jog részekben való „továbadása” a halászsoknak.

1864-ben előbb kibérelte, majd 1867-ben meg is vette Kopáncson a Kendertóhátat. Ő építette itt az első tanyát 1866-ban.

1867-ban jobbára hitelből megvette a pamuki földnek nevezett 310 holdas körtvélyesi birtokot. Ez nagyon nagy fogás volt, szakmai hozzáértését dicséri. A gróf mindenáron szabadulni akart a kevés hasznot hozó, vizes, nádas területtől. Maczelka viszont tudta, hogy a pihent föld, melyet az akkor még szabályozatlan Tisza hordaléka töltögetett – igen nagy munkával, de termékennyé tehető. Helyenként akkora nádban szántottak, hogy az ökrök szarva sem látszott ki. Első évben repcét vetett, majd annak hasznából átállt a szemesekre. Szerencséjére nem volt nagy áradás, így három év alatt kifizette a tartozását.

1868-ban hatalmas üzlet volt, amikor Károlyi gróf szigeti birtokából 910 holdat vett bérbe, holdanként 6 forintért. A rossz minőségű föld nagy részét rögtön kifarcellázta, és továbbadta dinnyeföldnek, hatszoros haszonnal – 31 forintért holdját. 1872-ben Böhm Jakabbal társulva gőzmalmot építtetett a Kutasi út melletti telkén. 1873-tól a város egyik legnagyobb adófizetője, virilisként törvényhatósági tag.

Garzó Imre (1827–1914), a jeles 19. századi vásárhelyi tanárember, újságíró emlékirataiban foglalkozik Maczelkával („Életem és abból merített gondolatok” című könyv 227–229. oldal). A kor feltörekvő, okosan gazdálkodó paraszttársadalmának markáns alakjaként jellemzi. Kiemeli, hogy cselédségével, háza népével nagy egyetértésben él, érdekeltté tette őket a birtok munkájában, gyarapításában. Elmarasztalja ugyanakkor, hogy a városi urakat lenézi, megveti, csak céljai elérésére használja őket.

Herman Ottó (1835–1914) a neves tudós egyenesen az ő kedvéért jött Vásárhelyre. Ugyanis úgy hírlett, az öreg ismeri az ősi székely rovásírást. Ez nem volt igaz, mert csak a pásztorok számrovásait használta, de sok érdekeset mondott a tudósnak. A Néprajzi Múzeumban őrzött útinaplójában (1902. október 11–13.) a következőket írja: „... *analfabéta, szegény juhászlegényből lett vagyonos birtokos. Gatyás, csizmás, szűrös paraszt – fejlett homlokkal, nemes, sasorrú arcéllal. Elmondása szerint apja (János) még az ősi magyar üstökfonatban hordta a haját.*”

Kiss Lajos (1881–1965) néprajztudósnak is adatközlője volt Jóska bácsi. Erről a „Vásárhelyi Múzeum alapításáról” szóló dolgozatában emlékezik meg. Szaktudását, páratlan juhászati eszközeit az 1904-ben megrendezett vásárhelyi néprajzi kiállításon csodálhatták meg, elismerő oklevelet is kapott értük.

SZENTI TIBOR írásaiban is szerepel az öreg, akiről **Kérdő Szűcs Ernő** (1899–1985) a „**Deviánsok**”-ban azt mondja, hogy összejátszott a betyárokkal, Farkas Jancsi orgazdája volt. „...*Ha elfogyott a Farkas Jancsi kukoricája, kimönt a Pamukba, a Maczelka tanyára, oszt két hatalmas nagy vasas kocsival ballagtak haza a lovak a Farkas házához, tele kukoricával.*” Igaz ezt szinte mindegyik gazdag parasztról suttogta a szájhagyomány, valószínűleg nem is minden alap nélkül. A család mai leszármazottai valótlannak és sértőnek tartják ezt a feltételezést. Az biztos, hogy a határban élő emberek ki voltak szolgáltatva a pusztai betyároknak, jó kapcsolatban voltak velük, és megtanultak együtt élni velük. Feltehető, hogy az öreg sok mindent látott és tudott, de ezekről tanácsos volt hallgatni, ha életben akart maradni, és a vagyont megőrizni. Állítólag Ráday (a hírhedt csendbiztos, az alföldi betyárvilág felszámolója) járt a tanyáján „érdeklődni”. Az viszont tény, hogy Maczelka József ellen orgazdaság miatt nem folyt per.

A saját birtok végül felment 1120 holdra, ami mellett közel kétszer ennyit még bérelt is. Temérdek birkája volt, jókora gulya és ménes gyarapította a vagyont. Gyönyörű állatai még bécsi kiállításokról is hoztak első díjat.

Kezdetben valóban együtt szántott, vetett béreseivel, de később teljesen lekötötte a szervezés, az irányítás, és az ellenőrzés. Szinte állandóan úton volt egymástól jókora távolságban lévő birtokai közt. Rengeteg energiáját, pénzét és idejét elvett a szinte állandó pörösködések sorozata. Némelyik pör jelentéktelen birtokháborítás, kamat-, vagy törlesztő részlet-késedelem volt csak. Sok gondja volt viszont a tiszai halászati bérletekkel. 1902-ben a város indított ellene évekig tartó pört jogosulatlan legelőhasználat ügyében, de elbukta. A Tisza szabályozása után mintegy 50 (!) évig pörösködtek a Maczelkák az ártéri gyümölcsösért – mondván, hogy az az általuk bérelt Tisza medre volt. Csak 1930 körül, az érintettek kihalásával ért véget az ügy.

A legnagyobb horderejű pöre 1896-ban kezdődött a vásárhelyi bíróságon és 1900-ban ért véget a királyi kúrián (legfelsőbb bíróságon). Ebben az öreg Maczelka feljelentette U. Lipótot, a kíméletlen, erőszakos uzsoratókést, aki számtalan vásárhelyi paraszt életét tette tönkre, fosztotta ki rövid idő alatt, és tett szert mérhetetlen vagyoni. Nem elégedett meg a magas kamattal, még a váltócsalást is nagyban üzte. Az 1870-s években a város rémének írta le a sajtó. Számtalan pörben benne volt, de gaztetteit nem sikerült bizonyítani, mert hihetetlenül rafinált volt és a legjobb ügyvédekkel dolgoztatott. Az öreget is becsapta 15 ezer forinttal, de Maczelka nem nyugodott bele. Tudta, hogy a pénz elcsalásáért nem pörölheti, ezért hamistanú szerzés vádjával jelentette föl, amit ráadásul bizonyítani is tudott. Hiába védte az ország egyik legnevesebb jogásza, báró Eötvös Károly (a kultuszminiszter fivére), a megtört milliomosnak börtönbe kellett vonulnia. Végül két és fél év helyett csak tíz hónapot ült le, de szabadulása után az egyik korábban kisémmizett áldozata az utcán lelőtte. Az ügynek mindenféle híre ment, és nem is mert ujjat húzni az öreggel senki.

Egyszer azért, ha hinni lehet a régi anekdotának, Maczelkának is túljártak az eszén. Jelentik Neki télidőben, hogy vágják a jeget és pakolják a kocsikra a fuvarosok. Több se kellett az öregnek, máris vágatott ki a Tisza partra. „*Hogy képzelik kendők, hordani a jeget a más Tiszájáru?*” – kérdezte. Azt mondja erre a vezérfuvaros: „*De jó, hogy mondja Jóska bátyánk, hogy a kendé – legalább tudjuk kihöz köll fordulni kártérítésért, amikor a víz kárt tesz az ártéri gyümölcsösökben.*” Nem szólt erre semmit Maczelka, és ettől kezdve hordhatták szó nélkül a jeget a Tiszáról.

SZENTI TIBOR: „Parasztvallomások” című könyvében ezt mondja róla az öreg **Kérdő Szűcs Ernő**, aki még személyesen is ismerte a nagygazdát: „...a Károlyi uraság juhásza volt, az apjával együtt. Alacsony termetű, kemény, dolgos embőr volt. Télen-nyáron bügtyában, ingben járt – a gamós juhászbotot mindig magánál tartotta. A vagyonát szorgos munkával szörözte, de ebül is gyűlt. 1050 holdja volt Mártélynál, a Pamukban mög a Hullámtérön legelő. 1000 holdat árendált még Tégláson, mög Kishomokon. Az egész család együtt élt, de mindön az ű nevin vót haláláig. Botjával utasította röndre a hetvenfelé ballagó fiait, akik a vagyon mögosztásáru mertek neki említést tönni.”

„Magát mindig csak juhásznak, vagy zsöllér parasztnak mondta, sohasé gazdának. Aki gazdának hitta, azt beküdté a városba, a Fekete Sasba – mondván a gazdák ott ülnek. Egy alkalommal, amint együtt dógozott a bérösökkel, valaki mögkérdozte: hun a gazda? Az öreg Jóska bácsi rámutatott az egyik bérösére, aki nadrágban dógozott, hogy ahun van a gazda.”

„... Szögedébül gyűttek nagykeresködök hízott ökröket vásárolni hozzá. Amikor látták a szép gazdaságot, mögkérdozték az öreget: hun van a Maczelka nemzetös úr? Azt válaszolta, hogy mönjenek toronyiránt vissza a városba, aztán induljanak Orosháza felé. A kutasi vasútállomáson kérdezzék, hogy hun lakik a Maczelka nemzetös úr. A Kakasszék-ér mentin, a pusztaszéli úthoz közel lakott ugyanis rokona, a 600 holdas nagygazda Maczelka János, aki még kocsisaival is nemzetös úrnak szólíttatta magát. Persze kiderült, hogy nincs eladó hízott ökre – a keresködök rágyűttek, hogy a mögszólítás miatt bolondját járatta velük. A Tisza széli tanyába visszaérve már Jóska bácsit keresték. Bosszúsak voltak, de létregyűtt az üzlet.”

Azt is mesélte: „Amikor Görgey Világosnál letette a fegyvert, akit ott elfogtak, a békési Kígyós pusztára vitték és mögkínozták. Vásárhelyrül a híros orgazda Maczelka Jóska és dédapám is ott voltak, oszt mögkapták a 25 botot, míg Hajnal nevű tisztársuk az 50 ütést. Becsapta őket a muszka tiszt, mert azzal bolondította a katonáinkat, hogy ha lőrakják a fegyvert, bántódás nélkül hazamöhetnek.”

„... az öreg nagy Kossuth-párti vót. Azzal is tüntetött Ferencz József ellen, hogy nagy vagyona ellenire csak 48 ökröt tartott, 47 fehér igást, és egy kormos bikát. Az ökrök száma a forradalom kitörésinek évszámát jelképezte.”

Szintén K. Szűcs Ernő meséli, hogy „1901-ben a réti bérlet lejártakor a vásárhelyi kisgazdák nagyobb bérleti díjat ígértek, mint Maczelka, ezért ezek használát nekik adta a város. Amiért kiszorult a Barczy-rét és Petrös legeltetésibül, bosszúból egy májusi éccaka „szétfüstöltette” a marhákat. A régi kalapru levakart zsírt, tölökkaparekot égő pipára rakták. Ezök füstje még a legjámborabb tehenet is mögvadította. A szétfüstölt jószág szétszóródott a szélrúza mindön irányába, a nagy vásárhelyi határban. Volt, aki egy hétig is kereste a szétugrott marhákat. Még Orosházára és Makó alá is elvetödtek, és Pósaalom környékirül is tereltek vissza tehenet. Két hitvány üsző tűnt csak el, valószínűleg belevesztek a pusztai mocsárba. Maczelka Jóska, a betyártörvényök szerint, ezzel elintézőttnek vötte a dógot”

Azt mondták: „az öreg – bár volt orvosa, sohase vett be gyógyszert. Élete végéig keményen tartotta magát, nem szorult mások segítségére. 1914 decemberében, 92 éves korában halt meg.”

GAZDACÍMTÁR 1897

A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája II. rész (szerkesztette a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal)

Csongrád Megye Hódmezővásárhely

<i>gazdálkodó neve</i>	<i>jogcím</i>	<i>szántó rét legelő</i>			
		<i>Károlyi gróftól</i>			
79. Maczelka István	tulajdonos	129	15	33	hold
80. Maczelka János	tulajdonos és haszonbérő	95		4	hold
81. Ifj. Maczelka János	tulajdonos és haszonbérő	169	63	624	hold
82. Maczelka József (V. ker.)	tulajdonos és haszonbérő	116		5	hold
83. Maczelka József (Szabadság tér 45.)	tulajdonos és haszonbérő	414	125	593	hold

<i>gazdálkodó neve</i>	<i>marha</i>	<i>ló</i>	<i>sertés</i>	<i>birka</i>
79. Maczelka István	24	12	14	20
80. Maczelka János	10	11	23	--
81. Ifj. Maczelka János	102	20	80	23
82. Maczelka József	4	19	34	--
83. Maczelka József	141	54	70	557

Bihar Megye Oláh Homorog

<i>gazdálkodó neve</i>	<i>jogcím</i>	<i>szántó rét</i>		<i>legelő</i>
53. Kóti Lajos	tulajdonos	124	12	14 hold
54. Maczelka István	tulajdonos	241	3	51 hold
55. Molnár Gy. Bálint	tulajdonos	130		39 hold
56. Vaska Miklós	tulajdonos	152	12	27 hold

<i>gazdálkodó neve</i>	<i>marha</i>	<i>ló</i>	<i>sertés</i>	<i>birka</i>
53. Kóti Lajos	33	19	33	13
54. Maczelka István	32	14	45	20
55. Molnár Gy. Bálint	26	10	60	10
56. Vaska Miklós	17	8	14	--

A VÁSÁRHELYI PUSZTA

Hódmezővásárhely hatalmas kiterjedésű határának észak részét nevezték Pusztának, ami a Pusztaszéli út, Nagymágocs, Árpádhalom, Orosháza, Pusztaföldvár, Békéssámsom közti mintegy 36 ezer holdnyi terület. Az 1700-as évektől a város lakosainak osztatlan közös legelője volt, ami minden városi jobbágyházhoz járt. 1847-ben a város megegyezett a Károlyiakkal, majd 1850-re kimérték, felparcellázták a területet. Egy telek után 28 magyar hold föld járt, amelynek egy részét felszántották, s melyre egyre több tanyát is építettek. Ekkor jutottak 4-4 hold földhöz a zsellérek is. A család fiataljai költöztek ki, az öregek maradtak a régi tanyákon, azonban a pusztai birtokosok szinte mindegyikének volt a Városban is háza. A legeltetés és a félrideg állattartás volt a jellemző, amelyhez kutakat ástak, aklokat építettek. Maczelka Jánosnak 1857-ben már 3 szobás tanyája volt Szőkehalmon.

A fehérre meszelt tanyákban a vásárhelyi „öslakosok” és az orosházi „jövevények” békésen megéltek egymás mellett, sőt nemegyszer össze is házasodtak. Az itteniek már a nevekről is meg tudták mondani, hogy ki milyen származású. A vásárhelyiek nagyobb legelőt hagytak a tanya körül, sok lovat és (a szikes részeken) birkát tartottak, míg az orosháziaiak a kisebb rétjükön inkább marhát tenyésztettek. A vásárhelyiek az állattartásra, az orosháziaiak inkább a gabonatermelésre álltak rá.

A vásárhelyi Pusztán a nagy kiterjedésű, vizes, nádas terület jó búvóhelye volt a betyároknak. A szabadságharc leverése után a honvédek egy része a császári hadseregbe sorozás helyett a bujdosást választotta, betyár lett. Nappal békés pásztoroknak látszottak, főleg éjjel tevékenykedtek, általában 4-6 tagú bandákban. Tolvajlásaitak leggyakrabban a szomszédos Békés megyében, főleg Orosházán és környékén követték el. A betyárokat sok szál fűzte a környező tanyákhoz, ahol egy-egy orgazda átmenetileg megőrizte a lopott jószágokat. Néhány embert gazdaggá tett az orgazdaság. Az öreg Maczelka Józsefről, a nábobról is ezt mondták. A szegényeket nem bántották a betyárok, ezért rokonszenveztek velük, rejteket adtak nekik.

A helyi közigazgatás a kezdetektől figyelt a Pusztára, hadnagyokat neveztek ki a külterületen fel-felbukkanó tolvajok, lókötők, rablók, katonaszökevények, kétes kóborló elemek kézrekerítése érdekében. Az 1852-ben bevezetett, drákói szigorúságú osztrák intézkedésekig azonban a jószágelhajtások, rablások folytonos kiindulópontja volt. Az osztrák lovas zsandárok, majd a megyei csendlegények jó pár betyárt begyűjtöttek, de véglegesen csak a kiegyezés után, Ráday Gedeon királyi csendbiztosnak köszönhetően szűnt meg a betyárvilág. Ő 1868 és 1871 közt mintegy ezer embert fogatott le, s húsz évre visszamenőleg elszámoltatta őket bűneikért.

1873-tól tanyakapitányokat (rendőröket) neveztek ki, akiknek igen sokrétű feladatuk volt. Az 1900-s évek elejére már mintegy 4000 ember lakott kint. Iskolák épültek és kihelyezett közigazgatás (pl. anyakönyvezés) is lett. A vásárhelyiek számára rendkívül messze volt a terület nagy része (30–40 km), és egyre gyakrabban már Orosházán, Nagymágocson vagy Sámsonban keresztelték a gyerekeket, és kötöttek házasságot. A „gyökerek” miatt a temetkezés mindig Vásárhelyen történt.

A Puszta önállósodásának gondolata már az 1900-as években elindult, de a város nem támogatta, mert hatalmas adóbevételtől esett volna el. 1950-ben végül két község alakult meg területén: Kardoskút és Székkutas, a Puszta egy részét pedig Nagymágocshoz, Árpádhalomhoz és Orosházához csatolták.

FOTÓK a Magyar Néprajzi Múzeum gyűjteményéből

Pásztorház az 1900-as évek elején

Juhászok az 1900-as évek elején

A VÁSÁRHELYI PUSZTÁRÓL SZALONTÁRA (és vissza)

Maczelka István (1831–1907) és rokonai

A Maczelka nemzetség népesebb ágából származik. Nagypapját, Maczelka Jánost (1786–1848) kisgyermekként hozták szülei: M. János (kb. 1760–1818) és Tóth Ágnes (kb. 1763–1802), akik még Nagykátán házasodtak össze 1778-ban.

Édesapja Maczelka Ferenc (1808–1866) volt az elsőszülött gyermek a családban, aki 1828-ban vette el Molnár Annát (kb. 1810–1849).

Maczelka István 1831-ben született, a család második gyermekeként. Édesapja nem tartozott a leggazdagabb Maczelkák közé, de testvéreihez hasonlóan szorgalommal és szaktudással gyűjtögette a pénzt, és szaporította vagyonát. István már a kezdetektől a család pusztai bérelt és saját földjén dolgozott. 1855-ben vette feleségül Bakos Veronikát (1838–1891), akitől 25 év alatt 12 gyereke született. Közülük 5 lány és 3 fiú érte meg a felnőtt kort és alapított családot.

Érdekes élet volt a 19. század végére benépesülő Pusztán. A családok jobbára kint éltek a tanyán, hiszen Vásárhely nagyon messze volt. Házasságkötéskor szinte mindenki a szomszéd, vagy a nem túl távoli ismerős lányát vette el, vagy fiához ment feleségül. Sokszor a keresztelezés a közeli Orosházán, vagy Mágocsra történt, sőt több házasságot is ott kötöttek (nemegyszer orosházi fiatallal). A halottat viszont mindig az állandó lakóhelyen, Vásárhelyen temették el.

Maczelka István 1891-ben, neje halála után egy 40 éves orosházi özvegyet vett feleségül. Ezután rokonaival, ismerőseivel, szomszédaival nagyot gondolt: eladták összes földjüket, és áttelepültek Szalonta mellé, Oláh-Homorógra. Maczelkáékon kívül 32 család vágott bele a nagy kalandba: a Bakos, Benkő, Fejes, Fejős, Gombos, Hegedűs, Insperger, Kóti, Makó, Gy. Molnár, Muzsik, 3 Nagy (nem rokon család), Polyák, Szabó, Szabó Pál, Szappanos, Száraz Nagy és Szentí famíliák egy-egy ága.

Maczelkáékon is több családot kell érteni, hiszen az „öreg” Istvánnal együtt lányai: Veronika (Makó Jánosné), Rozália (Gy. Molnár Bálintné) és Anna (Maczelka Jánosné) férjeikkel és a gyerekekkel keltek útra. A három fiú: József (1873), István (1874), János (1876) és a kis Mária (1878) már ott alapított családot.

Ó-Homorogon M. József felesége Bartók Veronika, M. Istváné Muzsik Mária, M. Jánosé pedig Gombos Lídia lett. M. Mária Fejős Istvánhoz ment feleségül.

Rajtuk kívül bátyjának, M. Ferencnek (1830–1873) gyerekeiből Ferenc (Szűcs Rozáliával), János (M. Annával), és Mária (Makó Pállal) is kiköltözött.

Az öreg Maczelka Istvánnak már 1897-ben mintegy 300 hold földje volt (ami később 400 lett), tanyákat építettek, és egy szép kis kastélyszerű kúriában éltek.

A következő években sorra születtek az unokák Ó-Homorógon. A gazdaság virágzott, a három fiú még kútfúrással is foglalkozott. A baj az öreg Maczelka István halálával szakadt a nyakukba 1908-ban. A földek egy részét ugyanis banki kölcsönökből vették, amit a halálozás után egy összegben követelt vissza a pénzintézet. Ráadásul az özvegynek is ki kellett fizetni azt a 6000 pengő mórington, amiben a házasságkötéskor megegyeztek (merthogy nem örökölhették). Elveszett az összes föld, bár a rokonoké megmaradt, azon még tudtak gazdálkodni. Beköltöztek Szalontára, és a megmaradt kútfúró szerszámokkal is szépen megéltek. *(A „Nagyszalonta és Vidéke” újság 1910. nov. 10.-i számában írja, hogy Maczelka József helybéli kútfúró mester egy bővizű artézi kutat adott át a református iskola udvarán.)*

A kapcsolat végig megmaradt Vásárhellyel, az unokák egy része itt járt iskolába az anyai nagyszülőktől. A trianoni határrevízió után, 1921-ben azonban a legtöbb család eladta homorógi földjeit, és hazajött Vásárhelyre, a Pusztára.

A kis Maczelka Jánost, aki 1907-ben született, később hazahozták a Bartók nagyszülők, amikor apja (József) felesége halála után másodszor megnősült.

Maczelka János (1876) feleségével, Gombos Lídiával (1884) három lánynak adtak életet: Lídia (Insperger Mihályné) 1903-ban, és Julianna (Herczeg Jánosné) 1905-ben még Homorógon születtek. A legkisebb, Mária (Csáki Kálmánné) 1909-ben már Szalontán látta meg a napvilágot, a városba történt beköltözés után. 1921-ben Maczelka János az após kinti földjének árából 150 holdat tudott venni itthon. A jószágokat pedig titokban áthajtották éjjel a határon. A második alkalommal azonban elkapták Őket, és Insperger Mihály vejével együtt Nagyváradon ültek közel két esztendő. A következő évtizedekben a vásárhelyi Pusztán éltek dolgos éveiket.

Maczelka István (1874) is hazajött nejével a Pusztára, és Orosházán halt meg 1954-ben. Nekik csak egy lányuk született, még 1900-ban Homorógon: Mária, aki visszajövetelük után Bors Sándorné lett. Orosházán élt és ott is halt meg 1958-ban.

Maczelka József (1873) kint maradt Szalontán, második nejétől (Bakos Teréziától) is született egy lánya, Mária, aki Nagyváradra ment férjhez. M. József harmadszor is megnősült, és az 1940-es évek végén halt meg.

Maczelka Mária (1865) és férje Makó Pál (1852) is hazajöttek, Homorógon született gyermekeik 1921 után Vásárhelyen házasodtak.

Maczelka Ferenc (1853) és Szűcs Rozália is hazajöttek, Vásárhelyen haltak meg. Péter fiuk, aki Szalontán született (1895-ben) felnőttként Ceglédre került.

Maczelka Anna (1869) és férje Maczelka János (1857) nem jöttek haza Vásárhelyre. Két lányt neveltek fel kint. Egyetlen fiuknak (az 1889-ben született Jánosnak, akinek neje Insperger Julianna volt) leányági leszármazottai a mai napig Szalonta környékén élnek. Sírjaik megtalálhatók a szalontai temetőben.

Maczelka Rozália (1860) és férje Gy. Molnár Bálint is kint maradtak.

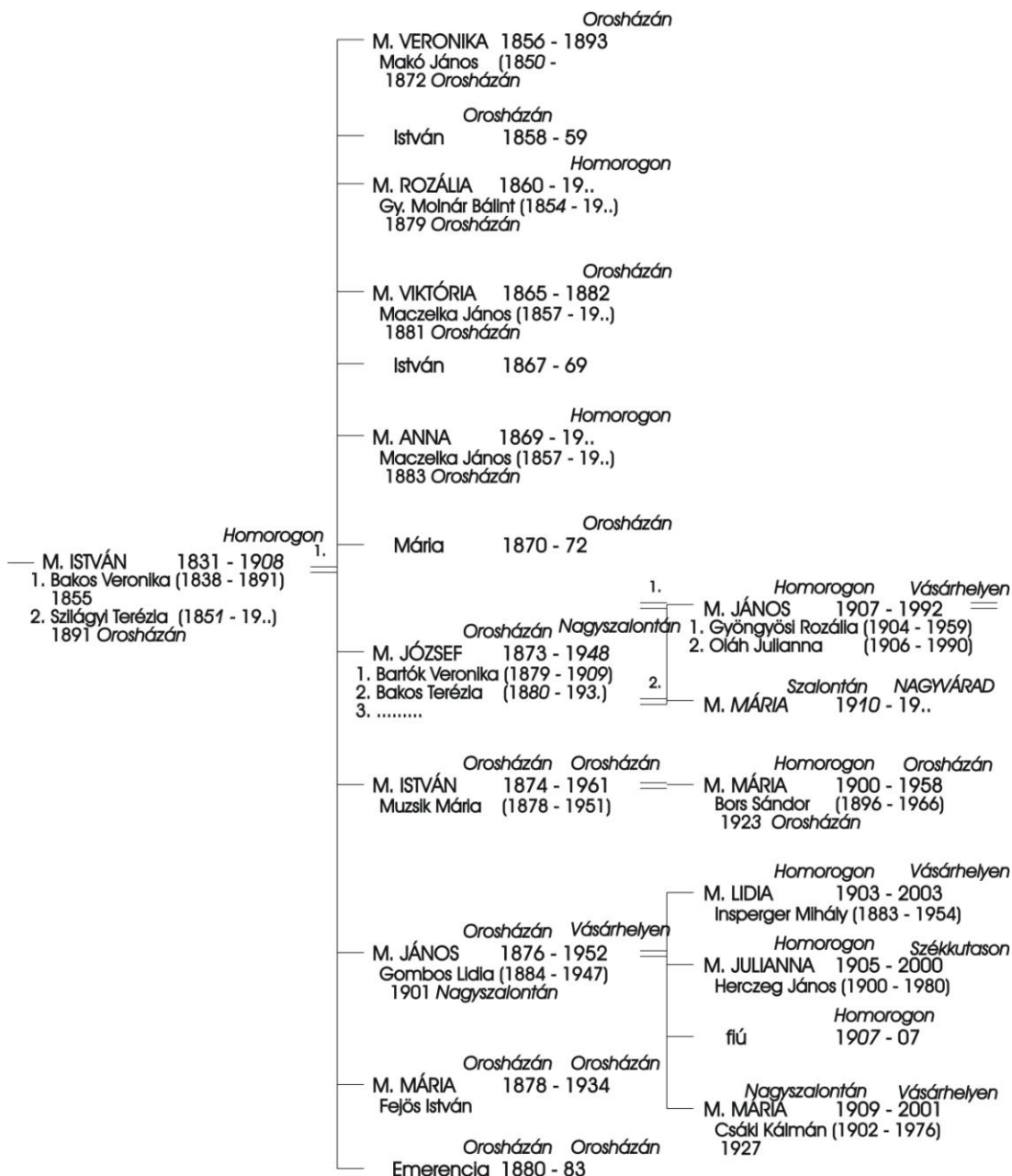
A vásárhelyi Kincses temetőben

A vásárhelyi Katolikus temetőben

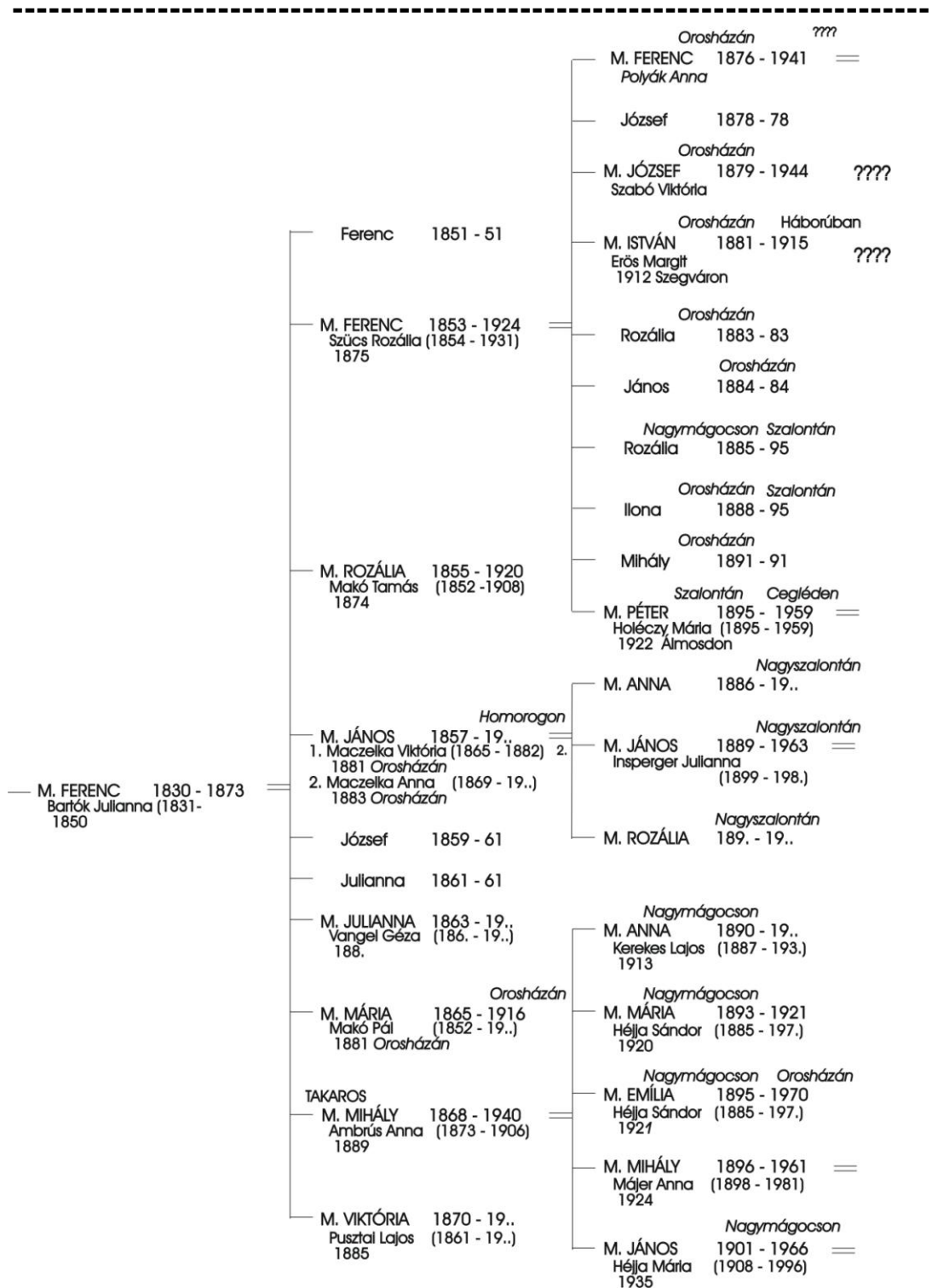
MACZELKA ISTVÁN CSALÁDFÁJA

M. JÁNOS 1738 - 1801 = M. JÁNOS 1760 - 1818 1. M. JÁNOS ^{Nagykátán} 1786 - 1848 = M. FERENC 1808 - 1866
 Grits Mária (1742 - 1809) 1. Tóth Agnes (1762 - 1802) Kokoval Judit (1786 - 1849) 1. Molnár Anna (1810 - 1849)
 1759 1778 Nagykátán 1803 1828
 2. Héjja Katalin (1764 - 1830) 2. Piti Julianna (1811 - 1900)
 1802 1849

MACZELKA FERENC CSALÁDFÁJA

M. JÁNOS 1738 - 1801 (1742 - 1809) Gríts Mária 1759
 M. JÁNOS 1760 - 1818 (1762 - 1802) 1. Tóth Agnes 1778 Nagykátán 2. Héjja Katalin (1764 - 1830) 1802
 1. M. JÁNOS 1786 - 1848 (1786 - 1849) 1803 Nagykátán Kokovai Judit
 M. FERENC 1808 - 1866 (1810 - 1849) 1828 1. Molnár Anna 2. Pitti Julianna (1811 - 1900) 1849

KÉT ÉRDEKES DOKUMENTUM

3962 sz.

1940

Vác egyházmegye

Csongrád vármegye

Az 1939. évi LXV. törvény (Holtak-mentesítés)

KERESZTLEVÉL

A *Hódmező* vásárhely-Belvárosi Róm. Kat. Plébánia
keresztelték anyakönyvéből *11.* kötet *133.* lap *1.* f. sz.

A születés	1870. Január 9.
A keresztelés	1870. Január 9.
neve, neme és származása	Terencia - fi - törvényes
Abyja	Matyélka Terencia sk.
Anyja	Molnár Anna sk.
Lokása	Hódmezővásárhely
Jegyzet	

Hódmezővásárhely, 1940. év *september* hó *27.* n.

Imre József
plébános.

Készült a könyvnyomtatás felhalmozásának 500. évében (1940 — 1950)

OKÁNY B.2. Református templom mellett. Kutatúrta: Maczelka József 1909.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI

(Makó Imre: „Életünket és vérünket” című könyvéből)

Az első világháború nehéz megpróbáltatásokat, szenvedéseket és jelentős vérvesztést okozott a vásárhelyieknek. 1914 és 1918 között a városból és környékéről 15 ezer embert vittek el katonának. Különösen sok paraszt foglalkozású fiataalt soroztak be, akik évekig harcoltak szülőföldjüktől távol. Természetesen nem maradtak ki ebből a Maczelka családok fiatal férfi tagjai sem. Sokan megjárták az olasz és orosz frontot, jó néhányan sebesülten jöttek haza, és sajnos öten hősi halált haltak a családból. Ők a következők voltak:

Maczelka András tizedes – gazdálkodó, lakott: Deák F. u. 8. – nőtlen.
Született: Hmvhely, 1892. november 16.-án. *Apja M. István, anyja Fridvalszki Róza.*
Bevonult 1913. októberében Nagyváradra, a tüzérséghez.
Meghalt ütközetben, orosz golyótól eltalálva, 1915. május 2.-én Galíciában.
Eltemetve Tursko községben (Cieckovice mellett).

Maczelka Ferenc tüzér – szolga, lakott: Érsek u. 56. – nőtlen.
Született: Hmvhely, 1891. dec. 3.-án. *Apja M. György, anyja Petri Erzsébet.*
Bevonult 1914. augusztusában az 5. tüzérezredhez.
Meghalt betegség következtében, 1914. október 1.-én Dalmáciában.
Eltemetve Castelnouvo községben (Meljine mellett).

Maczelka Flórián tartalékos őrzetű – tanyás, lakott: Kisfaludy u. 70. – nős.
Neje (1908): Nagy Benkő Viktória.
Két árva maradt: Viktória (1909) és Flórián (1911).
Született: Hmvhely, 1885. május 4.-én. *Apja M. Flórián, anyja Kerekes Mária.*
Bevonult 1914. júliusában az 5. (szegedi) honvéd gyalogezredhez.
Meghalt egy kirohanás alkalmával, 1914. december 15–18. között Przemyśl váránál.
Eltemetve a vár területén. (Holtta nyilvánították 1917. december 31.-én)

Maczelka István népfelkelő – napszámos, lakott: Szegváron, tanyán. – nős.
Neje (1912): Erős Margit.
Született: Orosháza, 1881. *Apja M. Ferenc, anyja Szűcs Rozália.*
Bevonult 1915-ben a 85. gyalogezredbe, Balassagyarmatra.
Meghalt ütközetben, 1915. július 13.-án Galíciában.
Eltemetve Lupiz községben.

Maczelka Pál honvéd – lakott: ..... – nőtlen.
Született: Hmvhely, 1899. április 20.-án. *Apja M. József, anyja Szűcs Mária.*
Bevonult 1917. márciusában a honvédséghez.
Meghalt ütközetben, 1917-ben az orosz hadszíntéren.

MAGYARORSZÁG KERESKEDELMI, IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI CÍMTÁRA (1926)

Hódmezővásárhely

Földbirtokosok:

Maczelka Balázs	- Kutasi út 10.	– 48 hold föld
Maczelka Ferenc	- Szabadság tér 44.	– 33 hold föld
Maczelka Ferenc	- Tanya 1347.	– 23 hold föld
Maczelka Ferencné	- Tanya 2732.	– 33 hold föld
Maczelka István	- Szabadság tér 34.	– 20 hold föld
Maczelka János	- Szabadság tér 44.	– 33 hold föld
Maczelka János	- Tanya 1343.	– 24 hold föld
Maczelka Jánosné	- Tanya 181.	– 49 hold föld
Maczelka Jánosné	- Károlyi u. 5.	– 22 hold föld
Maczelka Jánosné		– 105 hold föld
Maczelka József	- Tanya 1393.	– 37 hold föld
Maczelka József	- Szabadság tér 33.	– 35 hold föld
Maczelka József és János		– 106 hold föld
Maczelka Pál	- Tanya 1357.	– 26 hold föld
Maczelka Sándor	- Szabadság tér 44.	– 33 hold föld
Maczelka Ferenc		– 134 hold föld
Maczelka Ferencné		– 180 hold föld
Maczelka Gábor		– 238 hold föld

Bérlők:

Maczelka Ferenc	- Tanya 1960.	– 21 hold föld
Maczelka Flórián	- Tanya 628.	– 70 hold föld

Szabók:

Maczelka Ferenc	- Károlyi u. 6.
Maczelka János	- Damjanich u. 35.

Derekegyház

Földbirtokosok:

Maczelka József	– 60 hold föld
-----------------	----------------

VÁSÁRHELY TÖRTÉNETE

CSALÁDOK TÜKRÉBEN.

IRTA : FEJÉRVÁRY JÓZSEF.

KIADTA ERDEI SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJA, HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, 1929. TAVASZÁN.

Az 1929-ben kiadott 732 oldalas könyvben a szerző bemutatja a korabeli Vásárhelyt. A város történetét levéltári dokumentumokból és a családok által elmesélétekből tudhatjuk meg. Az adatgyűjtést 1928-ban végezte, sokszor azonban pontatlanul. A dagályos nyelvezetű, idealizált leírásokból a lényegeseket vettem át.

100 hold feletti birtokosok: Maczelka Ferenc 195 hold a Réten, Maczelka Gábor 350 hold Kutason, Maczelka Ferenc (Károlyi u. 6.) 264 hold Mágocsoldalon, Maczelka Józsefnek és Jánosnak 156 holdja van, Maczelka Jánosné és társai (Kaszap u. 16.) 155 hold, Maczelka István (Deák F. u. 8.) 168 hold a Pusztán és Mágocsoldalon.

Nagytakaréék és Nemzeti Hitelintézet igazgatósági tag: Maczelka Gábor

Központi Takaréék igazgatóságában: Maczelka Ferenc

A következő személyekről ír részletesen a családból:

MACZELKA FERENC földbirtokos

A törvényhatósági bizottság tagja 1906 óta. Kúriája a Károlyi u. 6. szám alatt, 320 holdas szép birtoka pedig – nagy tanyával – a mágocsoldali pusztaszélen van. Az egész határ csak „**Sarki Maczelka Ferkó**” néven ismeri.

1877-ben született. Édesapja id. Maczelka Ferenc 1898-ban halt el, édesanyja Rostás Emerencia (akinek Rostás Mihály és Bálint Emerencia voltak a szülei) még él. A Károlyi utcai házat nagyapja, Maczelka István építtette, kinek öccse a mártélyi nábob Maczelka József volt. Nagyanyja Töröcsik Erzsébet 1908-ban (68 évi boldog házasság után) hunyt el.

Maczelka Ferenc tanulni vágyó, szorgalmas ifjú volt, aki 3 gimnáziumi osztályt is végzett. Kijárta a polgárit, majd a szegedi Vas- és Fémipari Felsőiskolában oklevelet szerzett. Édesapja mellett tanulta ki a gazdálkodást. Tanult mestere a gőzgépezésnek is. Van két garnitúra cséplő- és szántógépe, amelyekkel a birtokot művelik.

1895-ben bevonult katonának a nagykőrösi méneskarhoz, ahol 3 esztendőig szolgált. Az I. világháborúban is részt vett, két évig, mint géppuskás harcolt.

Kiváló szakértelme és szorgalma révén a híres jószágtartása és gazdálkodása 180 holdnyi öröklött földjét újabb 140 hold szerzeménnyel növelte. Gazdatársai mint barátságos, megértő embert is becsülik.

1898-ban nősült, Mihály József (Dáni utcai gazda) lányát, Mihály Máriát vette feleségül. Asszonya fiatalon, 1914-ben meghalt. Maczelka Ferenc 8 év gyász után házasodott meg újra, amikor Kokovay Máriát (a Rárósi utcai birtokos Kokovay Pál) lányát vette el.

Első házasságából öt gyermeke született:

- ifjú Maczelka Ferenc 1900-ban. Jeles ifjú gazda, aki négy polgárit végzett és okleveles gépkezelő. A háború végén Ő is bevonult, Bécsben szolgált. 1925-ben nősült, amikor is Héjja Annát (Héjja János Dáni utcai birtokos lányát) vette nőül. Sajnos felesége hamar meghalt, 1927-ben temették.

- Maczelka Mária 1902-ben született, és ifj. Juhász József pusztaszéli birtokosnak (kinek apja ismert Oldalkosár utcai birtokos) a felesége 1919 óta. Két gyermekük van, az 5 éves József és a kis Kató.

- Maczelka Emilia a család 3. gyermeke 1904-ben született, és Makó András kútvolgyparti ifjú gazda felesége lett 1924-ben. Két kislányuk Milike és Irénke.

- Maczelka Iлона 1907-ben született, és 1927 óta Paál István mágocsoldali és csajági birtokos felesége. A Szabadság tér 15. szám alatt van családi házuk.

- Maczelka Erzsébet az 5. gyermek 1909-ben született. Piti Imre szentesi gazdával 1925-ben házasodott, azóta a donátparti családi földön gazdálkodnak.

Második nejétől egy fia született:

- Maczelka István 1922-ben.

MACZELKA GÁBOR földbirtokos

Akadémiát végzett okleveles gazdász, a törvényhatósági bizottság tagja. A vásárhelyi gazdatársadalom egyik legmodernebb szemléletű képviselője, aki az ősök nemes tradícióit a modernkor vívmányaival egyesíti. Földje és remekül berendezett kastélya Kutason van.

1881-ben született az ősi, nagy kúriában (Kutasi u. 26.), melyet később megvett a város a méneskar számára. Édesapja János (szül.: 1844), akit „**Úri Maczelka**” néven ismert és tisztelt a város. Szintén tagja volt a törvényhatósági bizottságnak, és a Nagytakarék igazgatóságának is. Maczelka János 1915-ben halt meg, s a Kutasi úti kúriából kísérték ki a katolikus sírkert családi kriptájába. Édesanyja a szegedi származású Tari Anna (Tari Pál földbirtokos és tiszai hajótulajdonos lánya). Nagyapja, id. Maczelka János (1806–1876) földbirtokos volt, a mártélyi nábob Maczelka József bátyja. Nagyanyja Gulyás Anna a rárósi Gulyás családból származott.

Maczelka Gábor Szegedre járt középiskolába, ahol is 6 reált elvégzett, majd orvosi tanácsra Lőcsére került, ahol 1900-ban leérettségizett. Egy évet apja mellett gazdálkodott, majd elvégezte a mosonmagyaróvári Gazdasági Akadémiát. Tanulótársa volt többek között a későbbi kormányfő gróf Teleki Pál is.

Maczelka Gábor 1903-ban végzett, és édesapja által az árpádhalmi uradalom mellett vásárolt 155 holdas birtokon kezdett gazdálkodni. Már itt megvalósította a tanult modern gazdálkodást. 1911-ben vette át apja 238 holdas ősi kutasi birtokát. Az 1906-ban épített gyönyörű kastélyt kibővítette, saját áramforrással végzik a gépi munkát. 25 lóerős traktora és cséplőgépe is van. Jóságtenyésztése és főleg tejgazdasága országos hírű. Mezőgazdasági kiállításokon nyert díjakat. Tevékenyen részt vett a város közéletében is. Többször adott ebédet a szegény gyerekeknek.

1921-ben kezdeményezésére (és anyagi hozzájárulásával) helyezték át és kövezték ki a pusztaszéli utat. A város ebben az évben megvette (ma is meglévő) serházteri házát méntelep céljára.

1904-ban nősült, midőn volt professzorának (a késmárki származású Hensch Árpád) lányát, Hensch Gizellát vette feleségül.

Három gyermekük született:

- ifj. Maczelka Gábor 1909-ben, aki szintén az Akadémiára jár, miután 1927-ben Szegeden a piaristáknál leérettségizett.
- Maczelka László 1912-ben született, a szegedi Piarista Gimnázium tanulója.
- Maczelka Sárika 1915-ben született, a szegedi leánygimnáziumba jár.

Maczelka Gábornak egy testvére van, Vilma (1873), aki édesanyjával vezeti a háztartást.

MACZELKA FERENC **szabómester**

A vásárhelyi szabóipar reprezentánsa, kinek saját házában (a Vöröskereszt mellett) a Károlyi u. 5. szám alatt van jónevű férfiszabósága. A nagykiterjedésű Maczelka nemzetségből származik, aki pusztai földbérlőkből, juhászattal foglalkozó szorgos parasztokból váltak nagybirtokossá. Dédapjának (Maczelka Ferenc) a Vársártéren (a Petőfi kávéház helyén) volt az ősi háza. Nagyapja, Maczelka János építette a Károlyi utcai ház elődjét, ahol feleségével (Fülöp Veronika) laktak életük végéig. Édesapja, Maczelka János és édesanyja Paál Rozália mágocsoldali birtokok építették fel a régi portán az új házat.

1894-ben született. Miután a néhai Rostás János műhelyében kitanulta a szabó mesterséget, néhány évig vándorúton volt Erdélyben. 1914 augusztusában besorozták, majd közel 50 hónapot töltött a háborúban. Az összes frontot végigjárta Görлицztől Doberdóig, ezért csak a háború után tudta beindítani műhelyét.

Még 1914-ben megnősült, amikor Halla Rozáliát vette feleségül. Sajnos neje korán, 1927-ben elhalt.

Két gyermekük született:

- Maczelka Rózsika 1915-ben, aki a Zárda polgári iskolájába jár.
- Maczelka László 1921-ben született, elemi iskolai tanuló.

MACZELKA JÁNOS **szabómester**

Országos szinten is nyilvántartott szabómester, kinek saját házában a Damjanich u. 39. szám alatt van műhelye. A Maczelka nemzetségnek abból az ágából származik, amelyben nagyapja, Maczelka János az ismert. Nagyanyja (Juhász Anna), a nábob Maczelka József feleségének testvére. Édesapja, Maczelka Mihály a román invázió idején halt meg. Édesanyja Vörös Rozália.

1889-ben született, a szabó mesterséget a néhai Rostás János műhelyében tanulta. Utána ősi szokás szerint néhány évig vándorúton volt. Pesten és Kecskeméten is dolgozott. 1914 őszén besorozták a 46. gyalogezredbe, és a háborúban az északi fronton harcolt. Már korán elérte a borzalom: jobb szemét 1915 elején kilőték. Így rokkantan tért haza, és kezdte el itthon segédként szabó munkáját. 1918-tól apja Észak utcai házában lett önálló.

1923-ben megnősült, amikor néhai Olasz Imre szabómester lányát, Olasz Irént vette feleségül.

Három gyermekük született:

- ifj. Maczelka János Imre 1924-ben,
- Maczelka Tibor József 1926-ban,
- és Maczelka Irén Rózsi 1928-ban.

MACZELKA PÁL adóvégrehajtó

Lelkiismeretes, pontos hivatalnok, akit – nem túl népszerű foglalkozása ellenére – tisztel az egész város. A Maczelka nemzetségnek a kisebb ágából származik, amelyben nagyapja, Maczelka Mihály számadó juhász és gulyás gazda volt a feje. Nagyanyját Somodi Juliannának hívták. Az 1848/49-s szabadságharc után az öreg 50 ezer forintért eladta minden vagyonát, és Nagyszalontára költözött. Híres juhászatát is áttelepítette a Pallavicini gróftól bérelt nagybirtokra, melyet meg is kívánt vásárolni. Szép gazdaságot rendezett be, tanyát is építtetett, egy éjszaka azonban 1857(?) -ben nejével együtt megfojtották. Soha nem fogták el gyilkosaikat, akik minden vagyonukat (a sok pénzt, lovakat, jószágokat) elrabolták. A két lány (Juliana és Rozália) megmenekült, hazajöttek, és itthon alapítottak családot.

1875-ben született Maczelka Pál a kislógeri Garai utcában, amely akkor még IV. tized/Tehén u. 10. szám volt. Négy középiskolát is végzett, majd a 46. gyalogezredhez vonult be. Tovább is szolgált még 5 évet, és szakaszvezetője lett a 15. századnak. 1902-ben szerelt le, és azóta Juhász Mihály polgármester kinevezése alapján adóvégrehajtó. 1914 őszén behívták, s 1917-ig több helyszínen szolgált hazáját.

1901-ben nősült, midőn néhai Hoffer József susáni csizmadia mester lányát, Hoffer Máriát vette feleségül. Neje okleveles óvónő, de szakemberként egész generációknak tanította a női szabásművészetet az iparos iskolában. Gyermekük nem született.

A MACZELKA NEMZETTSÉGGEL ROKON CSALÁDOK

- **Rostás Márton** – 1899-ben a mártélyi nábob (Maczelka József) unokáját, néhai Maczelka János (Szabadság tér 45.) pamukszéli földbirtokos és Tóth Kovács Julianna lányát, **Maczelka Erzsébetet** (1879) vette feleségül.
- **Fejes Márton** – mágocsoldali birtokos felesége **Maczelka Mária** (1868).
- **Tóth Kovács János** – sámsoni nábob Julianna lánya, **Maczelka Jánosné** (1848).
- **Benkő András** gazdálkodó – lánya, Viktória első férje, **Maczelka Flórián** (1885) hősi halált halt a háborúban. A Benkő család is kiment Szalontára 1891 körül.
- **Fejős János** – pusztai gazda **Maczelka Viktóriát** (1884) vette feleségül.
- a rárósi **Gulyás** család – lánya, **Anna** feleségül ment **Maczelka Jánoshoz** (1806).
- a **Kiss Pál** családból – **Mária** feleségül ment **Maczelka Jánoshoz** (1875).
- **Makó Tamás** – neje Maczelka Ferenc mágocsoldali nagygazda és Bartók Julianna lánya, **Maczelka Rozália** (1855) volt. Fiuk, **Makó András** a másik ágból származó **Maczelka Emiliát** (1904) vette nőül.
- A kutasi **Paál** családból **János** – a nagy nemzetségből származó **Maczelka Rozáliát** (1871) vette feleségül. Testvére **Paál Rozál** pedig a Károlyi utcai gazdálkodó **Maczelka János** (1860) felesége lett.
- ifj. **Császtvay István** – 1893-ban feleségül vette Maczelka Ferenc tiszaparti birtokos lányát (a mártélyi nábob unokáját) **Maczelka Idát** (1875).

KÉT CSALÁDI DOKUMENTUM 1940-ből

Maczelka János (1907) és Gyöngyösi Rozália házasság fotója

2-

Alulírottak mélyeséges fájdalommal, de Isten szent akaratában megnyugodva jelentjük, hogy drága jó édesapánk, illetve nagyapánk és rokonunk

Takaros Maczelka Mihály
állami oklevéllel kitüntetett kisbirtokos

folyó hó 7-én délelőtt 11 órakor életének 72-ik, özvegységének 34-ik évében a betegek szentségével megerősítve az Urban elhunyt.

Felejtethetlen halottunk földi maradványait folyó hó 9-én délután 3 órakor fogjuk a róm. kat. vallás szertartása szerint a VI. ker. Szent István-tér 8. szám alatti gyászházától a róm. kat. temetőben lévő családi sírhelybe a feltámadásig nyugalomra helyezni.

Az engesztelő szent mise áldozat folyó hó 9-én délelőtt 8 órakor fog az Egek Urának bemutatni a Szent István plébánia templomban.

Hódmezővásárhely, 1940. július 7.

Nyugodjék Krisztus békéjében!

Gyászolják gyermekei: Anna özv. Kerekes Lajosné, Emilia férjével Héjja Sándorral, Mihály nejevel Májer Annával, János nejevel Héjja Máriaival. Unokái: Kerekes Lajos, Maczelka Annuska, Miska és Manczika. Gyászolják még elhalt testvéreinek családjai, nejének testvérei és családjai, nászai, nászaszszonyai, közelebbi és távolabbi rokonai, jó barátai, jó ismerősei és jó szomszédai.

Németh-nyomda. Kegyelet tem. int.

Maczelka Mihály (1868) gyászjelentése

MACZELKA MIHÁLY ÉLETE

(1868. január 13. – 1940. július 7.)

Ükapja, idősebb Maczelka János érkezett Vásárhelyre a Felvidékről. Nagyapja Maczelka Ferenc (1808–1866), nagyanyja Molnár Anna (1810–1849) volt.

Maczelka Mihály 1868-ban született, Maczelka Ferenc (1830–1873) és Bartók Julianna legkisebb gyermekeként. Korán árvaságra jutott, édesanyja és a Bartók nagyszülők nevelték föl. 1889-ben vette feleségül Ambrus Annát, akitől két fia és három lánya született. A vásárhelyi Pusztán, a Pusztaszéli út mentén gazdálkodott. 17 holdas örökölt kisbirtokát vásárlással 28 holdasra növelte, de bérelt is földet. Ezeken önmaga és családja munkaerejének végletes kizsákmányolásával, a mániakusságig pontos, takarékos gazdálkodással, országos hírvú mintagazdaságot teremtett. Munkamódszereiről legendákat beszéltek. Saját bevallása szerint napi két órát aludt. 1913-ban aranyoklevéllel, 1931-ben állami elismerő oklevéllel tüntették ki, Mauthner, a híres vetőmag-kereskedő tőle vásárolta a kukorica-vetőmagot. Birtokának csodájára jártak, de példáját – bár rokonai közül néhányan megpróbálták – nem bírták követni. Környezetétől a „Takaros” ragadványnevet kapta, Móricz Zsigmond is ilyen címen örökítette meg alakját riportjában, amely a Pesti Napló 1933. aug. 13.-i számában jelent meg.

Maczelka Mihály 1940-ben halt meg, feleségét korán elvesztette, sírjuk a római katolikus temetőben található. Unokái, dédunokái Nagymágocson élnek.

NAGY GYULA: TAKAROS MACZELKA, A KÜLÖNÖS

(1868–1940)

(1975 - Békés Megyei Múzeumok Közleményei 4. – *Parasztélet a Vásárhelyi pusztán*)

A Pusztá parasztságának emlékezetében még nagyon elevenen él a mániákusan rendszerető takaros Maczelka emléke. Egy emberöltő elmúltával az idős emberek visszaemlékezései alapján ugyanolyan pontos és színes portrét lehetett a néprajzosnak Maczelkáról festeni, mint amilyent – közvetlen élményei alapján – írói eszközökkel Móricz Zsigmond alkotott. Figyelemre méltó, hogy az emlékezet nem túlzott, nem színezett, nem nagyított. Úgy véljük, hogy ennek egyik magyarázata az, hogy az adatok nagy részét közeli rokonától, Héjja Antaltól nyertük. Hétesztendő kora óta járt Maczelkáékhoz komázni, mert az egyik fiával együtt járt a mágocsoldali iskolába. Később is sokat megfordult náluk.

A Pusztaszéli úton haladók kivétel nélkül megálltak a Maczelka-föld végén, nem mentek el szó nélkül mellette. Még kocsival is megálltak. Az út széle gereblyélt volt, először kis-gereblyével elgereblyézték, azután tüsökboronával elboronálták. Ember húzta a boronát, hogy a ló patájának a nyoma ne látszón. Ha az utat öszszevágták, akármilyen dologidő volt, rendbe hozták. Az útparton sohasem nőtt gaz, mert nyesővel nyesték, ha hajtott a fű.

Nála csak a család tagjai szánthattak, senki másnak nem engedte megfogni az eke szarvát. Az öreg beállította az ekét s azt nem volt szabad csavargatni. Benézte a barázda sorát s a barázdáknak egyenesnek kellett lenni. A szántó ember után ketten mentek és a gyökereket, idegen anyagokat kötőjükbe szedték, s amikor az megtelt, a gyökereket csomóba kötötték. Egy ember nem győzte a gyökérszedést. Az egyik a fogás egyik, a másik a fogás másik oldalán húzódó barázdából szedte a gyökeret. A csomókat kassal összeszedték és a tanya előtt eltűzeltek. Boronálás után a göröngyöket fejszével szétverték.

Eleinte kézzel vetettek, csak az öreg szórta a magot, fiai nem tanulták meg. Nem vetőzsákból végezte, mert - úgymond - a leterhelt ember nem tud arányosan vetni. Amerről kezére esett, az egyik fia kosárban tartotta a vetőmagot, a másik pedig kisebb zsákban hordta az utánpótlást. Keskeny fogást hajtott, hogy arányos legyen. A Pusztán általában egy vető egy nap 10 kisholdat is bevetett, ő csak négyet, de azt arányosan. Kikelés után nagyon szép volt a búzatábla. A fogasolás, boronálás, hengerelés után a lónyomokat a család kisgereblyével elsímította.

A vetést tavasszal csak tüsökboronával boronálták, hogy a tuskókat felforgassa. A cserepes földet kisgereblyével felkapargatták, de – a környékeliekkel ellentétben – előtte felszedték a tuskót. Egy kis ütőszerszámmal a gyökerek közül kiverték a földet. A gyökeret azonban nem volt szabad leverni. A kivert tuskókat kasba dobálták, és csomóba hordták. Amikor egy csomóra való összegyűlt, gyökerével kifele kis kupacba rakták. Amikor már nem láttak tuskózni, a kis kupacokat kasokkal a tanyába hordták. De ha egy-két napig kint maradt, akkor átrakták másik helyre, hogy a búza ki nem vakuljon. Bent kazalba rakták. Faállványra rakták, hogy a kutya-macska alájárhasson. A kazalban a tuskóknak sora volt, és egymást kötötték. A kazal oldalán, tetején a tuskó gyökeres fele állott kifelé. A tuskókazal nem volt akkora, mint a takarmánykazal. A kazalt polyvás sárral betapasztották, be is meszelték és csak a következő esztendőben bontották meg, hogy a kukoricamoly elpusztuljon.

Szent György nap előtt bejárták a búzatáblát és az idegen gazt kiszedték. Szent György-nap után nem volt szabad a búzára menni.

Nála a kaszás dupla takarót tett a kaszájára és keskeny rendet vágott. Apró tarlót hagyott, de lehetett is, mert sima volt a föld. Egy kasza után három marokverő verte a markot. Az első a markokat szedte, a második a tövét egy magával hordott kis deszkához veregette és egyenlítette, a harmadik pedig a télen készített csuhéjkötélbe kötötte. Kis kévéket csináltak. Amint egy kis kupacra való kéve összegyűlt, kalászával felfelé összerakták. Majd amikor egy vontatónyi összegyűlt, kévésvontatót raktak. A vontatókat zsinór mellett rakták egyforma távolságra. A zsinóron megjelölték a vontatók helyét s így egymástól is egyenlő távolságra kerültek. Minden kévének a töve volt kifele, csupán a hegyén levő kéve volt kalászával kifele. Magas, hegyes vontatókat raktak és két-három helyen körülkötötték csuhéjkötéllel. A vontatók magasságát egy léccel mérték. Kis vontatókat raktak, hogy a vontatáskor ne törjön, ugyanis a nagy vontatókat át kellett rakni és az átrakáskor tört a gabona. Amint haladt az aratás, a gabonaszálakat kézzel szedték össze.

A tarlón sem kis, sem nagygereblyét nem használtak. Vontatás után ugaroltak, de egy szál búza sem kelt ki, mert a tarlón nem volt elszórt mag. Mindig vontatóval hordtak. A vontató-masínát a Pusztán bolondkocsinak hívták. A kévésvontatót egészben tették fel a vontatókocsira és egyesével húzták, vontatták be. Tarlón csináltak szérút, és kis ágyásokat raktak. Csak lóval nyomtattak – úgymond, a kocsikerek elvágja a búzaszemeket. Egy ember egy edénnyel a szérú szélén álldogált, s ha ganézni akartak a lovak, az edényt odatartotta. A búzát vállon hordták a padlásra.

Később a búzát csépeltek, de az árpát mindvégig nyomtatták. Ők csépeltek a Pusztán mindig legutoljára. Az aratással elmaradtak, ha harmat volt, ha csöpörgött az eső: nem kaszáltak. Nedves időben sem arattak. A cséplőmunkásokat itt a gazda állította a gép mellé s azért ő „parancsolt” nekik. Nála pénzért csépeltek, nem részből. Ha nagy szél fújt, ha borús idő volt, nem csépeltek, de a napszámot megfizette. A cséplőtől itt polyvacsapás nem volt (mint másutt), mert kasban hordták a polyvásba. A törek a szalma közé került. A szalmát pedig villával hordták a közelben rakott kazalba. A kazalrakót jól megfizette, de olyant kellett rakni, amilyent kívánt. A megrakott kazalt hosszú nyelű kazalozó gereblyével és a rövid nyelű gereblyével addig fésülték, míg minden szalmaszál véggel volt kifele. Utána a gazda vagy fiai létráról birkanyíró ollóval a kiálló szálakat lenyirkálták, majd a hosszú nyelű veszősöprűvel keményen lesöpörték a lenyírt szálakat. A kazalt 50 cm-es távolságban dróttal lekötötték, de a drótok között még két csuhéjkötéllel is megerősítették. A kazal két végére egy-egy tutajt dugtak. Egy marok szalmát csuhéjjal egy karóra tekertek és a szalmacsutak tetejét ollóval lenyírták. Amikor a kazal ülepedett, egy méter magasan bevették az alját kökeményre, körültapasztották és bemeszelték. Cséplés után megvendégelte a munkásokat: birkát vágott és bort is adott hozzá. Érdeme szerint még jutalmazta is a munkásokat, aki jól dolgozott, azt nagyon szerette.

A kukoricát eleinte négyzetesen vetette ültetőkaróval. A környékbeliek csak a pótlást vetették azzal. Később már ők is géppel vetették a kukoricát. Két ember kormányozta a gépet és a három cső után hárman mentek. A lovakat is vezették. Minden forgásnál a lovakat megállították és emberi erővel állították be a gépet a következő nyomba. Utána ismét ráakasztották a lovakat.

Az első világháború előtt – noha volt lókapájuk – kiskapával kapáltak. Hátrafelé haladva kapáltak, hogy a már megkapált földet ne tapossák össze. A kikapált gázt a kapás előtt levő köténybe gyűjtötték, majd kiöntötték a kukorica szélébe. Minden tónél kézzel egy kis tányért készítettek. A nagy göröngyöket a kapa fokával szétverték. Ha száz ölet megkapáltak, nagyon jó volt. Háromszor kapáltak, de miután mindig el voltak maradva, törésig kapáltak. Ez a kukoricának előnyös volt, mert a nyári nagy melegekben még nem csöveit s a kánikula után csöveit kukorica mindig bő termést adott. Az első világháború után ekekapáztak. Az ekeka után a sorját kézi kapával kapálták, és nagygereblyével végighúzták. A gázt akkor szedték a kötőbe, amikor kiskapával kapáltak a kukoricát. A kukorica között nem szerette a bárázdát, ezért kisgereblyével végighúzták.

A kukoricát hajason szedték. A szedőknek kés volt a kezükben (az öregnél metszőkés) és a cső levágásakor egyforma csomót vágtak. A csövet a nyakukban lógó zsákba rakták és a kukoricaföld szélén álló kocsira borították. A csöveket a tanyaudvaron hosszú kazalba rakták, tövivel kifelé és ponyvát terítettek rá. Addig nem fejtettek (fosztottak), míg talpon állt a kukorica. A töréssel járt az elhullott levelek összeszedése. Külön kis kévékbe kötötték és a kupac alá tették. A szárt a föld színénél egyenesre vágták (máskor a vágás felülete ferde volt), hogy ne rongálja a cipő talpát. Hús szálat tettek egy kévébe. Madzaggal vagy fűzfavesszővel kötötték be, ezt nem rágták el az egér. Hús kévét raktak egy-egy kupacba s egy kupacban 400 szálat volt. Három helyen körülkötötték. Ha a szél vitte, vitte az egészet. A tuskósor mutatta az egyenes irányt. A szárkúpok is egyforma távolságra voltak egymástól. Vontatóval húzták be a tanyaába, és ott nagykúpba rakták. A tetejére ko-csiráfot húztak és két erős dróttal lekötötték, valami súlyos tárgyat tettek rá. A kiálló szart lapáttal bevergették és a kiálló leveleket letépték.

Esős időben, vagy este fejtettek. Cövekkel szétnyitották a csuhéjt, a bajuszt külön lehúzták és külön tették. A csuhéjt a csomával együtt lehúzták és egyforma csomókba tették. Ha 8-10 ilyen kis csomó összegyűlt, csuhéjjal lekötötték, és kazalba rakták. Letapasztották és a következő télen kötélnek fonták. A kukorica csomóját és a szem nélküli högyösvégit késsel levágták. Majd gyökerkefével a kukoricasorok között maradt bajuszt lekefélték, hogy az egér ne használja fészkelésre. A megfejtett csöveket kasba tették (nem dobálták, mert akkor lehullt róla a szem).

A kukoricát kis kasokban hordták, mert mindig ki voltak merülve. A padláson gyékénypapucsban dolgoztak. A kukoricát a padláson csövenként osztályozták, és prizmába rakták. Egy prizmába csak egyforma nagyságú csövek kerülhettek, a csöveknek a vastagabb vége nézett kifelé.

A jószág etetésére morzsolóval morzsolnak. A csutkákat nem volt szabad eltörni. A csutkát az udvaron kis kupacba rakták, vastag végével kifelé. Polyvás sárral letapasztották, és venyigefeketével vagy pörnyével bemeszelték. 10-15 ilyen kis kúp sorakozott az udvaron. Amikor bent elfogyott a csutka, egyet feltörtek és teljes egészében behordták. Bent éppen úgy rakták össze, mint kint, csak nem tapasztották le.

A száríziket – a levélnek azt a részét, amelyet a jószág a száron hagyott – kézzel letépdesték. Egyforma hosszúságúra elvágták és két helyen fűzfavesszővel bekötötték. A maradék végeket ismét egyforma hosszúra vágták és egy helyen vesszővel bekötötték. A csörmőt (a hulladékot, amit már nem lehetett bekötni) fűtötték el először.

A vetőmagot ujjheggyel morzsolták le a csőről. A padláson tartották, birka-bőrrel takarták le. Nem rágták ki az egér a bőrt, mert a padláson nem volt egy fia sem. Amikor a jószágnak daráltatták a kukoricát, a malomban hatan is fogták a zsákot, és csak másnapra ígérték a darát, hogy legyen idejük kicserélni (a maguk hasznára) a gyönyörű kukoricát.

A kapálásnál farral haladtak előre. A tőtávolságot egy pálcika mutatta meg. Egyelés után ismét kapáltak. A kikapált gazt és a kiszedett répát is összeszedték. Nyáron a férges és száraz leveleket egyenként letépték, de úgy, hogy a répa ne sérüljön meg. Seggenülő, kerek sajt alakú répát termeltek. A kihúzott répát – levelével lefelé – visszaállították a répalyukba. Egy másik ember vödörből sikárkefével vagy ruhával a földet lemosta róla. Amikor megszáradt, a harmadik ember késsel levágta a leveleket, amelyek a répalyukban maradtak. A tiszta répát csomókba rakták. A csomók egyenes vonalban sorakoztak, a répasor mutatta az irányt. A csomók is egyforma távolságra voltak egymástól, a távolságot öllel mérték. Kocsival hordták be a pincébe, amely tulajdonképpen bolthajtásos, téglából rakott verem volt. A répákat kézzel kézre adogatták, úgy rakták be. Középen utat hagytak. A répát nemcsak a szélén, de mindenütt sorba rakták. A szélét függőlegesen rakták, vastag végével ki-fele. Amikor télen répát hordtak az istállóba, sokáig nyitva volt az ajtó, ezért éjjelre egy vödörben parazsat tettek a verembe.

A levágott lucernarendek tövei egy vonalban álltak. Ketten-hárman marokba szedték a rendeket és kerítés mellé állították száradni. Száradás után csuhéjjal kis kévékbe kötötték. 30 kévét raktak egy keresztbe. Karóra húzták a keresztet. A kereszttrakás előtt két csuhéjkötelet terítettek a földre s ezzel kötötték le a papot. Szalmából pap-kévéit csináltak, három helyen összekötötték, és a keresztre tették. A keresztkek is sorban álltak a kerítés mellett. Amikor a lucerna teljesen megszáradt, állványon összerakták, hogy alatta a féreg ne tanyázhasson. Maczelka mindig tudta, hogy hány kéve lucernája van, és napokra beosztotta.

Takáros Maczelkának 20 kishold földje volt s 24 holdat bérelt. Azon is éppen úgy dolgozott, mint a sajátján. A bérelt földön levő tanyát nem adta ki, mert sáros időben a tanyás kimászkált és felvágta az udvart. Amikor a bérletet otthagyták, tízével kerülgették egymást a bérlők, mert nagyon tiszta maradt utána a föld, versenyeztek érte.

Amilyen szép volt a föld, amelyet munkált, olyan volt a tanya és környéke is. A tanya faltöve körül volt tapasztva az ereszetig, s pörnyével meszelték. Az udvart dróttal kerítették be. Az út felől a kerítés lécből készült és fehérre meszelték, nehogy nekimenjen a jószág és az ember. Az udvaron műkutatót fűrattak, bárkinek szívesen adtak vizet, de mindig az öreg öntötte tele a kantákat, nem szerette, ha a kút körül vizes tócsa volt. A vályút minden héten takarították, még aratásban is kisúrolták.

A 80-100 ölnyi virágos- és veteményeskertjüket is bekerítették. Minden tavasszal ásás közben a földet átrostálták. Nagy rostát használtak erre a célra. Az egyik ember lapátolta a rostába a földet, a másik a kezével dörgölte. A rostát nem emelték fel. Amint az alja tele lett, odébb tették. Kb. 1000 öl szölleje is volt. Az öreg kötözte, vagy a legidősebb lánya. Úgy kötözték, hogy a kötőmadzag ne lásson, a levelét nem volt szabad a karóhoz kötni, a lehullott leveleket mindig összeszedték.

A gyöpöt szilvafával ültették körül. Mindig volt pálinkája. Naponta egy litert számított magának s a többi a vendégeknek szánta. Az orvos szerint a pálinka marta ki a gegőjét s utóbb rézcsövön táplálkozott, de akkor is ivott. Minden esztendőben a gyümölcsfák derekát üvegdarabbal szépen lekaparták és olajos ruhával megtörülgették.

A tanya minden helyisége földes volt. A tetejét cserép fedte. A padláson a horogfák között leveletlen náddal beszótták, hogy a havat a szél ne hordja be és nyáron hűvös legyen. A padlás földjét tapasztották és meszelték. A félhérung (a magasítás) is meszelt volt. A padlás egyik felében szalonna, kolbász volt felakasztva. Az egyforma hosszú kolbászok rúdon csüngtek, de fölöttük egy-egy cseréptányér volt, hogy a nádból ne hulljon a kolbászra, szalonnára férög. A tányérokat madzaggal kötötték fel, fenékkal nézett felfele. A kolbász szalonna alatt bádogból készített vályúszerű tál volt, hogy a zsír ne a padlásra csöpögjön. A padlásfeljáróhoz egy pár gyékénypapucsot raktak, s csak abban léphettek a padlásra. Ha a látogató röstellte levetni a cipőjét, zsákot terítettek a padlásra. Ámbár – úgy mondják – a nagymágocsi grófkisasszonnyal is levettette a cipőjét.

Parasztosan öltözött. Nyáron ráncba szedett bőgatyában járt. Csomót kötött a gatyá-szárra, hogy csatakos ne legyen. Borjúsájú inget hordott és rézgombos mellényt húzott rá. Nagyszélű, kerek tetejű, zsíros kalapot viselt és bőrpapucsban járt. A házban nem vette le a kalapját. Tajtékipát szívott. A gatyakorcba dugta a kostökcscskót. Három réz pipaszurkáló csüngött a sallangról. Eleinte csiholó acélja volt, később vas masinatartót hordott az ing zsebében. Télen testhezálló csizmanadrágot húzott és posztócsizmában járt. Ekkor is fehér borjúsájú inget használt. Kiskabát felett bekecset hordott. Fejére báránybőr sapkát tett. Esős időben fekete szűrt vett fel. Lakodalomban szivarozott, ha előkelőbb vendégek között volt. Pántlikás szivart szívott.

Sok vendége volt, különösen idősebb korában. Míg fiatalabb volt, nem szívesen látta a vendégeket, mert keményen dolgozott. „Gyűjjenek másnap!” – mondta mindig. Érettebb korában nagyon tetszett, hogy munkáját annyian megnézték. Nagyon gavar, vendégszerető ember volt. Amikor meglátta, hogy 2-3 kocsi megállt a földje végénél s egymásnak mutogattak, zsebébe csúsztotta a butellát, kiballagott és szilvapálinkával kínálta meg őket. Az útról legtöbbször a tanyaába kerültek. Az újságban is sokszor írtak róla, annak is nagyon örült. Díszokleveleket is kapott, berámáztatta és felakasztotta.

Fiait, lányait nagyon keményen dolgoztatta, de magát sem kímélte egy csöppet sem. A fiai, lányai belegörbültek az állandó megfeszített munkába. Különösen a legöregebb fia – Mihály aki legjobban szót fogadott, az görbült meg. Gyerekeinek drága ruhákat vett de nem állt rajtuk a ruha, mert a sok munkában elformálódott a testük. János fia háborúban járt és fogoly volt. Ott kipihente magát. Leányait sem kímélte. A legnagyobb süttött-főzött, mosott, a jószágokat gondozta és a kertet rendezte, míg a két fiatalabb kint dolgozott a földön. Az öreg nagy katolikus volt s vásárnap nem dolgoztak.

Bérese nem volt, de ki is maradt volna meg ilyen „erős” helyen. Nem is bírta volna ki. Néha alkalmi munkásai voltak. Megfizette őket, nem kellett sietni, csak borzasztó pontossággal kellett dolgozni.

Zsarkó Sándor este abból a kukoricasorból ment be, amibe reggel beállt s erre azt mondta az öreg: „Hallod-e fiam, holnap ne gyere, mer te csak csapást csinálsz a földön!” De az egész heti bérét kifizette.

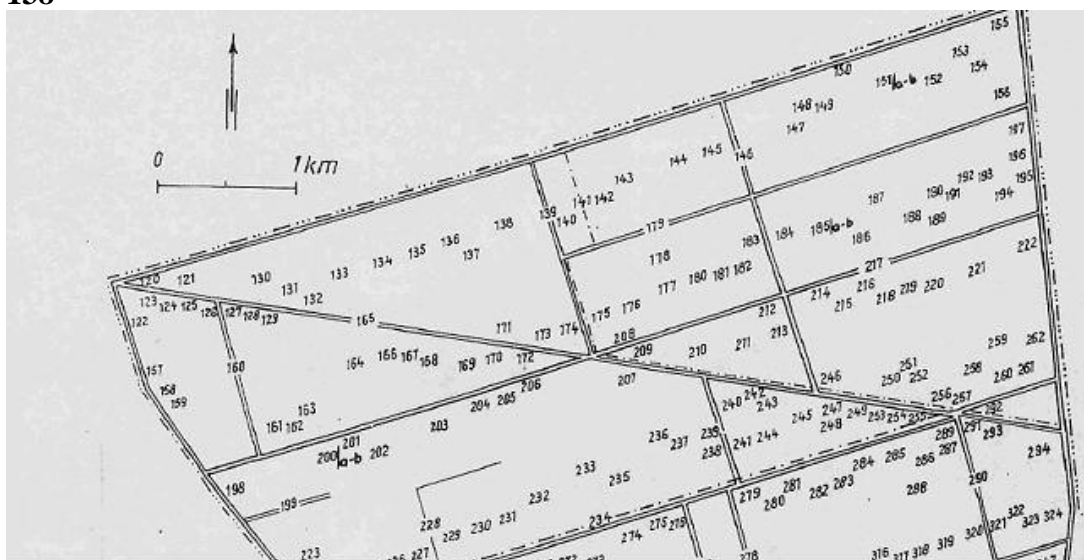
Jó embernek tartották. A szomszéd földjére szántáskor, vetéskor sohasem forgott, a forgót úgy ásta fel. Ezzel szemben nagyon haragudott, ha a szomszéd az ő földjére ráléptette a jószágát. Ezért mindkét szomszédjával haragban volt. Az öregnek volt igaza. 20 hold földön többet, jobbat termelt – igaz, hogy emberfeletti munkával – mint más 50 holdon. Erős gazda volt.

Az öreg az 1930-as évek derekán halt meg. A két egymás melletti tanyáját Mihály és János fia örökölte. Közülük csak Mihály gazdálkodott úgy, mint az apja. Csak 6 kat. hold földje volt. A körülmények azonban nem engedték, hogy teljesen úgy dolgozzon, mint az apja, de amit elvégzett, azt úgy csinálta, mint ahogyan az már vérében ivódott. János már kevesebbet tartott meg az apja szokásaiból. Takaros Maczelka fiai, lányai sorra elhaltak, de emléküket a környékeliek emlékezetében még elevenen él.

A takaros Maczelka-féle mintakisbirtokot a környékeliek is nézegették, bámulták, de nemigen utánozták, mert azt mondták róla: „kibírhatatlan!” Maczelka Pál rokonuk csak a kertjét szerette volna úgy munkálni, de egy évnél tovább nem bírta, pedig a földet nem is rostálta. Veje, Héjja Sándor a szántóföldön nagyjából utánozta pár évig, de tovább ő sem bírta. Azonban később is jobban és szebben dolgozott, mint a szomszédai.

Részletek a Puszta térképéből (Nagy Gyula)

Mágocsoldal (Székkutas–Nagymágocs és a Nagymágocs–Orosháza út találkozása)
138

122 Maczelka tanya (*most Maczelka Mihályé, Takaros Maczelka unokájáé*)

157 Maczelka János tanya (*ez volt Takaros Maczelka Mihályé*)

134 Maczelka János tanya, 135 Maczelka János tanya, 133 Maczelka Pista tanya

MÓRICZ ZSIGMOND ELBESZÉLÉSE
Megjelent a „PESTI NAPLÓ”-ban 1933. augusztus 3.-án
(A Békés Megyei Múzeumok Kiadványából másolva)

MÓRICZ ZSIGMOND

TAKAROS MACELKA

Takaros Macelka hódmezővásárhelyi tanyai gazda. Barátaim napokon át ígégették, hogy elmegyünk hozzá, mert ez egy olyan kiskazda, amilyen nincs több egész Magyarországon sem. A hódmezővásárhelyi tanyákon sok kiváló modern parasztgazda van, sokan vannak, akik díjat nyertek a mezőgazdasági kiállításon, nagyszerű tenyésztők és kiváló termelők. De takaros Macelka csak egy van.

Már kétszáznál több kilométert futott be az autónk, amikor váratlanul megszólal a társaság egyik tagja:

— Ez a Takaros Macelka tarlója.

Odanéztünk s valamennyien elkezdtünk nevetni.

Az alföldi tarlónak az a természete, hogy ha a búzát letakarítják róla, azonnal megjelenik a gyom. Ezen nem is ütközött meg senki. Még jónak is tartják, ha egy kicsit kizöldül, mert a libának, pulykának van mit csipegetni. De a Takaros Macelka tarlója olyan volt, mint valami betonlap, amelybe hosszú egyenes vonalakkal mintát nyomtak bele. Olyan volt, mint egy bolti redőny vízszintesen, hullámvölgyek és dombok oly sűrűn, mint a redőnyön. Valami kitűnő géppel boronálta végig, amely le is nyomtatta a széttört rögöket. És fű egyetlen szál sem volt az egész területen.

Árpaboglyák voltak a tarlón. Szép gömbölyű boglyák. Oly tökéletesek, hogy még ilyen gondosan és művészen megkonstruált boglyákat nem láttam. A boglya töve gereblyével fél méter magasan kivölgyezve, hogy a baromfi ha alá kerül, ne húzhasson belőle. Ezeket a boglyákat ott „vontatónak” nevezik. A kereszttrakást s kévekötest takarítják meg, ha a tanya közelében van a szántóföld. Már ezek is csodálatosak voltak, mert általában a vontatókat csak úgy összehányják, hisz úgylis egy-kettőre elszállítják a cséplőgépekhez.

De a következő földön búzaboglyák, illetve vontatók állottak, s azok még százszorta csodálatosabbak voltak. Úgy néztek ki, mint a chianti bor palackja Itáliában. Hasas palackoknak látszottak, a hegyük rájuk húzott kévével befödve s ez a kéve többszörösen lekötve, párhuzamosan vonalakkal, ilyen vontatórakás az egész határba senkinél sincs.

Ahogy a kocsi be akart fordulni a bejáró úton, keskeny volt az út s ráment a kerék a felgereblyélt tarló sarkára.

— Az Istenért, vigyázzon Szilágyi úr — kiállt az elnök. Mert a mezőgazdasági bizottsággal jártam a vásárhelyi tanyákat. — Itt büntetést fizetünk, ha letiporja az abrosz sarkát.

A sofőr csakugyan curukkolt, és újra nekiment a keskeny útnak, hogy kikerülje. Szőlődarab mellett mentünk el, mire újra nevetni kezdtünk. A szőlő úgy volt kötve, metszve, mintha kiállításra készült volna. Egyetlen levele meg nem volt sértve a kötöző muharral, és úgy látszott, egyetlen levéllel nem volt több egy tőkén sem, mint amennyit a leltár, vagy levéltár engedélyezett. Minden levél abszolút ép és friss. A barázdákon egyetlenegy szál fű sem volt; pedig látszott, hogy a kapálás már régebbi s megüledett. Utána egy darab dinnye következett. Olyan egyenletes volt ez is, levele, indája, egy folt ki nem maradt,

egy folt túl nem volt zsúfolva. Olyan volt, mint valami különleges szőnyeg, amely a legnagyobb gonddal készült.

Ezek után kíváncsian vártam a gazdát.

Ahogy az autó beér az udvarra, kis szikár öregember jön felénk, önérzetes, de mint valami öregbéres vagy számadó juhász. A fején százesztendőös kalap, bőrré zsírosodott öreg hegyestetejű csapinya, s a csúcsa csupa lyuk. De az öregnek igen jó arca van, kemény, deres bajsza törökösen lóg, s barna, cserzett bőre sovány, de friss. Legkülönösebb, hogy apró, fekete szemei olyan vidámak, hogy csak úgy röpködnek, mint a madárkák.

Borzasztó szívélyesen fogadja a társaságot.

Az udvar nem mutat első pillanatra semmi különösét, Tisztább, mint ezek a tanyai udvarok. Elhullott trágya, szalma, csutka vagy ág, sehol. De hát a baromfi itt kóricál, néhány bárány is csavarog, kutyák; szelídebbek szabadon, ha harapósak, láncon. A kút ártézi kút, felemelt víztartállyal, amelyből a vízfelesleg egy kis tóba folyik. A tó körül van szegve fűzfákkal, idősebb és fiatalabb fácskák, ez már olyan, mint valami hálókötés. Ebben rendszer van.

— Száznolcvan méter mély a kút — magyarázza —, és úgy van megépítve, hogy ezen a pénzen hét hold földet vehettem volna akkor.

Az ól mögött nyomtatnak. Négy gyönyörű ló és három szívós, vidám, fiatal ember, az öreg fiai.

Már láttam valahol a határban nyomtatást, akinek kevés van, nem géppel csépel. De ilyet nem láttam. A lovak éppen ki voltak fogva az „ágyásból”, s a három ember azzal foglalkozott, hogy fésülte az árpaágyat. Favillával fésülték. Ami lejött róla, mint kaparéék, azt külön dobták, s a simán ott fekvő tömegre újra rávezették a lovakat.

A fiatalok nagyon hasonlítottak az apjukra. Ugyanolyan vagy még kisebb nevető emberek. Csak úgy kacagott róluk a jókedv. Éreztem, hogy annyira benne vannak a munkába, hogy nem akarnak egy percet sem állni, mintha a lélek kergette volna őket. Csak gyorsan elvégezhető munkát tud az ember ilyen vidáman végezni.

Mindjárt a tarló mellett egy olyan látvány lepett meg, hogy azon megint nevetni kellett. Napraforgó-ültetvény.

Három méter magas napraforgótábla, egy sem magasabb és egy sem alacsonyabb. kemény, haragoszöldek, világért nincs rajtuk egy sápadt levél. Benézek a barázdájukba, hát látom, hogy úgy van ültetve, mint a bolgár kertészertben az uborka, hosszú, egymástól tizenhét colra levő dombokba. Bakhátra. És itt megint az a különös, hogy egyetlen szál fű nincs az egész ültetvény alatt. A föld porhanyós, kapalappal oly simára leveregetve, mint tészta a konyhában.

— Szőlőkarónak — magyarázza Takaros Macelka — Két évig eltart, minden évben csinálók egy ilyen tábláskát.

Akkor a búzamezőre mentünk. Megvizsgáltatta velünk közlőrl a búzavontatókat.

— A nyakamat hagyom elvágni — mondta —, hogyha ezek egész tavaszig itt maradnak és egy csepp víz belemegy! Ezt senki a világon nem tudja megcsinálni. Száz pengőt fizetek akárkinek, akár milyen parasztnak, ha egy ilyen vontatót felrak nekem, ilyen tisztán és tökéletesen. Minden egyes boglya olyan volt, mint egy nádkunyhó. Semmi kétség, hogy abba csakugyan nem megy bele egy esőcseppnyi víz sem.

— De mire ezt ennyire elkészíteni, mikor úgylis rögtön beszállítják.

— Nem rögtön, csak amikor sor kerül rá. Mi nem géppel rontjuk a búzát, hanem nyomtatjuk és jöhet zivatar, jöhet hosszú esőzés, itt egy szömnnek se szabad kárbamenni.

Tessék megnézni ezeket a boglyákat, a nyakamat hagyom elvágni, ha tizenhét vontatóból egy mázsát ki lehet szedni olyan kalászt, ami kifele van fejjel. Valóban a búzaszálak úgy voltak rakva, párhuzamosan és pontosan leveregetve, mint a virágcsokor szára, befelé kalással, csak a szár tüskéje kifelé.

A búzatábla mellett kukoricaültetvény van. Végig lehet menni a sorok között, egyetlen szál fű nincs sehol. A sorok a legpontosabban kapálva és kapaháttal leveregetve.

— Csakhogy nálam senki se kapál meg egy félholdat egy nap!... Ha negyed holdat végez, beleszakadhat. Itt minden szem kapával van ültetve, zsinór után. Csakugyan a búza-boglyák is úgy vannak rakva, a legtökéletesebb egyenes vonalban.

Ahogy a tanya felé visszafordulunk, egy végtelenül csodálatos terület tűnik fel. Mintha ezer kis tűzhányó kúpocska volna, oldalán lehajlanak az elszáradt indák. Krumpliföld. Úgy van ültetve, mint a kertészetben a szegfűág. Abszolút pontosan zsinórban. „Így is léniában, meg úgy is.” Pontosan egyszerre értek és haltak el. Már ki lehet szedni, csak nincs rá idő. Egy különleges sakktábla. A sakktábla fehér és fekete kockái nem szabályszerűbbek.

Bemegyünk az udvarba a kazlak közt. Kukoricaszár tökéletes boglyái. A kukorica-suska, a csöveket borító hánscs, pásztorkunyhó formán rakva, a felső réteg símított levéllel letakarva és tökéletesen sűrűn, mint hálószerűen beszöve és lefödve.

— A nyakamat hagyom elvágni, ha ez beázik tíz esztendő alatt. Nem létezik. Nem szabad. Hódmezővásárhelyen lakik vagy nyolcvanezer ember, de a nyolcvanezer nem csinálja meg együtt se.

De most valami olyan csodálatosat látok, amitől elkezdek kacagni, s egyik boglyától a másikba szédülök. A kukoricaszár töve kiszedve a földből, megtisztogatva, kirázogatva s az a borzas, fura bugája kifelé fordítva s egyenként olyan kompakt és kemény tömegben építve fel és oly roppant szabályos kazlakban, házmagasan, hogy aki látta, nem felejtí el. Ebből a rettenetes és böcsstelen anyagból ilyen angyali figurát építeni.

— Kétévenként kerül használatba — magyarázta Macelka bácsi —, ezt nem tudja akárki felszedni se a földről, mert annak megvan a maga módja, és ez nem billiárdozás, és nem kártya, itt dolgozni kell, de a mai paraszt már nem dolgozik. A nyakamat hagyom elvágni, ha nekem ezt Magyarország minden parasztja együttevén megcsinálja.

Most sorra nézzük a padlásokat. Unikum mindegyik. Páratlan. Az első padlásan a kukorica csutkája van felhalmozva, ahogy lemorzsolták róla a szemet. Négyszögű, egyenes lap minden oldala. A csutkának van egy száracskája, ami a szárhoz köti, a csoma; ezt a csomát minden csutkából késsel kivágják és csak magát a tiszta szűz csutkacsövet rakják össze, mint valami drága kincset. Mire jó? Tüzelni év múlva kerül rá a sor.

— De hát ez csak egeret tenyészt! — mondom.

Az öreg rámnéz:

— Nem létezik! Le hagyom a nyakamat vágni, ha az összes padlásomon egy egeret, vagy bár egy egérlyukat talál valaki nagyítóval. A másik padlás valószínű láda. A ház cseréptető. De ő a tetőt belülről náddal kötötte be, hogy szigetelve legyen s a meleget és a hideget kizárja. Erre a padlásra nem mókusz, nem macska, de valóban még egy egér sem tud bejutni, mert ez a leggondosabb asztalosmunkával van elzárva. S s földje úgy kitapasztva, mint a szobaföld, nem is úgy: mint a betonkemence.

— Ezt harminchat éve tapasztottam. Azóta hozzá sem kellett nyúlani, csak éppen minden hat-hét évben vizesruhával lesimítjuk. De ezt sem tudja megcsinálni századik asszony sem. Csak a lányom.

Szalonnaoldalak lógnak a kakasülőről. Ez még váratlanabb. Pontosan be van osztva, hogy a kéménytől a tűzfalig nyolc akasztó lehet, minden akasztó lóg, ha üres is. Vastag, erős zsinór, a végén esztergályozott pálca, mint a ruhatartó. Hogy az egér a felfüggesztett szalonnához, sonkához semmiképpen hozzá ne férhessen, mindenik zsinóron a ráakasztott szalonna felett egy cseréptányér van lefelé fordítva. A feneke kifúrva, így húzza bele a zsinórt. Mint egy lámpakalap fedi a féltett kincset.

— Volt-e tavaly sertésvész? — kérdelem azzal a gondolattal, hogy hát azt ki tudja-e zární, mint az egeret?

— Nekem nem volt tavaly sertésem. Én csak minden két évben ölök. Ezek a tábla sza-

lonnák kétévesek. Most már télen vágok disznót, tehát az idén vettem is. De tavaly kikerültem a nagy vészt. Akkor két szalonnatábla lóg, mint egy-egy ajtó.

Még két padlás van hátra. Egyiken csöveskukorica van leterítve; az aranykukorica, amelynek országos hírneve van. Mauthner tőle vette; a levelezés és táviratsomag az asztalra kerül. A másik padláson morzsolt kukorica, összesen száz mázsa.

No, de már aztán meg kell kóstolni a „diravalle” (Delaware) borát. Ülünk a hűvös ereszt alatt.

— Hát bátyám, most azt mondja meg, ha még egyszer el lehetne kezdeni az életét, vállalná?

— Nagyon szívesen.

— És úgy csinálná, ahogy csinálta?

— Éppen úgy.

— De hát gondolja meg; mennyi örült sok munkát fektet bele ebbe a gazdálkodásba?

Hát arra való az élet, hogy mint igás barom, csak húzza a jármot?

Az öreg rámnevet.

— A munka nem nehéz. A munka élvezet.

— Hány órát alszik?

— Kettőt.

Megdöbbenve nézünk rá. Nekem ez nem újság, mert édesapám azt mondta, hogy aki „három óra alatt ki nem alussza magát, ha dolog van — az soha”. De két óra mégis kevés.

Már itt van velünk az öreg gazda lánya, éppen olyan, mint az egész család, kicsi, sovány és vidám. Úgy nevet rajtunk, mint az erős ember, aki kineveti azt, aki csodálkozik az ő erő-kifejtésén.

— Én minden éccaka éjjél után kettőig, háromig dolgozok. Ha más nincs, fózok — szól bele nevetve.

— És mennyit alszik?

— Két—három órát.

A bizottság elnöke felcsattan:

— Ez mégse emberi dolog. Marha élet a, Miska bátyám. Hogy bírja ezt?

Takáros Macelka nevet; csillog a szeme, mint az egéré.

— Ha a lónak elég abrakot adok, elnyúzzhatatlan. Akármennyit tud dolgozni. Az ember is. Csak enni kell. Mi az ételt soha sem vonjuk meg magunktól. A bort is szeretem. Én részeg nem voltam soha életemben, de mindig bort iszom víz helyett. A fiaim is, a lányaim is, hát miért ne bírnánk dolgozni?

— Mennyi földje van?

— Huszonnyolc hold. Ebből tizenhárom hold szemes, tizenegy kukorica, egy hold répa, egy hold kert, két hold gyöp. Ebből tizenhét holdat örökölttem, a többi vettem, még a háború előtt. Az őseim, öregapám juhászok voltak. Palovicsnél (Pallavicini). Itt, uram, vígan élünk. Nincs olyan nap, hogy vendég ne legyen. Az éccaka is egy csongorádi asszony halt itt.

A nevetésre vidáman magyarázza:

— Mióta a feleségem meghalt, ebbe a házba se asszony, se lány be nem léphet, csak idegenek. Én se vótam ki. Én nem vótam annyiszor a piacon, ahány éves vagyok. Se temp-lom, se rádió. Se billiárd. A mai parasztot mindennap büntetni kéne reggeltől estig, mer annak csak a billiárd meg a rádió, meg a lustálkodás köll. Jöjjön ide! Le hagyom a nyakamat vágni, ha egy hétig kibírja a munkát velünk. És úgy kacag, mint aki mindennap megnyeri a nagy csatát.

Ahogy kikísér, még száz dolgot tudna megmutatni, hogy ő azt hogy csinálja. Még a a vályogmagtárba benyit; Wertheimsekre nynek van kiképezve belőlről.

— Most üres — azt mondja —, mert adót fizettem.⁷

⁷ Móríc Zsigmond: Elbeszélések. 1930—1933. Bp. 1955. 501—508.

EGY VÁSÁRHELYI FÖLDBIRTOKOS CSALÁD TRAGÉDIÁJA

MACZELKA GÁBOR és dr. MARÓTI GÁBOR SORSA

M. GÁBOR (1881–1964), amikor Fejérváry könyve 1929-ben készült, Vásárhely egyik leggazdagabb embere volt. 1903-ban végzett a mezőgazdasági Akadémián, 1911-ben átvette apja 238 holdas ősi kutas birtokát, ahol korának egyik legmodernebb mezőgazdasági „nagyüzemét” hozta létre. A város köztisztviselőnek örvendő törvényhatósági bizottsági tagja, a Nagytakarék igazgatóságának, a Nemzeti Hitelintézetnek egyik vezetője volt. 1921-ben kezdeményezésére, és hathatós anyagi támogatása mellett építették meg a pusztaszéli utat, és a kutas vasúti átjárót. Ennek óriási szerepe volt a Pusztai kis- és középbirtokosai számára. Gregus Mátéval egyik élharcosa volt Kutas létrehozásának, és önállósodásának. 1926-ban az új kutas templomhoz ő adományozta a harangot. Rendkívül jó ember volt, béreseit, cselédjeit és a nála dolgozókat megbecsülte. Számtalanszor adott ingyen ebédet szegény gyerekeknek. 1921-től, miután ősi házukat (Kutas út 26.) a város megvásárolta méntelep céljára, feleségével együtt kint éltek a birtok központjában lévő „kastélyukban”.

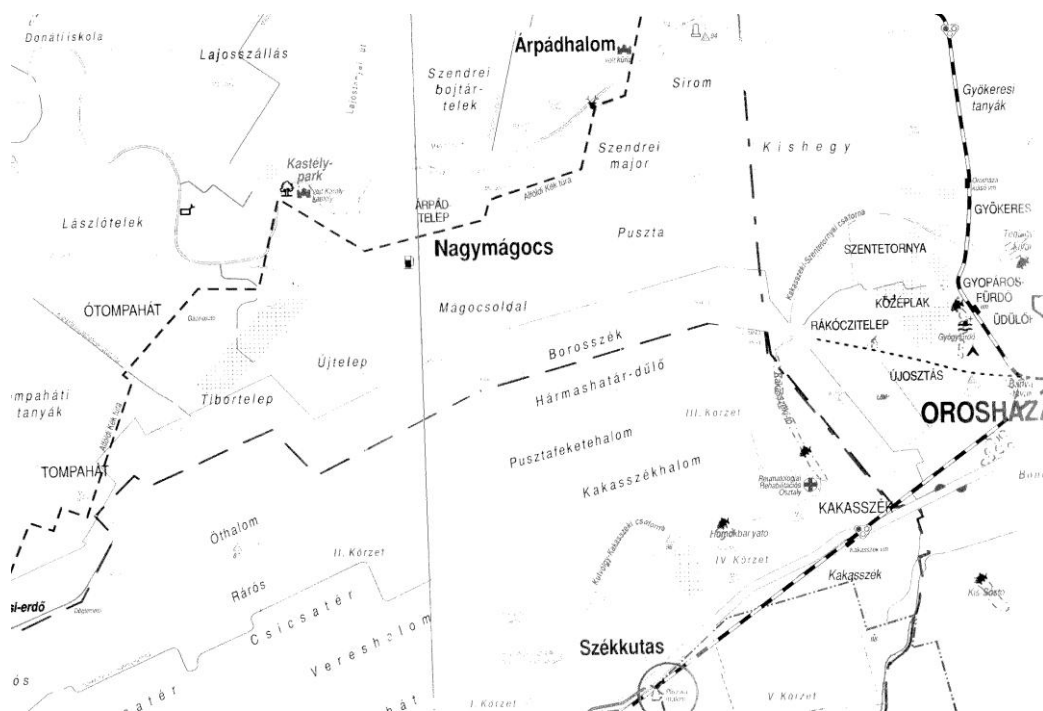
Egyik gyermekük sem maradt velük, mindhárman elkerültek Kutasról, a birtokról. Idősebb fia, Gábor (1909–1976) – bár inkább a gépészet érdekelte – követve a családi hagyományt, Mezőgazdasági Akadémiát végzett Keszthelyen. László fia (1912–1995) közlekedési mérnöknek tanult Pesten, ott élt és dolgozott. Sárka lánya (1915–2007) egy szegedi ügyvéd (dr. Rácz Jenő) felesége lett. Miután diplomát szereztek az egyetemen, mindkét fiú állami alkalmazottként dolgozott, és a kor „elvárásának” megfelelően 1936-ban Marótira „magyarosította” nevét.

1949-ben elsőként államosították a kutas Maczelka Gábor-féle nagybirtokot. Előbb a Gyapotnemesítő Intézet, majd az Állami Gazdaság működött a helyén. Az idős birtokost és feleségét egy szál bőrönddel kivitték az állomásra, és mehetek, amerre láttak. Szegedre költöztek leányukhoz, egyrészt, mert közel volt, másrészt ügyész vejükben bíztak, hogy eltartja őket. Sajnos tévedtek, mert őt is a rendszer ellenségének minősítették. Dr. Rácz Jenő kapcsolatai révén szerencsére kapott munkát: haláláig a temetők gondnoka lett. Maczelka Gábor, a méltóságos úr a szegedi Seprű- és Ecsetgyárban tudott elhelyezkedni, udvarosként. Tíz évet dolgozott itt, míg nyugdíjat szerzett. 1964-ben halt meg, szegénységben. Felesége két év múlva.

DR. MARÓTI (Maczelka) GÁBOR miután elvégezte az Akadémiát, több szakiskolában is tanított (Keszthelyen, Kecskeméten, Pozsonyban). 1940-ben a mezőgazdasági tudományok doktora címet kapta. A rendszerváltozás után tudására szükség volt, kinevezték a Dégi Mezőgazdasági Iskola vezetőjének. Családjával szolgálati lakást is kapott a kastélyparkban. Sok megaláztatás érte, amiért egyszer különös bosszút állt a minisztériumi elvtársakon: macskából főzetett nekik finom „nyúlpoprikást”. (Kordován Gyula: *„Vacsorák a Kastélyban” c. írása szerint*)

Dolgozott a Szekszárdi Állami Gazdaság agronómusaként is, de nemsokára osztályidegen lett, kirúgták és lecsukták egy időre. Szabadulása után egy régi ismerőse révén a Dégi Általános Iskolába került, ahol feleségével együtt nyugdíjazásukig tanítottak. Az itteni szolgálati lakásból Székesfehérvárra költöztek leányukhoz. 1976-ban mindketten tragikus autóbaleset áldozatai lettek, sírjuk Fehérváron van.

Sem Maczelka Gábor, sem dr. Maróti Gábor soha nem mentek vissza, nem látták újra kutas birtokukat, kastélyukat, amely leromlott állapotban ma is megvan.

Székkutas – Nagymágocs – Orosháza térképe ma

Az 1906-ban épült Maczelka kastély ma

„EGY BOLDOG FUVOLÁS” – „A SZÍHÁZI ZENÉSZ”

Rövid kivonat **MACZELKA FERENC** 2006-ban, ill. 2008-ban írt könyveiből.

A családról:

Nem mindegyik Maczelka ág volt olyan gazdag és sikeres, mint a „nábob” Maczelka József, vagy Maczelka Gáboré. Voltak, akik rengeteg munkával sem vitték annyira, mert kevésbé szerencsések és tehetségesek, mert kevésbé bátrak voltak.

A Vásárhelyre elsőként jött Maczelka János (1735–1801) József nevű gyermekének (1758–1844) leszármazottjai kevesebben vannak, de földjük is kevesebb volt. Ebből az ágból származott a zenész Maczelka Ferenc nagyapja, Maczelka György (1866–1943), aki feleségével, Petri Erzsébettel tisztességes szegénységben élt Észak utcai kis házukban. Csak 5-6 hold földje volt, de csöszködéssel is keresett egy kis pénzt. 1891-ben házasodtak, és négy gyerekiük született: Ferenc (1891–1914) hősi halált halt az első világháborúban, János (1893–1962) feleségével, Angyal Annával Székkutason gazdálkodott, édesapja Pál (1895–1980) asztalos lett és Julianna (1902–1970), aki boltot és kocsmát vezetett férjével (Szabó Sándorral) Kishomokon.

Maczelka Pál szeretett énekelni, vonzódott a zenéhez, különösen a cimbalom tetszett Neki. A szegény asztalos segéd egy budapesti mester tanácsai segítségével két év munkával elkészített egyet, amin a saját feje után megtanult játszani.

Az első világháború kitörésekor Őt is behívták. 1916-ban az olasz fronton, Isonzónál súlyosan megsérült a lövészárkokba dobott gránáttól, majdnem meghalt. Egész életében nyögte sebesülései nyomát. A háború után előbb építkezéseken dolgozott, majd itthon látott munkához. A katonaevek után sokat járt szórakozni, táncolni. Imre Zsófiával, aki 1922-ben a felesége lett, egy bálon ismerkedett meg. Ő varrónőnek tanult, egészen 80 éves koráig készítette otthon a ruhákat. Az édesapa Tabánban nyitott egy asztalosműhelyt, amely elég jól ment, így házépítésbe is mertek kezdeni, igaz hitelből. Az üzlet visszaesett, nem bírták fizetni a törlesztést, így később a Botond u. 56. számú házat el kellett adni. Helyette egy fél ház lett a Fűzfa utcában. A negyvenes évek elején jött egy kis fellendülés: ajtókat, ablakokat, bútorokat is készített, de már új műhelyében, a Szentesi utcán.

1923-ban született első fiuk, M. Gyula, aki kötszővő inas, majd segéd lett a Kokron gyárban. 1944 tavaszán behívták katonának, de már fegyvert sem kapott. A front közeledtével egészen Dániáig gyalogoltak, ahol fogságba estek. Két év után szabadult a németországi angol fogságból, s tudott hazajönni. 1952-ben nősült, később Szegedre költözött. Gyermek (László) és unokái Szentesen élnek. Dolgos élete hosszú betegeskedés után 2007-ben ért véget.

M. Ferenc 1933-ban született, és férfiszabónak tanult. Évekig dolgozott a szakmában, míg főhivatású zenész nem lett.

Az édesapa, M. Pál 1950-ben belépett a szövetkezetbe, ahol 10 évet lehúzott a nyugdíjért, amit 65 évesen kapott meg. Az otthoni kis műhelyben még sokáig dolgozott és kertészkedett is. Gyakran köhögött, de hogy a szilánksérülésektől, a dohányzástól, vagy a fűrészporthoz, igazából nem lehetett tudni. Végül 85 évesen halt meg. Az anyuka tíz évvel élte túl, 1990-ben 93 évesen halt meg. Sírjuk a Kincses temetőben van (Imre Zsófia református volt), Gyula fiuk együtt nyugszik velük.

A zenei karrieréről:

A zene szeretete mindenféleképp apai örökség, hiszen Maczelka Pál nagyon szeretett énekelni, cimbalmot készített, és meg is tanult rajta játszani. Gyula, a nagyobbik fiú, amikor a Kokron gyárba került dolgozni, hegedülni tanult. Később a gyár szalonzenekarában nagybőgőn játszott. Abszolút hallása volt, sok hangszeren játszott (kiválóan), de hiányzott a kitartás, szorgalom, hogy hivatásos zenész legyen.

Az ifjú M. Ferenc már óvodás korában dobolt (igaz csak lábasokon), majd hét éves korában rendes felszerelésen is próbálkozott – sikerrel. Gyula bátyja kisgyerekként elvitte a Kokron gyár „művelődési házába”, ahol zenetanártól tanult az ütőhangszereken. Játéka Kokron úrnak is tetszett, ettől kezdve nem kellett tandíjat fizetnie. Később piccolón is elkezdett tanulni, s bekerült a levante zenekarba. Alig volt 10 éves, amikor már amatőr tánczenekarban játszott, mint dobos.

A polgári iskolát elvégezve 1947-ben férfiszabó inasnak jelentkezett, majd 1950 februárjában felszabadult, és szakmájában helyezkedett el. Ősszel a Kokron gyárba került, ahol megismerkedett Göttler Györgyikével, aki később a felesége lett.

A gyári zenekar mellett egy másikban is játszott, ekkor már klarinéton. 1951 őszén felvették Szegedre a rendőrzezenekarba, és azon a héten beiratkozott a Konzenzervatórium fuvola szakára. A rengeteg gyakorlás mellett számtalan fellépésük volt, még a színházban is játszottak. Az iskolai fúvósötössel és egyénileg is koncertezett.

1952 nyarán házasodtak össze, majd 1954 januárjában megszületett kislányuk, Noémi. Nemsokára feloszlatták a zenekart, állás nélkül maradt, de régi mestere felvette ismét szabónak. Mellette zenélt is, egy tánczenekarban szakszofonozott. 1955-ben hétvégenként a Tiszti Klubban is felléptek. (Hegedüs Endre volt a harmonikás!!) Közben a helyi színház zenekarában is játszott, majd fuvolát kezdett tanítani a vásárhelyi Zeneiskolában. Többször adott koncertet zongorakísérettel.

1957. május 1.-től lett ismét főállású zenész, amikor is a honvédszenekarba került tizedesként (pedig nem is volt katona). Koncert sorozatba kezdtek, de sajnos az aranyélet csak egy évig tartott, kirúgták. Utána saját zenekart alapított, amelyben dobolt és gitározott (Gyula bátyja harmonikán játszott), közben tovább tanított.

1959 nyarán a szegedi Szabadtéri Játékok indulásakor meghívták fuvolásnak, majd utána Kecskemétre is. 1959. október 1.-től lett főállású elsőfuvolás a kecskeméti színház zenekarában. Sikerült feleségének is állást szerezni, majd miután 1961-ben lakásuk lett Kecskeméten, kislányukat is magukhoz vehették. 38 évig dolgozott a színházban, mintegy 200 darabban játszott, míg 1997-ben nyugdíjba ment.

1961-től színházi munkája mellett 20 évig szerepelt a saját maga által alapított kecskeméti fúvósötössel. 1980-ban kamarazenei triót hozott létre, amely három év múlva átalakult. A „Hírös Trió” sikeres volt, még külföldön is többször felléptek.

1964 és 1967 közt a kecskeméti zeneiskolában is tanított, utána Izsákon, majd 1972-től 1990-ig Lajosmizsén. Élete talán legboldogabb időszaka 1987 és 2006 közt volt, amikor Nagykőrösön tanított és vezette a lányok fuvolazenekarát.

Leánya, Noémi korán megtanult zongorázni. Nagy szorgalommal és eredményesen játszott, 1971-ben már önálló koncertet adott apa és lánya, nagy sikerrel. A Zeneművészeti Egyetemet elvégezve zongoraművész lett, jelenleg a szegedi főiskola tanszékvezetője. 2003-ban a zenetudományok doktora címet kapta.

Nagy boldogság volt számára, hogy unokájával, Marosvári Dorotttyával is fel tudott lépni 2000-ben. Anya és lánya pedig több közös koncertet is adott.

MACZELKA NÉV TOVÁBBI IRODALMI MŰVEKBEN

ZELEI MIKLÓS: „BALTAKRÉM LEVES” – átültetési játék két menetben

Részlet: ... „Mi a Maczelka Piri be voltunk a Dböttke Öcsivel beleesve. De hatalmasan! Ő hatodikos volt, mi meg ötödikesek. 'Sz egyszer, amikor nem voltak otthon náluk, tsz-község volt, vagy mi a fene, átsettenkedtünk a Dböttke Öcsivel hozzájuk. Szia Piri. Szia. Micsinálsz? Játsszok a gyöngykalassal. Játsszál inkább mivelünk! Mit? Te leszel a kisbornyú, most vettünk a vásáron, nagyon sírsz, bőgsz, hogy az anyád mellül elválasztottak, és idegen istállóba jutsz. Jó? Jó. Akkor ríjjál, búúú, múúú... Búúú, múúú. Mink meg vezetünk, mert mink vettünk meg. Jó? Búúú, múúú... Akkor Piri tartsad a nyakad, rád tesszük a féket. Így, a! Hajtsad, Öcsi. Búúú, múúú! Kivezettük az istállóba, kikötöttük a jászolhoz, nehogy el tudjon szaladni, akkor aztán lerántottuk róla a szoknyát, bugyogót, 'sz jól megnéztük, mije van neki. Karmolt, rúgott, visított, de csak a kezünkben volt, mert elmenni meg nem bírt. Aztán elegünk volt, láttuk, amit kellett, elengedtük. Ahogy húzkodta föl a bugyogót meg a szoknyáját, bőgött igaziból. Búúú, múúú. Abban az időben nem voltak még ezek a tangák, meg mit tudom én, micsodák. Még ha lettek volna is, falun azt föl nem vette volna senki se! Nem úgy, mint máma. Nagy, rózsaszín tundrabugyit hordtak a lányok. Abban szaladt bőgve a Piri, közben húzkodta a szoknyáját, mi meg a kerítéseken át uccu, elillantunk. Ott se jártunk! Másnapra aztán a Piri is megbékült. Akkor már tetszett neki. Kíváncsiskodni jöttetek?! Ne félj, többet nem csaltok lépre! De közben vigyorgott, mint a fakutya. Utána azért csak lépre csaltuk, én is, meg a Dböttke Öcsi is, de már külön-külön. Egy katonatiszthez ment hozzá aztán a Piri Kecskemétre. Mi meg sokkal jobbat találtunk ki. Elvállaltuk, hogy tornaszertárosok legyünk. Mert a szertárt és az öltözőt elválasztó falon fölül volt egy kis poros, alig látszó ablaksor. Azt itt-ott szépen lepucoltuk, és amikor a lányok vetkőztek, öltöztek, ott csillagászokdtunk folyton. Aztán már nem kellett így csábítgatni, ahogy a Maczelka Pirit.”...

KISS LÁSZLÓ: „ESETEM A BUSSZAL” – elbeszélés

Részletek: ...” Ohohó, kiáltottam, ahogy a busz első ajtajánál Maczelka Gusztáv nyúlánk alakját véltem felfedezni. Éppen jegyet váltott. Be kell vallanom, kissé furcsállottam a dolgot, mert úgy tudtam, bérletes, de ezen nem akadtam fönn túlságosan,..... „Őszintén szólva: leginkább azon csodálkoztam, hogy itthon találom őt. Három hónappal ezelőtt ugyanis Angliába repült, hogy két-három éven belül dúsgazdagon térjen haza. Épít, vállalkozásba fog, hetente partizunk, mi leszünk a császár. Arról, hogy időközben hazatért, nem volt tudomásom”.....” Hát mért nem szóltál, édesapa, toppantam elé, miközben fenyegetően mozgattam arca irányába a mutatoujjam, valójában persze egyáltalán nem voltam ideges, ez csak afféle mímelt fortyogás volt a részemről. A következő pillanatban pedig már röptültem, hogy átöleljem, s egy kiválóan irányzott lapockacsapással visszazökkentsem kapcsolatunkat a rendes kerékvágásba, amikor arra lettem figyelmes, hogy ez az én Maczelka Gusztávom, aki ebben a pillanatban mozdulatlanul állt karjaim zárójelében, nemhogy nem az én régen látott barátom, nem hogy távolról sem emlékeztet rá, de – és ekkor vált igazán gyanússá a dolog – soha azelőtt nem láttam. Decemberben írt fel szemüveget az orvos, addig soha semmi bajom nem volt a látószervemmel...”

A város szeméttelépére épült és arra szinte ráragadt, ócska házai között játszódik egyik legszebb írása. A történet egy sérthetetlen nemesedett, tiszta, erős jellemű öregember tragédiája köré fonódik. „*A világ megalázottakból áll, akikben minden sérelem után olthatatlan vágy ébred arra, hogy megalázzanak másokat*” mondja a történet szereplői között megbúvó narrátor, egy tízéves kisfiú. A két főszereplő Maczelka János és Róth Rezső.

Részletek:

...” Róth Rezső kezdettől fogva szálla volt Maczelka bácsi szemében. Talán azért, mert Róth Rezső szép ember volt, magas és szikár, és galambbősz haja természetes hullámokban követte hosszúkás fejének formáját, s akármilyen szegényesen öltözött, az ő alakján, széles vállán s keskeny csípőjén választékosan elegánsnak tűnt minden ruhadarab, míg Maczelka bácsi kigömbölyödött hasán, pipaszár, rövid lábain fityegtek a nadrágok, s tar koponyája úgy fénylett nyáron, mint egy görögdinnye. Róth Rezsőnek nagy, világos macskaszeme volt, hosszú pillákkal, Maczelka Jánosnak pontszerű, mélyen ülő szemevolt, rövid pillákkal. Róth Rezső egyenes, hosszú, puha léptekkel járt, **Maczelka János** erősen kacsázva, s hiába óvatoskodott, cipőjének talpa mindig csattogott a kövezeten...

...A borosüveget az asztalra csapta, a bárány megvonaglott a hóna alatt, és a kövezetre zuhant, de ő észre sem vette ezt, az anyám felsikoltott. – *Úristen! Ne bánts! Mire az állat földet ér, elveszíti épségét, hibátlan voltát. Pedig az áldozatnak „hibátlanak, tökéletesnek, minden fogyatkozás nélkül” kell lennie...* E mozzanat előre sejteni engedi, hogy hiábavaló lesz az édesanya gesztusa, amellyel Róth Rezsőnek ajándékozza a bárányt, s így válhat az állat a gyűlölködő szomszédok prédájává.

...„Húsvét előtt már fertőzött volt a telep hangulata, ... Róth Rezső valami nagy utalványt kapott Izráelből. S ez az utalvány, bár fogalmam sincs róla, hogy valóságos volt-e vagy csak a postás alkoholtól elborult agyában, vagy Maczelkáék konyhájában született meg, különös jelentőséget nyert és kiindulópontja volt annak a hadjáratnak, amelynek vezetője és eszmei irányítója a Maczelka házaspár lett...” Ők már az első oldalakon megfogalmazzák ítéletüket: „Mert már a koporsóra is megvan a pénze, mégsem elég neki semmi.” ...A tervet természetesen tettek követték: „néhány nap múlva Maczelka bácsi ismét körüljárta a telepet, konyhánk asztalára egy kockás papírt tett, és szóltanul apám elé tolta...” A feljelentés kérdésében megszűnt a telep lakosságának tagolódása, valamennyien egyöntetűen aláírták a papírt, s ezzel Róth Rezső ellenében foglaltak állást. ...” A telep lakói kihívják a rendőröket, akik akadálytalanul behatolnak a házba: Legalább három napja halott – mondta a tiszt olyan hangon, hogy mindenki hallhassa.” Ezzel a tömeg kíváncsisága kielégült, az emberek figyelme a bárány felé fordul. Róth Rezső haláláról semmi többet nem tudunk meg: sem okát, sem körülményeit, Az utolsó jelenetek ismét a Maczelka házaspár házában játszódnak: „Maczelka néni pedig a bárányt magához szorítva szaladt ki Róth bácsi kertjéből.” A novella Maczelkáék párbeszédével kezdődött, most pedig ugyancsak azzal zárul. Témájuk ezúttal a bárány sorsa: „Emlékszel, milyen jó birkapaprikást főztem az első házassági évfordulónkra?” Ahogyan Róth bácsi halálának okozói, „eltávolításának” értelmi szerzői ők voltak, úgy most a törött lábú bárány sorsa is megpecsételődött kielégíthetetlen étvágyuk miatt.

KÖSZÖNET ADATKÖZLŐIMNEK

Hódmezővásárhely:

Maczelka Tibor, Maczelka János, özv. Tóthné Csáki Mária (*anyja Maczelka Mária*), Maczelka Éva, Maczelka Ferenc, Maczelka István, özv. Maczelka Jánosné, özv. Maczelka Lászlóné, Maczelka László, Muladiné Maczelka Mária, Meszlényiné Nagy Marika (*anyja Maczelka Mária*), Maczelka Balázs Ilés Lília, Maczelka Judit (özv. Sashalminé), Maczelka Lászlóné Krizsa Anna, Bodrogi Károlyné Maczelka Magdolna, Körmendi Lászlóné Maczelka Ilona, Nagy Bálintné Maczelka Ilona, Gombos Lajos (*neje Maczelka Rozália*), Szabó Jánosné Maczelka Katalin, Tóthné Rostás Irén (*anyja Maczelka Irén*), Fodor Dezsőné Maczelka Terézia

Szentes: Maczelka László, Maczelka Ilona

Székkutas: Maczelka György, Krajnek Istvánné Maczelka Erzsébet

Orosháza: Maczelka László és Maczelka Zsolt János

Mindszent: Maczelka István

Nagymágocs: Maczelka András, Maczelka Mihály, özv. Maczelka Ferencné, Maczelka János, Maczelka János, Maczelka József

Szeged: dr. Maczelka Anikó, dr. Maczelka Noémi, Maczelka Csaba

Maroslele: Maczelka Lászlóné, Csúri Ferencné Maczelka Anna

Tárnok: dr. Maczelka Erika, Maczelka Pál, Maczelka Zoltán

Kecskemét: Maczelka Ferenc, Maczelka Zoltán

Budapest: özv. Maczelka Ferencné, Maczelka Tibor, Vajdáné Maczelka Erzsébet

Solymár: Maczelka Gábor

Békéscsaba: dr. Maczelka János

Inárcs: Maczelka János Ferenc

Újfehértó: Maczelka László

Soltvadkert: Maczelka Lászlóné

Cegléd: Maczelkáné Soltész Lília

Székesfehérvár: Tóth Jánosné Maróti Éva

FORRÁSOK

A Maczelka család személyes adatközlései

Anyakönyvek:

Hódmezővásárhely Katolikus és Református anyakönyvei
Orosháza Katolikus és Református anyakönyvei
Nagymágocs Katolikus anyakönyvei
Szegedi Családkutató Központ mikrofilmjei:
Jamnik (SLO), Velikavesz (SLO), Bath (SLO) katolikus anyakönyvei
Pest megyei anyakönyvek: Nagykáta, Tápióbicske, Szentlőrinc-káta, Kóka,
Pánd, Tápiószecső, Tóalmás, Zsámbok, Tápióság, Süllyás-Tápióság,
Tápiószecső, Püspökhatvan, Albertirsa, Isaszeg

Temetők:

- Hódmezővásárhely: Katolikus, Arany, Kincses, Dilinka
- Nagymágocs, Székkutas, Orosháza, Nagyszalonta (RO)

Németh László Könyvtár:

Gyászjelentések, hírek: Vásárhely és Vidéke, Vásárhelyi közlöny újságból,
Vásárhelyi Reggeli Újságból, Alföldi Újságból,
Csongrád Megyei Hírlap – 1986. 07. 29. és 30. (Felletár Béla cikke)
Vásárhelyi Reggeli Újság (1938. 04. 18.)
Magyar Hírlap – 1970. 06. 20. (Moldvay Győző cikke)
Pesti Napló – 1938. 08. 03. (Móricz Zsigmond: Takaros Maczelka)
„Hódmezővásárhely Története” című könyv (I.-III. kötet)
Szeremlei Sámuel: „Hód-Mező-Vásárhely története” című könyve (I.-V. kötet)
Fejérváry József: „Vásárhely története – családok tükrében” című könyve
Nagy Gyula írásai (Parasztélet a vásárhelyi pusztán – Maczelka, a Takaros)
Szentí Tibor művei (Parasztvallomások, A tanya, Devíánsok, Betyárok, Paráznák)
Hódmezővásárhelyi Életrajzi Lexikon
GAZDACÍMTÁR 1897, 1925, 1935

INTERNETRŐL:

Arcanum Adatbázis Kft. (<http://www.archivportal.arcanum.hu>):
Arcanum DVD Könyvtár IV. (családtörténet), II. Katonai felmérés (1856-69),
Urbária et Conscriptiones, Az 1715-ös összeírás, Levéltárak közös keresője,
Összetett Levéltári adatbázisok, Magyarországi Levéltárak kiadványai
Digitális múzeumi könyvtár, Magyar Országos Levéltár Digitális könyvtára
A Magyar Országos Levéltár adatbázisai, OSZK gyászjelentései
Radindex, Családtörténeti internetes fórum tagjaitól
Magyar Katolikus Lexikon, Helytörténeti kiadványok
Amerikai bevándorlási listák, Amerikai Halálozási Listák
Magyar Elektromos Könyvtár anyaga, Egyéb könyvtárak digitalizált kiadványai
Nemzetközi Geneológiai Index, Family Search Index, Google Books
Databáza priezvisk na Slovensku

Könyvek:

Magyar Néprajzi Lexikon

Zelei Miklós: BaltakréMLEVES - Nádas Péter: Bárány

Kordován Gyula: Vacsorák a kastélyban

Paládi Kovács Attila: Adatok az uradalmi birkatartáshoz - A pásztorrend

Vályi András: Magyarország leírása

Fényes Elek: Magyarország Geographiai Szótára

Dr. Csánki Dezső: Magyarország földrajza a Hunyadiak korában

Maksay Ferenc: 16.-17. századi urbáriumok

Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén

Maksay Ferenc: Parasztság és majorgazdálkodás a 16. századi Magyarországon

Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben

Az Egri (1964)- és a Nógrád Megyei Múzeum (1985) Évkönyve – a juhászokról

Pálffy Géza: A Tizenhatodik Század Története

Reizner János: Szeged története

Gróf Károlyi László: A .. gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története

Konrad Sutarski: Szepes és Árva – történészi szemmel

A Szepesség Története dióhéjban, Dr. Bruckner Győző – a Szepesség népe

Dr. Iványi Béla: Pro Hungaria Superiore Felső Magyarorszáért

Dr. Borovszky Samu: Magyarország vármegyei és városai (Pest-Pilis-Solt-Kiskun)

Lakatos Gyula: Nagykáta története a kezdetektől 1848-ig

Soós István: Tápiószentmárton története

Hacsavecz Béla: A Mátra ölen Markaz - A falu krónikája 1875-ig

Lami István: Fejezetek Püspökhatvan múltjából

Kocsis Gyula: A Tápió vidék településtörténete, - néprajza, - falvainak élete

Petróci Sándor: Pest megye újjátelepülése 1711-1760

Borosy: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1638-1740

Borosy: Pest-Pilis-Solt vármegye regnicolaris összeírása 1728

Tanulmányok Pest megye múltjából

LEVÉLTÁRAK:

Hódmezővásárhelyi Levéltár

(Dézsmajegyzékek, Katonák elszállásolása, Hadifelajánlások, Adásvételi szerződések, Becsűjegyzőkönyvek, Újoncozási iratok, 1848/49-es iratok, 1850/51-es összeírás, Birtokföldkönyvek, Tanyák-, házak összeírása, ...)

Szentesi Levéltár

(1797, 1799 Subsidium kivetése, Az 1828. évi összeírás, Csongrád Vármegye Büntető- és Polgári peres iratok, Úriszéki Iratok Gyűjteménye...)

Szegedi Levéltár (A Pallavicini család iratai)

Pest Megyei Levéltár (Összeírások adózásra, Lélekösszeírások, ...)

Váci Egyházmegyei Levéltárak (Egyházlátogatások, Lélekösszeírások, ..)

Magyar Országos Levéltár

(1720-s összeírás Árva, Szepes és Pest megye – Reg. dec. Szepes, Árva, Tab. Urb. Árva, Szepes, Pest megye, – A Károlyi család nemzetségi levéltára)

Az Árva folyó hídja Nagyfalu előtt
 (Thomas Ender akvarell festménye a 19. század közepéről)

Nagyfalu főtere a katolikus templommal és a postaházzal
 (Thomas Ender akvarell festménye a 19. század közepéről)